

DE VOORGESCHIEDENIS VAN HET
NEDERLANDS CENTRUM VOOR VOLKSCULTUUR

Opgedragen aan:

Tjaard de Haan (1919-1983), Rins Hartman (1931-1998),
Gertrud Faber-Hornstra (* 1911) en aan alle andere mensen
die in dit boek een rol spelen en die zich hebben ingezet
voor de volkscultuurbeoefening in Nederland.

De voorgeschiedenis van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur

DE ONDERSTEUNING VAN DE VOLKSCULTUURBEOEFENING
IN NEDERLAND 1949-1992

NEDERLANDS VOLKSKUNDIG GENOOTSCHAP
BERAAD VOOR HET NEDERLANDS VOLKSLEVEN
INFORMATIECENTRUM VOLKSCULTUUR

ALBERT VAN DER ZEIJDEN

UTRECHT 2000

COLOFON

Volkscultuur

10

2000

Een uitgave van het
Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
Lucasbolwerk 11
3512 EH Utrecht
tel: 00-31-(0)30-2319997
fax: 00-31-(0)30-2334047

Over de auteur
Albert van der Zeijden is consulent bij het Nederlands
Centrum voor Volkscultuur. Hij publiceert met enige
regelmaat over de geschiedenis van de volkskunde in
Nederland.

© 2000 Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden
overgenomen zonder schriftelijke
toestemming van de redactie.

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden
van copyright te achterhalen. Mochten er personen of
instanties zijn die menen aanspraak te maken op
bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht
contact op te nemen met de uitgever.

ISSN: 0169-5614

ISBN: 90-71840-41-7

INHOUD

- VOORWOORD – 7
- I. INLEIDING – 9
Populaire ondersteuning
Bronnen en literatuur
- II. EEN NIEUWE START: DE (HER-)OPRICHTING VAN HET NEDERLANDS VOLKSKUNDIG GENOOTSCHAP (1949-1955) – II
Eigen Volk en het eerste Genootschap
Fout
Een nieuwe start
Het Nationaal Instituut
Platform
Doelstelling en lidmaatschap
Een periode van stilstand
Contactorgaan
De eerste volkskundedagen
Een nieuwsblad
Levende folklore
- III. DE EERSTE JAREN VAN HET BERAAD VOOR HET NEDERLANDS VOLKSLEVEN (1955-1959) – 21
Een zaak van volksopvoeding
Doelstelling
Het belang van het onderwijs
De eerste conferentie
Vorming van de jeugd
Omgevingsonderwijs
Volkscultuur en toerisme
Cultuur en commercie
Volksleven in de gewesten
Regionalisering
- IV. EEN NIEUWE VOORZITTER VAN HET GENOOTSCHAP (1959) – 28
Wisseling van de wacht
Geen gemakkelijk man
Meningsverschillen
- Keurmeester van kwaliteit
Platformfunctie
- V. PLAATSBEPALING VAN HET BERAAD: DE STICHTINGSAKTE GEPASSEERD (1959-1968) – 33
Nieuwe statuten
Plaatsbepaling
Middelen
Correspondenten
Toegespitst
Een praktische handleiding
Gesteund door het ministerie
- VI. VOOR EEN EIGENTIJDSE VOLKSKUNDE (1960-1962) – 39
Een definitieprobleem
Relicten uit een voorbije tijd
Reservoir van morele waarden
Actuele volkskunde
'Een knap stuk werk'
Tot verdwijning gedoemd
Financiële steun van de overheid
- VII. DE VOLKSKUNST CENTRAAL (1962-1963) – 45
Volkskunst en volkscultuur
Een problematisch begrip
Verzonken cultuurgoed
Wat het volk zingt
Primitief
De hoge vlucht der wetenschap
Kunstzinnige vorming
De volkszangweek
Traditie én vernieuwing
Volkskunst concreet

- VIII. ONDER DE VLEUGELS VAN BERNET KEMPERS
EN DE HAAN (1963-1971) – 51
Verenigingszaken
Spil
Het jaarlijks hoogtepunt
Het dagelijks brood
Kritiek op Bernet Kempers
Neerlands Volksleven
Kritiek op De Haan
De knopen doorgehakt
Einde van een tijdperk
Balans
- IX. HET BERAAD IN DISCUSSIE
(1967-1974) – 57
Meertens met pensioen?
Bevrijd
Bestuursuitbreiding
Afgedankt
Wrijving
Herstructurering van de culturele sector
Een vreemde eend
Met één mond
Weemoed
- X. DE GENERATIE VAN DE 'BLUE JEANS'
(1974-1980) – 63
Optrommelaar van activiteiten
Een betaalde kracht
Uitgebreid en verjeugdigd
Een nieuw publiek
De speelman
Volkseigen
Trouwen in Twente
Leerstoel volkskunde
Stuudiemiddag
Factiestrijd
Kermis
Volksdans
- XI. NAAR EEN BUREAU VOOR VOLKSCULTUUR
(1980-1984) – 71
Amateuristische kunstbeoefening
Een nieuwe structuur
Het Genootschap opgeheven
Bezwaren
Een nieuwe injectie
Beraad nieuwe stijl
Ministerie akkoord
- XII. HET INFORMATIECENTRUM VOLKSCULTUUR
(1984-1992) – 75
Doelstelling
Impasse
Netwerkvorming
Inzicht geven
- XIII. EPILOOG: VIJFTIG JAAR
VOLKSCULTUURBEVORDERING IN NEDERLAND
(1949-1992-1999) – 78
Idealisme
Vrije tijd
Levend erfgoed
Snijvlak
Vernieuwing
Discussie losmaken
Kloof
Een praatclub
Individuele inzet
Missie
Informatiecentrum Volkscultuur
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
- NOTEN – 84

VOORWOORD

‘Kennis van tradities maakt je rijker.’ Dit is de slogan van de publiciteitscampagne die momenteel in het kader van het ‘Jaar van de Volkscultuur 1999-2000’ gevoerd wordt. Daarmee willen wij zeggen dat als je de (historische) achtergronden van je gebruiken en gewoonten, van je normen en waarden kent, je een beter inzicht hebt in hoe je in elkaar zit. Wie zijn verleden kent, kent zichzelf. Dat is wat wij dagelijks ervaren bij ons werk op het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Wat voor anderen geldt, geldt natuurlijk ook voor onszelf. Ook wij worden rijker als wij inzicht hebben in de geschiedenis van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Wat waren de gedachten van de voorlopers van het NCV: het Nederlands Volkskundig Genootschap, het Beraad voor het Neerlands Volksleven en het Informatiecentrum Volkscultuur. Hoe zijn we geworden, wie we nu zijn: hét landelijk steunpunt voor volkscultuur in Nederland.

Toen ik in maart 1985 solliciteerde naar de functie van stafmedewerker op het toen nog Informatiecentrum Volkscultuur merkte ik al tijdens het eerste gesprek dat er een frictie bestond over hoe wetenschappelijk het IV moest zijn. Willem de Blécourt, in wiens plaats ik zou komen, legde erg de nadruk op de wetenschap. Zijn nieuwe tijdschrift *Volkscultuur, tijdschrift over tradities en tijdsverschijnselen* moest een wetenschappelijk tijdschrift worden. Mensen als Henk Krosenbrink en Adriaan Buter vonden echter dat het een tijdschrift moest zijn voor de vele liefhebbers van volkscultuur. Die frictie is ook goed te zien in het eerste nummer van *Volkscultuur* (1985 1-2).

Voor mij was de vraag of je je op de wetenschappers moest richten of op de liefhebbers niet zo’n punt. Ik was in die tijd betrokken bij vrouwengeschiedenis en vrouwenstudies op de Universiteit van Utrecht. Daar werd onderzoek gedaan naar de positie en het leven van vrouwen. Een van de uitgangspunten was: wetenschappelijk onderzoek moet meteen vertaald worden naar het grote publiek, in dit geval vrouwen.

Wetenschap moet voor iedereen toegankelijk zijn. Die functie zag ik voor het Informatiecentrum Volkscultuur en dat is misschien ook de reden geweest dat ik aangenomen ben.

Het onderzoek naar het leven van onze moeders en grootmoeders, waar ik toen mee bezig was, werd gebruikt om de positie van vrouwen en van onszelf te doorgronden. In de jaren tachtig was vrouwengeschiedenis een aan de maatschappij gerelateerd vak dat ten dienste stond van de vrouwenbeweging. De tijden veranderen en de aandacht voor het feminisme is verslapt, maar nog steeds worden wij elke dag weer gevraagd om uit te leggen waar tradities, gebruiken en gewoonten, normen en waarden en rituelen vandaan komen en zijn mensen nieuwsgierig naar hun wortels, naar hun identiteit. De aandacht voor volkscultuur is in die vijftien jaar alleen maar toegenomen.

Dat de voorlopers van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur – het Genootschap en het Beraad – bezig waren met dezelfde thema’s als wij, was voor mij een verrassing. Net als wij waren zij bezig met regionale cultuur, met de relatie toerisme en volkscultuur, met het creëren van een plekje voor volkscultuur in het onderwijs, met het aftasten van de grenzen tussen authenticiteit en vernieuwing. Zij wilden een praktische handleiding uitgeven om het volkskundeonderzoek te vergemakkelijken. Wij geven die handleiding dit jaar uit. Het verschil tussen toen en nu is dat het Beraad en het Genootschap gedragen werd door mensen die het werk met weinig geld in de vrije tijd moesten doen. Nu wordt het werk gedaan door een professioneel bureau.

Om het brede veld optimaal te kunnen ondersteunen is het veld opgedeeld in vier werkgebieden: volkscultuur, regionale geschiedenis, folklore en volkskunst. Volkscultuur (popular culture) is de cultuur van het dagelijks leven vroeger en nu. Regionale geschiedenis is de geschiedenis van een streek of een regio. Naar volkscultuur en regionale geschiedenis doen mensen *onderzoek*. Folklore (living history) is volkscultuur van

vroeger die opgevoerd wordt voor een publiek. En volkskunst (popular art) is kunst waarin de vormgeving van het dagelijks leven zich weerspiegelt. Folklore en volkskunst is volkscultuur die *beoefend* wordt. Groeide in de eerste jaren van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur het aantal organisaties op het terrein van volkscultuur en regionale geschiedenis enorm, de laatste tijd is een sterke groei van folklore en volkskunst te zien.

Er is in die vijftig jaar ook een heleboel veranderd. Het Beraad en het Genootschap hielden zich nog niet bezig met de culturele diversiteit. De Nederlandse volkscultuur was de cultuur van autochtonen. Nu denkt en werkt het Nederlands Centrum voor Volkscultuur multicultureel. De culturele diversiteit is een onderdeel geworden van het werk van het NCV. Van computers hadden de leden van het Beraad en het Genootschap ook nog niet gehoord. Over een web-site hebben ze zich nooit druk gemaakt. Dat de opvolgers van *Neerlands Volksleven – Alledaagse Dingen en Traditie* – binnenkort op internet worden uitgegeven hebben ze niet meer mee mogen maken.

Deze veranderingen in denken en werken zijn zichtbaar geworden door het onderzoek van Albert van der Zeijden. Als consulent van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is hij erg geïnteresseerd in de geschiedenis van de volkskunde en de volkskundebeoefening. Vorig jaar nog, publiceerde hij bijvoorbeeld een artikel over de geschiedenis van de volkskundebeoefening in Drenthe en in het *Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* een biografisch portret van een bekende popularisator van de volkskunde: Cornelia Catharina van de Graft.

Dit boek is opgedragen aan alle mensen die in deze geschiedenis een rol spelen en die zich hebben ingezet voor de volkscultuurbeoefening in Nederland. Ik prijs mij gelukkig dat ik drie sleutelfiguren persoonlijk gekend heb: mevrouw Faber-Hornstra, Tjaard de Haan en Rins Hartman. Zij spelen een hoofdrol in dit boek.

Deze geschiedenis van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur verschijnt als nummer 10 van de boekenreeks *Volkscultuur*. Het onderzoek is gedaan in het kader van het 'Jaar van de Volkscultuur 1999-2000'. Ik hoop dat u dit boek met net zoveel

plezier zult lezen als ik.

Ineke Strouken
directeur Nederlands Centrum voor Volkscultuur

I. INLEIDING

Er wordt de laatste jaren veel over de geschiedenis van de volkskunde geschreven.¹ Daarbij is vooral aandacht voor de *wetenschappelijke* beoefening van het vak. Organisaties die zich bezighielden met de ondersteuning van het brede veld van volkscultuurbeoefenaren bleven tot nu toe vrijwel volledig buiten beschouwing. Kort na de Tweede Wereldoorlog werden de twee instellingen opgericht die in deze publicatie centraal staan: het Nederlands Volkskundig Genootschap (opgericht in 1949, vorig jaar vijftig jaar geleden) en het Beraad voor het Nederlands Volksleven (uit 1955). Deze beide organisaties gingen in 1984 op in het Informatiecentrum Volkscultuur, dat in 1992 omgevormd zou worden tot het huidige Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Een geschiedenis van het Volkskundig Genootschap en van het Beraad voor het Nederlands Volksleven is interessant omdat het de activiteiten van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in een historisch perspectief plaatst. Wat is de zin en betekenis van volkscultuur voor de mensen in het veld? Op welke wijze is de volkscultuursbeoefening in het verleden ondersteund? Dit boek wil laten zien hoe opvattingen hierover in de afgelopen vijftig jaar zijn geëvolueerd.

POPULAIRE ONDERSTEUNING

De volkscultuur is altijd een terrein geweest waarbinnen veel liefhebbers actief waren. Binnen de historische verenigingen is er bijvoorbeeld veel interesse voor de geschiedenis van het dagelijks leven in de eigen streek of woonplaats. Anderen worden lid van een traditionele volksdansgroep of zijn geïnteresseerd in oude ambachten. Al deze individuen, groepen en instellingen vertegenwoordigen een belangrijk segment van het Nederlandse culturele erfgoed. In de woorden van staatssecretaris voor cultuur Rick van der Ploeg: "We willen niet alleen de materiële overblijfselen van ons verleden kunnen zien, we willen ook de minder tastbare sporen van het verleden leren kennen, om zo te weten te komen hoe we geworden zijn die we zijn."² Op nationaal niveau worden deze

liefhebbers en hun organisaties ondersteund door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, het landelijk steunpunt voor volkscultuur, regionale geschiedenis, folklore en volkskunst. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur wordt gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. De overheid subsidieert daarmee een centraal punt van waaruit de actieve volkscultuurbeoefening een impuls krijgt.

De nationale overheid was zich al vroeg bewust dat het brede veld van volkscultuurbeoefenaren ondersteuning verdient. Al vóór de Tweede Wereldoorlog waren er instellingen die zich hiermee bezighielden. Het tijdschrift *Eigen Volk*, waarvan de eerste jaargang uit 1929 dateert, is het belangrijkste voorbeeld. *Eigen Volk* was niet alleen een veel gelezen tijdschrift. Vanuit deze kring werden ook cursussen en studiedagen georganiseerd, die bestemd waren voor een breed publiek. Na de oorlog zou deze taak worden overgenomen door het Nederlands Volkskundig Genootschap en het Beraad voor het Nederlands Volksleven.

De geschiedenis van de volkscultuurbevordering in Nederland is een roerige en dynamische geschiedenis. Een geschiedenis die tot de dag van vandaag voortduurt. Als er één ding duidelijk wordt uit dit boek, dan is het dat deze geschiedenis niet los te zien is van de maatschappelijke context waarbinnen deze vorm kreeg. Zo hing het ontstaan van het Nederlands Volkskundig Genootschap samen met een behoefte aan geestelijke vernieuwing in de jaren direct na de Tweede Wereldoorlog. In de jaren vijftig kwam daar het maatschappelijke probleem bij van de 'verwildering van de jeugd', waarvoor als oplossing ook al naar de volkscultuur werd gekeken. De overheid gebruikte volkscultuur als een cultuurpolitiek instrument ter bevordering van het algehele welzijn. De volkscultuur moest normen en waarden bijbrengen – een volkscultuur die toen nog gelijkgesteld werd met de oude gemeenschapswaarden van de traditionele plattelandssamenleving.

Dat de socio-historische context ook het verdere verloop van de geschiedenis van Genootschap en Beraad kenmerkte blijkt uit de intensieve debatten die in de jaren vijftig en zestig gevoerd werden over aard en inhoud van volkskunst en volkscultuur. De overheid zag de volkskunst als een vorm van amateuristische kunstbeoefening, waarin de (tradities van) het dagelijks leven weerspiegeld worden. De context van het dagelijks leven maakt dat de volkscultuur zich steeds weer vernieuwt, binnen het Beraad werd daar veel over gesproken. De vernieuwing bleek ook toen in de jaren zeventig de generatie van de 'blue jeans' het bestuur werd binnengehaald. Het zorgde voor nieuwe onderwerpen en nieuwe doelgroepen. De wens tot professionalisering leidde er uiteindelijk toe dat in de jaren tachtig, onder invloed van het zakelijke 'no nonsense' beleid van de kabinetten Lubbers, een professioneel steunpunt voor volkscultuur kwam: het Informatiecentrum Volkscultuur. Beraad en Genootschap waren geschiedenis geworden.

omvat een uitvoerige correspondentie over doelstellingen en bezigheden, alsmede jaarverslagen en informatie over concrete activiteiten zoals de bekende volkskundedagen die vanaf de jaren vijftig georganiseerd werden. Tamelijk uitgebreid is verder het archief over deze beide instellingen in het Meertens Instituut, bijeengebracht door P.J. Meertens die bestuurslid was van zowel Beraad als Genootschap.⁷ Daarnaast is het tijdschrift *Neerlands Volksleven*, het officiële orgaan van Beraad én Genootschap, een belangrijke bron.

BRONNEN EN LITERATUUR

Over de populaire volkscultuurbeoefening is er, naast een enkele publicatie over het Openluchtmuseum,³ slechts het proefschrift van Jozef Vos, over volkslied en volksdans tijdens het interbellum. Vos plaatst zijn onderwerp nadrukkelijk binnen een brede cultuurpolitieke context.⁴ Dezelfde Jozef Vos publiceerde in 1999 een meer algemene studie over de geschiedenis van de overheidsbemoediging met de kunstzinnige vorming in Nederland: *Democratisering van de schoonheid. Twee eeuwen scholing in de kunsten*.⁵ In dit boek komt de volkscultuur slechts zijdelings ter sprake maar er is veel aan te ontleen wat betreft de visie van de overheid op kunst en cultuur. Over de cultuurpolitieke context van de volkscultuurbeoefening is verder nuttige achtergrondinformatie te vinden in een boek van Rob van Ginkel: *Op zoek naar eigenheid. Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland*.⁶

Dit boek over het Nederlands Volkskundig Genootschap en het Beraad voor het Nederlands Volksleven is gebaseerd op het (ongeordeerde) archief van deze beide instellingen, dat bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur bewaard wordt. Dit archief

II. EEN NIEUWE START: DE (HER-) OPRICHTING VAN HET NEDERLANDS VOLKSKUNDIG GENOOTSCHAP (1949-1955)

Het Nederlands Volkskundig Genootschap en het Beraad voor het Nederlands Volksleven werden beide kort na de oorlog opgericht. In de verwarrende oorlogsjaren dient ons verhaal dan ook te beginnen. Voor de volkscultuurbeoefening in Nederland betekende de Tweede Wereldoorlog een breuk. De oude waarden, die tot zoiets verschrikkelijks als een wereldoorlog hadden geleid, waren dringend aan revisie toe. Binnen het regeringsbeleid kreeg de volksopvoeding daarom een hoge prioriteit. De volkscultuur kreeg een functie in de geestelijke opbouw van een nieuwe Nederlandse samenleving. In deze sterk idealistisch gekleurde jaren zou het Nederlands Volkskundig Genootschap ontstaan.

EIGEN VOLK EN HET EERSTE GENOOTSCHAP

Het was al ruim voor de Tweede Wereldoorlog dat de volkskunde zich een vaste plaats in de Nederlandse samenleving verwierf. Het grote overzichtswerk *Nederlandsche Volkskunde*, van de Nijmeegse hoogleraar Jos. Schrijnen, dateert bijvoorbeeld uit de jaren 1915-1917. In diezelfde tijd werd in Arnhem het Nederlands Openluchtmuseum opgericht. In Amsterdam zetelde vanaf 1930 P.J. Meertens, als hoofd en aanvankelijk enige werknemer van het door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen ingestelde Centraal Bureau voor Nederlandse Dialecten, waar vier jaar later de volkskunde aan werd toegevoegd. Tegen deze achtergrond groeide ook het aantal liefhebbers in de volkskunde. Nieuwe organisatievormen bleken noodzakelijk om de ondersteuning van deze groep beter te structureren. Het door D. Wehrens en J. Rasch in 1929 opgerichte tijdschrift *Eigen Volk* is een exponent van deze ontwikkeling. *Eigen Volk* ontstond in een tijd toen de belangstelling voor de volkscultuur enorm toenam.

In de vooroorlogse periode was *Eigen Volk* het belangrijkste forum voor de popularisering van de volkskunde.⁸ *Eigen Volk* zag voor zichzelf een coördinerende functie waarin de samenwerking met het brede veld tot uitdrukking kwam. Daarbij wilde men dat het grote

publiek niet passief bleef, maar zou meehelpen om de Nederlandse volkscultuur te documenteren. *Eigen Volk* stichtte voor dit doel plaatselijke kringen die op lokaal niveau aan de slag gingen. Om de liefhebbers bij hun activiteiten te helpen gaf Rasch een 'vragenboek' uit 'voor het verzamelen van Nederlandsche Folklore'.⁹ Hij had gemerkt dat hier behoefte aan was. Ook werden

Omslag 'Onze geboortegrond. Vragenboek voor het verzamelen van Nederlandsche folklore', door J. Rasch

cursussen volkskunde georganiseerd om de amateurs zo beslagen mogelijk op het ijs te zetten. In de behoefte aan populariserende overzichtswerken voorzag Rasch door middel van twee handzame plezierig geschreven handboekjes: *Ons Volksleven. Inleiding tot de Nederlandsche volkskunde* (Haarlem z.j.) en *Ons Volk. Een Nederlandsche volkskunde* (Lochem z.j.).

Toch kon *Eigen Volk* zich niet ontplooiën tot het centrale coördinatiepunt waarnaar men op zoek was. Het is interessant om op het falen van *Eigen Volk* in te gaan omdat de reden hierachter ook het Beraad en het Genootschap van na de oorlog parten zou spelen. Voor een belangrijk deel werd het namelijk veroorzaakt door de afwijzende houding van wetenschappelijke coryfeeën als Jan de Vries en Jos. Schrijnen. Voor hen waren Rasch en Wehrens slechts dilettanten die zij nauwelijks serieus konden nemen. Daar kwam nog bij dat beide redactiesecretarissen slecht met elkaar konden samenwerken. Het was één van de redenen dat het aantal abonnees op *Eigen Volk* onder de maat bleef.

In 1938 zou het steekspel tussen dilettanten en wetenschappers leiden tot een voorlopige *modus vivendi* toen Jos. Schrijnen zich bereid verklaarde hoofdredacteur te worden van een vernieuwd *Eigen Volk*, dat het officiële orgaan van de Volkskunde-commissie van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen werd. Maar doordat Schrijnen niet snel daarna overleed zou het bondgenootschap van korte duur blijken. Toen Jan de Vries voorzitter werd van de Volkskunde-commissie zorgde hij ervoor dat in plaats van *Eigen Volk* het Vlaams-Nederlandse tijdschrift *Volkskunde* het officiële orgaan van de commissie werd. Rasch reageerde hierop door in 1940 het Nederlandsch Volkskundig Genootschap op te richten waarvoor *Eigen Volk*, inmiddels *Ons Eigen Volk* geheten, het officiële orgaan werd. De eerste leden wierf hij op simpele wijze door de abonnees op *Ons Eigen Volk* gratis lid te maken van 'zijn' Genootschap.¹⁰ Als belangrijkste doelstellingen van het Genootschap werden genoemd de uitgave van een volkskundig tijdschrift en het ten minste één keer per jaar organiseren van een volkskundig congres.¹¹ Het zijn allemaal zaken die het Genootschap van na de oorlog ook zou ambiëren. In 1945 zou, ook al door het overlijden van J. Rasch in

datzelfde jaar, een einde komen aan *Ons Eigen Volk* en het Genootschap. Na de oorlog zou het in aangepaste vorm een nieuwe start maken.

FOUF

Toen P.J. Meertens in 1947 in het Nederlands-Vlaamse tijdschrift *Volkskunde* zijn Vlaamse lezers informeerde over de activiteiten van de Volkskunde-commissie tijdens en na de oorlog stelde hij het voor alsof er niet veel aan de hand was geweest. *Business as usual*: tot ver in de oorlog had zijn instituut, het huidige Meertens-Instituut, vragenlijsten uitgezonden over uiteenlopende onderwerpen. Hij noemt als voorbeelden de St. Nicolaasviering en – kan het onschuldiger? – de vragenlijst over het volksliedje 'Ik heb de groene straatjes zo dikwijls ten einde gegaan.' Na de oorlog zouden nieuwe vragenlijsten volgen, het werk werd eenvoudigweg voortgezet. De Tweede Wereldoorlog lijkt niet meer dan een rimpeling te zijn geweest, die de continuïteit van zijn instituut niet heeft aangetast. Toch kon ook Meertens niet verhullen dat de oorlog belangrijke gevolgen had gehad voor de volkskundebeoefening hier te lande. Voor de Volkskunde-commissie was het meest ingrijpend het vertrek van haar voorzitter Jan de Vries, waarover Meertens kortweg mededeelt: "Begin September 1944 heeft hij met zijn vrouw ons land verlaten, waar hij sindsdien niet meer teruggekeerd is. Zijn verblijfplaats is onbekend".¹²

Tijdens de oorlogsjaren had de volkskunde zich ontpopt tot een 'foute' wetenschap. Vanuit hun *Blut und Boden* ideologie hadden de Duitsers veel belangstelling voor de volkskunde. Ze deden er dan ook alles aan om de volkscultuurbeoefening te bevorderen. De Nederlandse volkskundigen konden hier niet altijd weerstand aan bieden. Jan de Vries was één van die volkskundigen die zich had laten verleiden tot nauwe samenwerking met het Duitse bewind. Na de oorlog moest hij zijn Leidse leerstoel opgeven en werd net als enkele andere bekende volkskundigen (D.J. van der Ven en S.J. van der Molen) met een publicatieverbod gestraft. Het meest berucht was de in 1940 opgerichte en overduidelijk 'foute' Volksche Werkgemeenschap, vanaf 1943 een onderdeel van de Duitse

SS-organisatie Das Ahnenerbe. Deze club gaf onder andere het rijk geïllustreerde tijdschrift *Hamer* uit.¹³ Fijnzinnig was het allemaal niet en het is niet verbaazingwekkend dat de volkskunde een deuk in haar reputatie opliep.

In de visie van de Duitse bezetter nam de volksopvoeding een belangrijke plaats in. In het nieuw gecreëerde departement voor Volksvoorlichting en Kunsten werd de bekende nationaal-socialist

T. Goedewagen tot secretaris-generaal benoemd. Deze bepleitte een politiek van culturele opvoeding voor de gezondmaking van het Nederlandse culturele leven, een gezondmaking uiteraard in nationaal-socialistische geest.¹⁴ Binnen het departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming werd een bureau Volkscultuur en Volksonwikkeling in het leven geroepen, met de nationaal-socialist J.H. van Houten als chef.¹⁵ Deze Van Houten zou zich later bij de Waffen SS aansluiten. Het is duidelijk dat een dergelijke gepolitiiseerde manier van (volks-)cultuurbevordering niet zomaar gecontinueerd kon worden ná de oorlog. Het departement werd dan ook gezuiverd en gereorganiseerd.

EEN NIEUWE START

De oorlog had diepe wonden geslagen, en het minste dat gezegd kan worden was dat de volkskunde daarbij geen heldhaftige rol had gespeeld. Tegelijk was er, paradoxaal genoeg, ook een tegen-beweging die de volkskunde in de kaart speelde. Breed was namelijk het gevoel dat de oorlog het failliet had aange-toond van de oude vooroorlogse waarden. Nieuwe waarden dienden te worden gecreëerd. Niet alleen de economie maar ook de cultuur moest opnieuw worden opgebouwd. Er was behoefte aan een nieuwe zedelijke orde, een nationaal reveil. Het was met name cultuurminister

G. van der Leeuw die een sleutelrol vervulde.¹⁶ In het proces van geestelijke vernieuwing hechtte Van der Leeuw groot belang aan de rol en betekenis van de volkskunde. In de jaren na zijn ministerschap was hij nog even voorzitter van de Volkskunde-commissie van het latere P.J. Meertens-Instituut, in die functie zou hij de oprichtingsvergadering van het na-oorlogse

Nederlands Volkskundig Genootschap voorzitten.¹⁷ In de eerste, idealistisch gekleurde naoorlogse jaren kreeg de 'volksopvoeding' binnen het kabinetsbeleid een belangrijke rol toebedeeld. De afdeling volksopvoeding op het departement van onderwijs kreeg een plaats binnen het nieuwe directoraat-generaal van Vorming buiten schoolverband.¹⁸ De volkscultuur werd hierbij ondergebracht. Het is binnen deze context dat later het Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven zou ontstaan.

HET NATIONAAL INSTITUUT

Het belang dat in de eerste na-oorlogse jaren aan de volkscultuur werd toegekend blijkt uit de geschiedenis van een belangrijke instelling, die in die tijd ontstond: het Nationaal Instituut. Het Nationaal Instituut was een particulier initiatief dat tijdens de oorlogsjaren in verzetskring was geboren. Binnen het Nationaal Instituut waren het de volksliedpedagogen Jop Pollmann en Piet Tiggers die aandacht vroegen voor de belangrijke functie van de volkscultuur als "een der machtigste middelen tegen culturele vervlakking en nationale zelfontkenning".¹⁹ Zij organiseerden kadercursussen Nederlandse volkszang met als doel "het behoud, het herstel en de vernieuwing van de Nederlandse Volkscultuur". Het was hun vaste overtuiging dat de volkscultuur een bijdrage kon leveren aan de zo vurig gewenste nieuwe zedelijke orde. De regering, met premier Schermerhorn en minister van onderwijs Van der Leeuw aan de spits, was aanvankelijk zeer enthousiast en zorgde voor een substantiële startsubsidie. Het nationale werd verder tot uitdrukking gebracht doordat Prins Bernhard voorzitter werd. Ondanks de hooggestemde idealen – en de grote namen die zich aan het Instituut verbonden – zou het Nationaal Instituut echter al snel op een fiasco uitlopen. Het is een lot dat het deelt met meerdere idealistische initiatieven van direct na de oorlog. De oude krachten bleken sterker dan verwacht, ook de politieke doorbraak zou zoals bekend mislukken. Overigens zouden Pollmann en Tiggers hun kadercursussen volksliedzang na 1947 voortzetten onder de vlag van de stichting Ons Eigen Volk, een stichting die zij nadrukkelijk presenteerden als de voortzetting van de 'Afdeling Volkscultuur van het Nationaal Instituut'.²⁰

Als zodanig bleven Tiggers en Pollmann een rol spelen op het terrein van de volksliedzang, hun organisatie zou pas begin jaren tachtig worden opgeheven.

PLATFORM

De behoefte aan geestelijke vernieuwing was een algemeen Europees verschijnsel. Overal in Europa werd de volkscultuur naar voren geschoven als een belangrijk middel om deze vernieuwing te bereiken. Op de eerste na-oorlogse vergadering van de Commission International des Arts et Traditions Populaires (C.I.A.P.), een aan de Unesco gelieerde organisatie, werd in 1947 besloten dat in alle aangesloten landen in principe een landelijk aanspreekpunt moest worden ingericht ten behoeve van de beoefening van de folklore. Namens de Volkskunde-commissie was Meertens in Parijs aanwezig geweest en hij nam het initiatief om de belangrijkste Nederlandse volkskundige organisaties bijeen te roepen.²¹ Hij liet zijn eigen voorzitter de bijeenkomst voorzitten, de al genoemde vernieuwingsgezinde (inmiddels ex-minister) G. van der Leeuw. Het Nederlands Volkskundig Genootschap was geboren. Opvallend is dat niemand refereerde aan het gelijknamige Nederlandsch Volkskundig Genootschap, dat tijdens de oorlogsjaren door de amateur-volkskundige J. Rasch (1874-1945) was opgericht. Blijkbaar wilde men deze continuïteit niet al te zeer benadrukken. In aard en doelstelling was deze continuïteit er echter wel degelijk.

Tijdens de oprichtingsvergadering op 12 februari 1949 waren alle belangrijke volksculturele organisaties aanwezig om zitting te nemen in het nieuw benoemde bestuur. Dit was een groot verschil met het 'oude' Genootschap van J. Rasch. In het bestuur kwamen bijvoorbeeld P.J. Meertens (van de Amsterdamse Volkskunde-commissie), W. Roukens (directeur van het Nederlands Openluchtmuseum en tevens privaatdocent volkskunde in Nijmegen), S.J. Bouma (directeur van het Zuiderzeemuseum) en J. Kunst (voorzitter van de Nederlandse afdeling van de International Folkloristic Music Council). Een jaar later zou ook de in 1950 opgerichte Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland (FFGN) toetreden in de persoon van haar secretaris mevrouw W.D. Scheepers.²² In de FFGN

kwamen de liefhebbers samen die zich op een actieve wijze inzetten voor de bevordering van de "oude Nederlandse volkscultuur", door hetheropvoeren voor een hedendaags publiek van traditionele Nederlandse volksdans.²³

Het brede veld van instellingen en volkskundebeoefenaars, *professionals* en liefhebbers, was zo vertegenwoordigd. Omdat alle belangrijke organisaties in het bestuur waren vertegenwoordigd kon het Genootschap als overkoepelende organisatie voor gehele veld gaan functioneren. Dat was in ieder geval het ideaal. Als secretaris werd de relatief jonge Tjaard de Haan aangesteld, die later de drijvende kracht zou worden achter *Neerlands Volksleven*, het officiële orgaan van het Genootschap. In 1949 was De Haan nog slechts dertig jaar. De oude Kornelis ter Laan, geboren in 1871 en in 1914 de eerste socialistische burgemeester van Nederland, werd voorzitter. Hij functioneerde als gezaghebbende *elder statesman* van onverdachte politieke herkomst. Ter Laan had zich, onder zeer veel meer, intensief beziggehouden met folklore.²⁴ Zijn *Folkloristisch Woordenboek*, uit 1949, heeft nog steeds geen moderne pendant.

DOELSTELLING EN LIDMAATSCHAP

De doelstelling van het Genootschap werd ruim geformuleerd. Men stelde zich ten doel "een organisatie te vormen van degenen, die zich met de volkskunde, of een bepaald onderdeel daarvan, bezighouden, ten einde tot een daadwerkelijke bestudering van de Nederlandse volkscultuur en tot een activering van bepaalde volkskundige verschijnselen te geraken".²⁵ Het in stand houden van bepaalde gewoonten en gebruiken kreeg dus evenveel gewicht als de wetenschappelijke studie van de volkskunde. In artikel 2, lid b werd expliciet geformuleerd dat men zou "waken voor de instandhouding van bepaalde zeden en gewoonten". Het Genootschap had dus een brede doelstelling. Het was er voor het hele veld van volkscultuurbeoefenaars en zeker niet alleen voor de wetenschappers: ook de liefhebbers dienden aan hun trekken te komen. Het bestuur was breed samengesteld. Als belangrijke activiteiten worden genoemd het organiseren van vergaderingen en discussiebijeen-

*De eerste voorzitter van het Volkskundig Genootschap K. ter Laan tijdens zijn toespraak op de volkskundedag
Foto: Nederlands Openluchtmuseum*

komsten en de uitgifte van een gezamenlijk periodiek.

Het Genootschap kende twee soorten leden. Het lidmaatschap stond open voor iedereen, er werd echter een onderscheid gemaakt tussen 'folkloristen' en 'belangstellende niet-folkloristen', ook wel 'liefhebbers' genoemd. In Statuten en Huishoudelijk Reglement werd gesproken over 'gewone' en 'buitengewone' leden. De gewone leden werden, op voordracht van het bestuur, benoemd bij meerderheid van stemmen door de algemene ledenvergadering. Het zou overigens te simpel zijn om de scheidslijn tussen 'gewoon' en 'buitengewoon' gelijk te stellen met die tussen wetenschappers en niet-wetenschappers of tussen professionals en amateur-folkloristen. Het Genootschap was er voor alle actieve folkloristen, voor wetenschappers net zo goed als actieve volksdansen of volksliedbeoefenaars. Daarnaast waren er de buitengewone leden. Dit waren mensen met een zekere belangstelling voor volkscultuur en die daar bijvoorbeeld over wilden lezen of weleens een manifestatie bezochten. Ook voor hen was er ruimte

binnen het Genootschap. Zij konden echter geen lid worden in de volle zin des woords. Deze buitengewone leden, de liefhebbers, hadden toegang tot de algemene ledenvergadering, maar hadden geen stemrecht.

Voor de actieve folkloristen had de kwestie van deze twee verschillende vormen van lidmaatschap te maken met de vertegenwoordiging in het C.I.A.P., waarvan het Genootschap volgens artikel 9 van het Huishoudelijk Reglement beoogde "het Nederlands orgaan te zijn". Het Genootschap vertegenwoordigde weliswaar alle actieve folkloristen in Nederland maar dat wilde niet zeggen dat iedereen die lid was van het Genootschap ook een 'echte' folklorist was. De scheidslijn was echter moeilijk te trekken en gaf weleens aanleiding tot misverstanden. Toen bijvoorbeeld het C.I.A.P. in 1954 om een ledenlijstje van de 'commission nationale de la CIAP' vroeg toonde W. Roukens zich in een briefje aan Meertens onzeker.²⁶ Het lijstje mocht niet meer dan tien namen bevatten, moest hij alle namen van het bestuur opgeven of ook andere

namen? Voor Meertens was het duidelijk. Het Genootschap was inderdaad de 'commission nationale de la CIAP', "maar niet alle leden zijn folkloristen in de volle zin des woords." À l'improvise stelde hij een lijstje samen waarop de belangrijkste studieuze folkloristen stonden, waaronder hijzelf en enkele andere bestuursleden maar ook Jop Pollmann, J.H. Kruizinga en anderen.²⁷ Meertens interpreteerde de kwestie van het lidmaatschap dus breed maar ook weer niet te breed. In feite waren voor hem de folkloristen 'in de volle zin des woords' zij die weleens ooit over het onderwerp schreven, er onderzoek naar deden of bijvoorbeeld actief bij de volkslied- of volksdansbevordering waren betrokken en daar bijvoorbeeld cursussen over organiseerden.

EEN PERIODE VAN STILSTAND

Binnen het Genootschap waren de verwachtingen hooggespannen. Meteen al werden werkgroepen ingericht die zich zouden bezighouden met bestudering van enkele specifieke volksculturele deelreinen zoals de volkstaal- en letterkunde (werkgroep onder voorzitterschap van Ter Laan), de schippers- en vissersfolklore (onder leiding van S.J. Bouma) en de werkgroep voor het Nederlandse boerenhuis.²⁸ Maar klaarblijkelijk zijn deze werkgroepen nooit echt van de grond gekomen, na de eerste aankondiging horen we er namelijk niets meer van. In het archief treedt een grote stilte in, die pas wordt doorbroken met de aankondiging van de verschijning van een nieuw tijdschrift, het verenigingsorgaan *Neerlands Volksleven*, in april 1951. Tjaard de Haan zou de eerste twee jaar later karakteriseren als "een periode van stilstand".²⁹ Dat alle organisaties in het bestuur waren vertegenwoordigd was niet alleen een pré, het bleek ook een handicap. Naar het schijnt gaven de afzonderlijke bestuursleden prioriteit aan activiteiten van de eigen organisatie. Er was blijkbaar niemand die binnen het Genootschap het voortouw kon of wilde nemen voor het ontwikkelen van gezamenlijke activiteiten. De belangen lagen dan ook verschillend. Voor de één was een fundamentele discussie over de voortgang van de vakdiscipline het belangrijkste terwijl anderen het meer te doen was om het in stand houden van oude zeden en gewoonten. Voor een deel

viel deze belangenstrijd samen met de tegenstelling tussen liefhebbers en professionals, tussen liefhebberende volksdansen enerzijds en anderzijds zij die meer beroepsmatig in de volkskunde actief waren, bijvoorbeeld omdat ze bij het Openluchtmuseum of bij de Volkskunde-commissie werkten. Deze tegenstelling zou het verdere verloop van de geschiedenis van het Genootschap blijven kenmerken.

CONTACTORGAAN

De eerste echte activiteit was dus de uitgave van het tijdschrift *Neerlands Volksleven*, in 1951. In de eerste jaren was de opzet nog bescheiden, het zou echter al snel tot een echt tijdschrift uitgroeien. Ongeveer in diezelfde tijd werd nog een tweede gezichtsbepalende activiteit ontwikkeld, die het Genootschap naar buiten toe op de kaart zou zetten: de organisatie van de zogenaamde volkskundedagen.

In de redactie van het tijdschrift namen de voorzitter en de secretaris van het Genootschap zitting, in casu K. ter Laan en Tjaard de Haan, later aangevuld met de secretaris van de FFGN W. Scheepers. Het was vooral de jonge en dynamische De Haan die zijn stempel op het blad en daarmee ook op het Genootschap zou drukken. Tjaard de Haan (1919-1983) was een jaar daarvoor bij de Nijmeegse hoogleraar Gerard Brom gepromoveerd op een studie over de relatie tussen volkscultuur en 'officiële' literatuur: *Volk en dichterschap*.³⁰ Het is een nog steeds lezenswaardige studie, die in 1982 herdrukt zou worden. De Haans grote verdienste ligt echter niet zozeer in de wetenschap als wel in de verspreiding van de volkskunde onder een breed publiek. Zoals hij als leraar aan het Haarlemse Lorentzlyceum zijn leerlingen voor de volkskunde trachtte te interesseren deed hij dat ook voor een breed publiek door middel van lezingen en populaire publicaties. Voordit brede publiek zou hij zich ontpoppen als een populair en veelgevraagd causeur. De oude generatie volkskundigen haalde De Haan binnen als een vertegenwoordiger van de jonge generatie. Bij de jongere generatie professionele wetenschappers na hem lag De Haan echter minder goed. Niet alleen werd hem een zekere oppervlakkigheid verweten, De Haan was ook nog eens 'fout' geweest in de oorlog. Zo

figureert hij in ieder geval in J.J. Voskuils megaroman *Het Bureau*, waarin Voskuils *alter ego* Maarten Koning tegenover zijn vrouw verzucht: "Het is een afschuwelijke man. Ideeën over Neerlands erfgod en de moederbodem van onze cultuur. Jung! Zo fout als de pest!".³¹ Voor De Haan zelf was het een gevoelig punt. Zijn vader was al vroeg actief in de NSB en publiceerde bijvoorbeeld in het tijdschrift van de Volksche Werkgemeenschap *Hamer*. Ook Tjaard de Haan zelf zou na de oorlog beschuldigd worden van Duitse sympathieën, zoals blijkt uit zijn persoonsdossier dat bij Oorlogsdocumentatie bewaard wordt. De Haan zou er zijn leven lang mee worstelen. De kwalificatie 'fout' is echter al te simpel. De Haan worstelde vooral met de foute houding van zijn vader, die ook op hem afstraalde. In institutioneel opzicht speelde De Haan junior tijdens de oorlogsjaren geen enkele rol van betekenis in de volkskundige wereld en kon daarom ook weinig fout doen. Hij was er ook te jong voor.

In het voorwoord van de eerste aflevering van *Neerlands Volksleven* benadrukte K. ter Laan dat de belangrijkste functie van het tijdschrift was om "een hechte band [te] vlechten om al de liefhebbers van de Nederlandse folklore".³² Die 'hechte band' zou vooral tot uitdrukking komen in de snel groeiende groep instellingen en organisaties die De Haan aan zich wist te binden en voor wie het tijdschrift als contactorgaan ging functioneren. De Federatie van Folkloristische Groepen is al genoemd maar ook de Nederlandse volksdansvereniging, de Boerenwagengclub, de Koekprentenclub en, vanaf 1955, het Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven sloten zich aan. Zeker de eerste paar jaar oogt het tijdschrift als een mededelingenblad, waarin vergaderingen en andere aankondigingen van de aangesloten verenigingen de kolommen domineren. Het was pas later dat ook meer inhoudelijke artikelen zouden worden geplaatst, overigens meer populair dan wetenschappelijk van aard. De oplage van het blad schijnt aanvankelijk rond de 825 gelegen te hebben.³³

DE EERSTE VOLKSKUNDEDAGEN

Een andere belangrijke activiteit van het Genootschap zou het organiseren van de Volkskundedagen worden,

waar "alle minnaars der Nederlandse volkscultuur elkaar eenmaal in het jaar zullen kunnen ontmoeten". Met de volkskundedagen sloot men aan bij een traditie van vóór de oorlog, toen in het Nederlands Openlucht Museum al vergelijkbare evenementen werden georganiseerd, de zogenaamde folkloredagen. De eerste na-oorlogse volkskundedag was ook weer in Arnhem, op zaterdag 21 juni 1952 in het Nederlands Openluchtmuseum. Het NOM had een feestje te vieren: zijn veertigjarig bestaan.³⁴ Het programma van de volkskundedag in Arnhem was gevarieerd. Korte lezingen werden afgewisseld met een wandeling door het museumpark en met optredens van enkele dansgroepen. Het programma was dus licht van toon en geschikt voor een brede doelgroep van liefhebbers van de volkscultuur. Later zou dit anders worden en zouden de volkskundedagen een streng wetenschappelijk karakter krijgen.

Voor De Haan was het duidelijk waar voor het Genootschap de prioriteit moest liggen. Het was zijn streven om zoveel mogelijk volksculturele organisaties uit het veld met elkaar te laten samenwerken in het Genootschap. Getuige de snel groeiende groep van in de colofon vermelde deelnemende organisaties slaagde hij hierin volkomen. Met de samenwerking in de breedte zat het dus wel goed al zullen de meer wetenschappelijk geïnteresseerde volkskundigen de ontwikkeling met lede ogen hebben aangezien. Zij dreigden overspoeld te worden door de liefhebbers. Toch waren bijvoorbeeld de volkskundedagen niet alleen aantrekkelijk voor de brede schare liefhebbers. Voor de openluchtmusea waren ze bijvoorbeeld een ideale gelegenheid om zichzelf te profileren en presenteren. Het was niet voor niets de directeur van het Nederlands Openlucht Museum geweest die had voorgesteld om de eerste volkskundedag in Arnhem te doen plaatsvinden, ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van het museum. Roukens zelf wierp zich op als één van de sprekers.³⁵ De tweede volkskundedag, een jaar later, zou plaatsvinden in het Zuiderzeemuseum terwijl nog weer een jaar later Hengelo als plaats van samenkomst was gekozen, de plaats waar voorzitter Lambooy van de FFGN burgemeester was. Het is overigens opvallend dat steeds ook Belgische sprekers werden uitgenodigd. Mensen als de hoogleraren P. De Keyser en K.C. Peeters. Dit had te maken met de

verwantschap in taal en cultuur: Vlaanderen en Nederland zouden samen een Groot-Nederlands cultuurgebied vormen. Het Groot-Nederlandse ideaal heeft altijd een belangrijke (politieke) rol in de volkskundebeoefening gespeeld, zoals al bleek uit Schrijnens invloedrijke *Nederlandsche volkskunde* uit 1915-1917, dat hij opdroeg "aan de bevolking van Groot-Nederland hereenigd in dagen van beproeving". Voor iemand als De Haan kwam daar nog bij dat hij erg gesteld was op de Vlaamse gastvrijheid.

EEN NIEUWSBLAD

Een zelfde identificatiefunctie als de studiedagen had het tijdschrift *Neerlands Volksleven*, waarin naast paginagrote advertenties over bijvoorbeeld het Zuiderzeemuseum ook nieuwsberichten werden opgenomen over de afzonderlijke samenwerkende organisaties.³⁶ De Boerenwagenclub werd al in de tweede jaargang in het zonnetje gezet met een themanummer 'Wagenmakers Roem'. Aanleiding was het tienjarig jubileum van de Boerenwagenclub, dat onder andere gevierd werd met een nationale tentoonstelling in

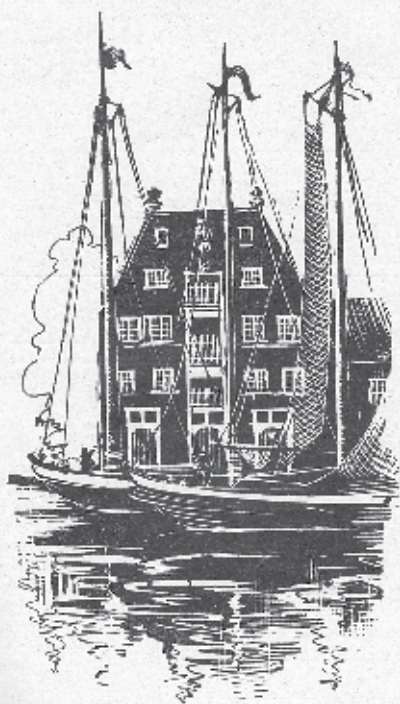
Laren.

Alle organisaties kwamen dus zoveel mogelijk aan hun trekken. Ook aan de meer studieuze ingestelde leden werd gedacht. Recente boeken en tijdschriften werden besproken in de 'Volkskundige kroniek'. Ook werden steeds vaker informatieve artikelen opgenomen over de stand van zaken in een bepaald volkskundig onderzoeksveld. Jaap Kunst beet de spits af met een stuk over onderzoek naar liedcultuur, een stuk geschreven uit de praktijk van iemand die nog geen jaar later tot lector ethno-musicologie aan de Universiteit van Amsterdam benoemd werd.³⁷ R.C. Hekker, in 1953 tot de redactie toegetreden, schreef enkele doorwrochte artikelen over de studie van het boerenhuis.³⁸ Op zijn initiatief verscheen in 1957 zelfs een heel themanummer over landelijke bouwkunst, met daarin aandacht voor het conserverings- en monumentenzorg aspect. Er kwamen steeds vaker van dergelijke themanummers. Het paasnummer uit 1957 was bijvoorbeeld aan het thema volksverhalen gewijd. Tekenend voor het karakter van het tijdschrift is dat met name wordt ingegaan op de verschillende volksverhaalcentra in de Nederlanden. Informatie op een journalistieke manier, daar ging het om. In dergelijke informatieve artikelen werd met enige regelmaat over de grens gekeken, bijvoorbeeld waar het ging om de stand van zaken van het volkskundeonderzoek in andere landen. Tjaard de Haan berichtte bijvoorbeeld over de volkskunde in Munsterland. Hekker ging, naar aanleiding van een congres aan de Oost-Berlijnse Humboldt-Universiteit, in op nieuwe opvattingen in de Oostduitse volkskunde studie.³⁹ *Neerlands Volksleven* wilde een nieuwsblad zijn en zeker geen inhoudelijk tijdschrift met doorwrochte wetenschappelijke artikelen. Over het wetenschapsbedrijf werd aanvankelijk slechts in informatieve zin bericht, als achtergrond voor wie zich verder in de volkskunde wilde verdiepen. Regelmatig werden bijvoorbeeld congresverslagen opgenomen.

LEVENDE FOLKLORE

Bestuurslid J. Kunst verzorgde op de eerste volkskundedag een demonstratie van zijn zangkunst
Foto: Nederlands Openluchtmuseum

Neerlands Volksleven

Deel van het Zuiderzee museum te Enkhuizen, zoals de kunstenaar Snapper het gezien heeft.

Opvallend binnen de activiteiten van het Genootschap is dat Tjaard de Haan meteen al allerlei moderne zaken wilde inbrengen. De Haan wilde *vernieuwing*. Daarbij ging het hem niet alleen om nieuwe hulpmiddelen in het volkskundeonderzoek maar ook om nieuwe *onderwerpen*. Keer op keer betoogde De Haan dat voor hem volkscultuur niet zozeer iets van vroeger was maar juist bij het heden hoorde. Zo pleitte hij bijvoorbeeld voor samenwerking tussen radio en volkskunde, naar aanleiding van enkele buitenlandse voorbeelden. Het was zijn stelling dat de volkskunde zich niet zou moeten beperken tot het platteland alleen, maar ook de cultuur van de moderne industriestad zou moeten behandelen.⁴⁰ Het ging hem om 'levende' folklore. Met

*Impressie van kunstenaar Snapper van het
Zuiderzeemuseum
Omslag 'Neerlands Volksleven'*

enige gretigheid zal hij daarom naar het gelijknamige boek van de folklorist J.H. Kruizinga hebben gegrepen, toen dit ter recensie op zijn tafel belandde. Hij was teleurgesteld. De zogenaamde 'nouveau folklore' van "voetbalcompetities, winkelweken, officiële ontvangsten" ontbrak volledig. De Haan hekeld regelmatig het feit dat de volkskundigen zo gefixeerd waren op de "stervende folkloristica".⁴¹ In een artikel uit 1955 hield hij de "volkslied-puristen" voor "eens duchtig in aanraking en samenspreking [te] komen met figuren als Eddy Christiani, Toon Hermans en de Bietenbouwers".⁴²

In zijn activiteiten voor de Nederlandse Vereniging voor de Volkszang, waar hij voorzitter was van het zogenaamde Technisch College, pleitte De Haan voor nieuwe en eigentijdse vormgeving van het oude Nederlandse volkslied.⁴³ Het was zijn opvatting dat tradities zich voortdurend dienen te vernieuwen om levend te blijven en om nieuwe generaties te kunnen aanspreken. In jaargang 8 van *Neerlands Volksleven* kwam de Vlaming A. van Hageland uitleggen dat het begrip traditie toch vooral dynamisch geïnterpreteerd moest worden. Tradities waren niet "vast en onveranderlijk" maar dienen als sociaal verschijnsel beschouwd te worden, "een verschijnsel dat voortdurend aan wijzigingen onderhevig is en zelfs onmogelijk kan voortbestaan zonder veranderingen te ondergaan".⁴⁴ Dat wil niet zeggen dat De Haan niet gehecht was aan het oude. In *Neerlands Volksleven* schreef hij: "Ons hart gaat uit naar eigentijdse scheppingen, maar die toch min-of-meer zich bevinden op de bodem van de Nederlandse kultuurtradities. Zelfs al zou men op het punt van de vormgeving willen rebelleren, dan zou men dit als Nederlander toch nog het beste doen, nadat men eerst volledig erfgenaam is geweest, nadat men "doorkneed" is geraakt in onze eigen in veel opzichten zo inspirerende tradities."⁴⁵ Het ging De Haan dus om de *eigentijdse* volkscultuur, maar dan wel geworteld in de traditie. Dit benadrukken van het eigentijdse ging overigens menig liedzanger of folklorist al veel te ver. Eigentijdse schlagers werden bijvoor-

beeld vulgair gevonden. In die zin waren De Haans opvattingen zeker revolutionair te noemen, de kring in aanmerking genomen waarin hij deze opvattingen uitte. Het was een verfrissend geluid in een sterk aan tradities en historie gehechte groep van folkloristen. De Haan zelf zag het als een manier om de toekomst veilig te stellen. Alleen zo kon de jeugd bereikt worden, een jeugd die liever hedendaagse succesnummers hoort dan belegen oude deuntjes.

III. DE EERSTE JAREN VAN HET BERAAD VOOR HET NEDERLANDS VOLKSLEVEN (1955-1959)

In 1956 meldde zich een nieuwe organisatie als mede-uitgever van het tijdschrift *Neerlands Volksleven*: het Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven. Achtergrond van het ontstaan van dit Beraad was een herstructurering van de culturele sector. Om te komen tot een meer gestructureerd overleg met het veld werden vanuit de overheid een aantal beraden ingericht, die ieder voor zich een segment van het veld vertegenwoordigden. Het Beraad voor het Nederlands Volksleven was er voor de volkscultuur. De geschiedenis van het Beraad voor het Nederlands Volksleven zou zich overigens al snel vermengen met die van het Genootschap, ook al door de dubbelrol die Tjaard de Haan vervulde als secretaris van het Genootschap en penningmeester van het Beraad. De doelstellingen liepen dan ook voor een belangrijk deel parallel.

EEN ZAAK VAN VOLKSOPVOEDING

Het Beraad voor het Nederlands Volksleven werd in 1955 opgericht. Als staffunctionaris bij de afdeling Vorming Buiten School Verband (later omgevormd tot de afdeling Jeugdvorming en Volksontwikkeling),⁴⁶ had cultuurambtenaar H.Th. Rooswinkel behoefte aan een geregeld overleg met alle instellingen waarmee zijn afdeling te maken had. Bij het ministerie viel de volkscultuur binnen de sector 'Amateuristische kunstbeoefening en uitingen van volkscultuur'. Binnen deze sector waren diverse centrale beraden actief, zoals het Centraal Beraad Amateuristische Muziekbeoefening, het Centraal Dansberaad en het Landelijk Overleg inzake Amateur- en Leketoneel.⁴⁷ Volkscultuur werd beschouwd als een vorm van actieve volkskunst die in de vrije tijd beoefend werd. In die zin viel het onder de amateuristische kunstbeoefening.

In een korte notitie werd het als volgt samengevat: "Volkscultuur bedient zich van zang en dans; ook van sport en spel; van toneel, maar ook de z.g. kunstnijverheid behoort hier bij, al wordt daaraan minder gedacht bij het woord volkscultuur: weefkunst, edel-smeedwerk, boekbinden, tuinieren enz."⁴⁸ In deze zelfde notitie wordt gesteld dat door de toegenomen vrije tijd de volkscultuur steeds meer beoefend wordt. Voor de overheid zou er een taak liggen in de sfeer van de culturele vorming. Deze taak lag geheel in lijn van de planmatige opbouw – ook van de cultuur – in de eerste na-oorlogse jaren. In de concluderende woorden van de notitie: "Zo is "volkscultuur nu" een

zaak van volksopvoeding, van planmatige opbouw van het volkswelzijn, nu niet naar de kant van betere arbeidsvoorwaarden, huisvesting, maar van ontspanning en vermaak op beter peil, in smaakvoller vormen." Volkscultuur werd gezien als een manier om bredere groepen beschaafder en gelukkiger te maken en ook het saamhorigheidsbesef onder de Nederlandse bevolking te bevorderen. Het was een "gemeenschapsvormende kracht" die werd ingezet ter verrijking van het algehele volkswelzijn.⁴⁹ Cultuurbevordering werd zo een onderdeel van een breder gericht welzijnsbeleid.

DOELSTELLING

Het nieuw op te richten Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven was bedoeld als een gesprekscentrum en contactorgaan. Rooswinkel nam op 21 september 1955 het initiatief met een schrijven aan enkele bekende volkskundigen: H. Cats (FFGN), De Haan, Ter Laan, Meertens (allen N.V.G.), C. Ras (Nederlandse Volksdans Raad) en P.H. Schröder (Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur).⁵⁰ *Neerlands Volksleven* berichtte er over.⁵¹ In eerste instantie had Rooswinkel voorgesteld om het bestuur van het Genootschap uit te breiden met elf vertegenwoordigers uit de provincie.⁵² Het (oude) bestuur van het Genootschap zou in die opzet het dagelijks bestuur worden. Het plannetje vond echter geen doorgang, al zou het Genootschap wel betrokken worden bij de oprichting van het Beraad, dat onafhankelijk van

Tjaard de Haan in 1952

Foto: Nederlands Openluchtmuseum

het Genootschap zou gaan functioneren.

Het Beraad stelde zich tot doel "de bevordering van het Nederlandse volksleven, in het bijzonder door de toepassing van de gegevens en inzichten der volkskundewetenschap." De activiteiten waren gericht op de culturele vorming van de praktijkgerichte achterban. Het Beraad was een platform waarin het brede volksculturele veld samenkwam. Het was er ter "bevordering van het contact tussen de landelijke organisaties en instellingen die zich op de een of andere wijze bezighouden met het volksleven en de volkscultuur in Nederland".⁵³ Vooral de toevoeging was belangrijk: "en wel in het bijzonder met de volkskundige zijde daarvan, anders dan met wetenschappelijke bedoelingen." Het Beraad was er dus voor de praktische folkloristen en niet voor de wetenschappers. De activiteiten van het Beraad werden gedekt door rijkssubsidies.⁵⁴

Voorzitter van het Beraad werd P. J. Meertens terwijl Tjaard de Haan, zoals gezegd, de penningen ging beheren. De Federatie van Folkloristische Groepen was

met twee personen vertegenwoordigd. De directrice van de Fryske Kultuerried, mevrouw G. Faber-Hornstra, vertegenwoordigde in het Centraal Beraad het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur. Tijdens de bestuursvergaderingen werd gesproken over uiteenlopende zaken, zoals over zin en onzin van folkloristische manifestaties en over de kwestie van goede en verantwoorde souvenirs, dat later op de themaconférentie over volksleven en vreemdelingenverkeer zou terugkeren. Het waren principiële zaken die alle folkloristen aangingen. Over folkloristische optochten werd bijvoorbeeld opgemerkt dat het gevaar dat er een "rariteiten kijkspul" van gemaakt werd niet denkbeeldig was.⁵⁵ Het raakte aan de kern van de volkscultuurbeoefening als een vorm van nagespeelde folklore. Ook werd het Beraad soms om advies gevraagd, bijvoorbeeld in verband met subsidieaanvragen aan het ministerie, zo waren er in het eerste jaar verzoeken van het Nationaal Reuze Circus Jos Mullens en van de Stichting tot Codificatie van Volksverhalen.

HET BELANG VAN HET ONDERWIJS

Een belangrijk punt van aandacht was meteen al het onderwijs.⁵⁶ Voor het ministerie was de culturele vorming immers zeer belangrijk. Via het onderwijs hoopte het Beraad jongeren interesse voor volkscultuur bij te brengen. Omdat het ontbrak aan deskundige onderwijzers en aan goede lesprogramma's werd geprobeerd de kweekscholen voor het vak te interesseren. Met dat doel voor ogen stelde Ter Laan een uitvoerig lesprogramma op, dat in verschillende bestuursvergaderingen besproken werd. Ter Laans lesprogramma gaf een overzicht van mogelijke onderwerpen die in opeenvolgende studie jaren tijdens de lessen behandeld zouden kunnen worden. Het zijn de traditionele volkskundige themata: sprookjes en sagen, zeden en gebruiken, klederdrachten en nog veel meer. Wat nu precies het nut en het belang van de volkskunde als schoolvak was, kwam niet tot uiting. Daarvoor zou De Haan later een afzonderlijk stuk schrijven.⁵⁷ Tot een echte uitvoering van het plan zou het overigens niet komen. Een gepland overleg met de hoofdinspecteur der onderwijzersopleiding kwam niet tot stand.⁵⁸ Het initiatief zou daardoor nooit een praktische vertaling krijgen.

DE EERSTE CONFERENTIE

De eerste activiteit waarmee het Beraad naar buiten trad was een studieconferentie over het thema 'Het Nederlandse element in cultuur en onderwijs'. Rooswinkel had aanvankelijk een veel ruimer thema voorgesteld, namelijk: 'Wat heeft de folklore gebracht? Welke waarde heeft zij voor de toekomst?'⁵⁹ Maar al snel bleek dat een toespitsing op het onderwijs, gezien ook de hierboven genoemde discussie, veel verstandiger was. Het ministerie hechtte immers groot belang aan de volksontwikkeling. De conferentie vond plaats op 24 november 1956 in de hal van het ministerie van Onderwijs en werd bezocht door 52 betalende gasten.⁶⁰ Secretaris-generaal J.H. Wesselings was hoogstpersoonlijk aanwezig en haalde, zoals in het congresverslag te lezen is, herinneringen op "aan het "hei koerei" omstreeks Pasen (...) en aan de "foekopot" van de vastenavond". Traditionele onderwerpen waar ieder zich wat bij voor kon stellen. Een opmerking met meer beleidsmatige implicaties was zijn visie dat in "een wereld waarin de vrijetijdsbesteding steeds meer een urgente kwestie wordt, de eigen volkscultuur een steeds belangrijker functie [zal] kunnen verkrijgen". Het gaf in het kort het belang van de volkscultuurbeoefening aan. De lezing van de Tilburgse hoogleraar W.R. Heere zou hierbij aansluiten.

VORMING VAN DE JEUGD

W.R. Heere sprak over 'Het Nederlandse element in de cultuur'. Het was een geleerd exposé over hoe filosofen als Kant, Dilthey en Schlegel invulling gaven aan het begrip cultuur. Voor Heere had de kunst met een kleine k grote betekenis. Daarbij ging het hem niet alleen om "zelfbezinning en zelfontplooiing, voor scheppend zich uitleven en daardoor zich bevrijden". Het belang van de volkscultuur was veel groter dan dat. Heere definieerde de volkscultuur als de kunst met een kleine k, een kunstvorm die meer aandacht verdiende vanwege haar grote maatschappelijke betekenis. Er was in die tijd grote zorg over de toenemende 'verwildering' van de jeugd.⁶¹ De oorzaak achter dit alles zou de moderne samenleving zijn: verstedelijking en industrialisatie zou bij de jeugd voor een materialistische en onverschillige levenshouding hebben

gezorgd. En wat was er dan een beter medicijn dan de volkscultuur? De oude gemeenschapswaarden van de traditionele plattelandssamenleving werden instelling gebracht tegen de onverschillige en onpersoonlijke moderne samenleving. De volkscultuur werd gezien als een machtig middel om de jeugd normen en waarden bij te brengen.

"Deze jonge mens, die persoonlijkheid moet worden, leeft in de vertrouwde mileu's van gezin en buurt en school. Daar ontvangt hij zijn eerste indrukken, zijn normenbesef, zijn leefpatroon, zijn gedragsregels. (...) Geef de jonge mensen een kans; zelf zullen zij moeten organiseren, onderling elkander helpen, zelf leren bevelen en gehoorzamen, zelf bindende regels vaststellen. Daar moet – vooral als er regionale kultuuruitingen zijn – gelegenheid gegeven worden volkszang te beoefenen, volksdans, volksstoneel en volksmuziek. Welk een grote betekenis heeft niet een buurthuis, vooral als er nog een knutsellokaal aan verbonden kan zijn, een leesbibliotheekje en zoveel meer. Mij bekruipt dikwijls de vrees dat de subsidies te veel weggaan aan de Kunst met de grote K., zodat er weinig overblijft om de gewone mens een kans te geven zelf actief te zijn."⁶²

De dreigende 'verwildering van de jeugd' was precies ook de reden geweest dat op het departement van onderwijs veel aandacht werd besteed aan de jeugdvorming.⁶³ Het na de oorlog opgerichte directoraat-generaal 'Vorming buiten schoolverband' had een speciale afdeling Sociale jeugdzorg, na de reorganisatie van 1957 zou het de afdeling Jeugdvorming en Volksontwikkeling gaan heten.⁶⁴ De volkscultuur was dus een onderdeel van de jeugdvorming.

OMGEVINGSONDERWIJS

Na de theepauze sprak de Nijmeegse docent J. Moormann over 'Het Nederlandse element in het onderwijs'. Moormann zei weinig te zien in de introductie van een nieuw (school-) vak volkskunde. Naar zijn mening ontbrak het hiervoor aan volkskundig onderlegde leraren. Hij zag wel mogelijkheden om in andere vakken aan te knopen bij de volkskunde om zo "belangstelling en liefde voor volk en omgeving" aan te kweken. Bij taallessen kon de streektaal

worden ingebracht, een onderwerp waarover hij zelf met anderen het leesboekje *Van eigen heem* had samengesteld. Ook de geschiedenis- en de aardrijkskundeles zouden aanknopingspunten bieden. Als conclusie van één van de discussiegroepjes na afloop verwoordde Tjaard de Haan de mening dat "stelselmatig onderwijs in de volkscultuur, op de kweekscholen en de universiteit zeer gewenst is". Daarnaast wees hij op het belang van culturele vorming in het "derde milieu" (dat wil zeggen naast school en gezin) dat hij "van grote betekenis achtte voor het behoud en de vorming van volkscultuur". Het geeft precies aan waar het het Beraad om te doen was: culturele vorming en de maatschappelijke betekenis van de volkscultuur. De lezingen werden afgedrukt in *Neerlands Volksleven*, gevolgd door een artikel over 'Omgevingsonderwijs op een groep lagere scholen'.⁶⁵

Omgevingsgeschiedenis zou, omdat het zijn voorbeelden ontleent aan de directe leefomgeving van de leerlingen, een ideale manier zijn om interesse voor de geschiedenis op te wekken. Als voornaamste probleem werd gesignaleerd dat het voor de onderwijzer bepaald niet eenvoudig was om aan het benodigde studiemateriaal te komen. In *Neerlands Volksleven* werd als voorbeeld een samenwerkingsproject in Franeker beschreven, dat navolging verdiende. Verschillende onderwijzers waren daar met elkaar rond de tafel gaan zitten om een geïntegreerd lespakket in elkaar te zetten. In het pakket kwamen uiteenlopende onderwerpen aan bod zoals de kaatssport, planten en bloemen en de patriottenbeweging in Franeker. In een losbladig ringbandensysteem werden deze en andere onderwerpen nader uitgewerkt, zodat de onderwijzer de benodigde basisinformatie op een rij had.

VOLKSCULTUUR EN TOERISME

Een ander belangrijk thema dat de volkskundigen bezighield was het volkscultuurtoerisme. Dit was

Omslag Volksleven en vreemdelingenverkeer van 'Neerlands Volksleven'

dan ook het onderwerp van de tweede themaconferentie van het Beraad, op 19 november 1957 in Utrecht. Het cultuurtoerisme was al aan het begin van de eeuw door de Amsterdamse journalist en folklorist D.J. van der Ven (1891-1973) onder de aandacht gebracht.⁶⁶ Van der Ven was één van de eersten die de volkscultuur in de sfeer van de heemschut trok: als iets van vroeger dat het waard is om geconserveerd te worden, een onderdeel van het Nederlandse culturele erfgoed. Van der Ven wilde het toerisme gebruiken om de met uitsterven bedreigde oude volkscultuur te redden in een voor toeristen aantrekkelijke vorm. In het snel opkomende toerisme aan het begin van deze eeuw zag hij een geweldige mogelijkheid om de volkscultuur aan

de man te brengen. Nederland werd in die tijd opengelegd voor het toerisme. Van der Ven droeg daar zelf niet weinig aan bij. In de reeks *Ons mooie Nederland* – de deeltjes waar Van der Ven aan meewerkte verschenen tussen 1915 en 1918 – legde hij de afzonderlijke provincies één voor één open voor een geïnteresseerd publiek. De Achterhoek beschreef hij bijvoorbeeld als een waar ‘toeristen-dorado’: “De Achterhoek is voor alle stadsmenschen, die “op den boer willen gaan”, hun broodje ongedwongen uit de vuist opeten en met den gemakkelijken “Rücksack” van dorp tot dorp willen trekken, een oord van wonderlijke aantrekkelijkheid.” Voor Van der Ven lag de aantrekkelijkheid van het platteland niet in het minst bij de kleurrijke plaatselijke folklore. In Tubbergen maakte hij ooit een traditionele boerenbruiloft mee, die een blijvende indruk op hem maakte.⁶⁷ Dergelijke folklore was het waard om bewaard en geconserveerd te worden en hij vond dat hier een taak lag voor de overheid en voor de plaatselijke VVV’s.⁶⁸

Organisaties als de in 1883 opgerichte ANWB zagen de geweldige potentie van de folklore voor het toerisme. Toen de ANWB in 1908 in Haarlem zijn 25-jarig jubileum vierde, maakte een spectaculaire folkloristische optocht een belangrijk onderdeel van de festiviteiten uit, een optocht waarbij “iedere provincie zoo schitterend mogelijk vertegenwoordigd wordt, door alles wat de provincie typisch aan voertuigen en kleederdracht heeft.”⁶⁹ De verslaggever van het ANWB bondsblad *De Kampioen* vond het folkloristische onderdeel van de optocht indrukwekkend: “Aan deze afdeeling is inderdaad groote zorg besteed en ze maakte een indruk van frappante èchtheid, ofschoon enkele landelijke groepen werden voorgesteld door Bondsbroeders en -zusters, die zich in provinciaal costuum hadden gestoken en door houding, grimeering en manieren de èchtheid zoveel mogelijk nabij trachtten te komen. Of hun dat goed afging? In één woord prachtig!”⁷⁰

Het is opvallend dat op de door het Beraad georganiseerde werkconferentie over volksleven en vreemdelingenverkeer vooral aandacht was voor de streekdracht van het folkloristische Marken, Volendam en Spakenburg.⁷¹ Plaatsen waar de folklore een toeristische attractie was geworden en waar de plaatselijke bevolking zich in traditionele streekdracht hult om

voor toeristen een soort toneelstukje op te voeren. Spakenburg, Marken en vooral Volendam ontlenen er zelfs hun identiteit aan.⁷² Volkscultuur werd folklore: gewoonten en gebruiken uit het verleden die voor een hedendaags publiek worden nagespeeld. De nadruk kwam te liggen op de spectaculaire buitenkant van de volkscultuur: de zang en dans die de folkloristen met veel plezier beoefenden en die leuk is om te zien voor een breed (toeristisch) publiek.

CULTUUR EN COMMERCIE

Het toerisme was interessant omdat het voor het broodnodige publiek moest zorgen. Maar hoeveel concessies mocht je doen? Was er niet het risico dat de ‘zuiverheid’ van de volkscultuur werd opgeofferd aan het platte commercialisme van de toeristenindustrie? Dat was, kort samengevat, het thema van de conferentie ‘Volksleven en vreemdelingenverkeer’, die in 1957 in Utrecht gehouden werd: hoe kunnen “cultuur en kommerce” op een verantwoorde manier verenigd worden? Daarbij ging het in Utrecht om de praktijk en niet om de theorie. Het was een discussiebijeenkomst tussen de folkloristen van het Beraad en enkele topfunctionarissen van het Vreemdelingenverkeer, zoals de V.V.V.-voorzitter van Marken ds. K. Abelsma en de voorzitter van de Algemene Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer O. van der Gronden. Het geheel werd vooraf gegaan door een inleidende lezing van Tjaard de Haan.

Was er een conflict? Of hadden toerisme en folklore elkaar gewoon nodig? Verschillende sprekers verwezen in dit verband naar het voorbeeld van de Volendammerkleederdracht. Indertijd werd op initiatief van de plaatselijke V.V.V. een Stichting Klederdrachtenfonds Volendam opgericht, waaraan behalve de overheid ook de toeristische industrie forse bedragen bijdroeg. Zonder het toerisme zou de Volendammer dracht al lang zijn uitgestorven. Zelfs de zorg van de folkloristen dat de volkscultuur toch vooral ‘zuiver’ gehouden diende te worden werd gedeeld door de V.V.V. directeuren. Zoals één van hen het formuleerde: “V.V.V. heeft niets aan valsheid en “show-business”, want daar gooit men zijn eigen glazen mee in.”⁷³ Toch zag de voorzitter van het

Beraad P.J. Meertens wel iets in "een voorlichtend en waarschuwend vouwblad, uitgaande van het Rijk" terwijl mevrouw Faber certificaten wilde verlenen aan 'het goede kostuum'. Verder was er enige zorg over de souvenirs, die zo vaak prullaria zijn. Het punt was al uitvoerig besproken tijdens de bestuursvergaderingen. Opvallend is dat toen al gepleit werd voor het uitreiken van toerismeprijzen, om zo de kwaliteit van het toerisme te bevorderen. Vanuit de overheid zegde Rooswinkel alle steun toe. Rooswinkel zou overigens op 21 december 1957 afscheid nemen bij het ministerie, vanwege het bereiken van de pensioensgerechtigde leeftijd. Ook na zijn pensionering bleef hij evenwel lid van het bestuur van het Beraad.

VOLKSLEVEN IN DE GEWESTEN

Ook in de derde conferentie die het Beraad organiseerde, in 1958, stond een actueel thema centraal: 'Volksleven in de gewesten'. Het was een idee van Tjaard de Haan omdat naar zijn mening "zeer veel onbegrip ook in de verschillende gewesten heerst betreffende de volkskunde".⁷⁴ De bijdragen aan deze conferentie werden in jaargang 9 van *Neerlands Volksleven* gepubliceerd, met op de omslag, tegen de achtergrond van een plaatje van een molen, de opwekkende formule 'Fier, gul, blij en kloek'. Het onderwerp markeert een belangrijke ontwikkeling die kan worden samengevat onder het hoofdje regionalisering van de volkscultuur. Hierboven werd al vermeld dat het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur één van de organisaties was die participeerde in het Beraad. Dit overleg was in 1950 opgericht en was een overlegorgaan voor de afzonderlijk provinciale culturele raden in Nederland.⁷⁵ Het ontstaan van provinciale culturele raden betekende een verschuiving in het cultuurbeleid, een cultuurbeleid waarin de provinciale overheid een steeds belangrijker taak kreeg toebedeeld. Hierachter zat het idee van het bevorderen van een goede regionale spreiding van kunst en cultuur.

In de context van deze publicatie is het interessant dat de eerste activiteiten van het Nationaal Overleg zich met name op de volkscultuur richtten.⁷⁶ De *gewestelijke cultuur* waarover men overlegde werd in feite gelijkgesteld met volkscultuur, een volkscultuur waar-

van men dacht dat die met uitsterven bedreigd werd. Het was pas later dat de culturele raden zich meer gingen concentreren op de ondersteuning van amateurkunst en het op orde brengen van de culturele infrastructuur van theater, musea en lokale en regionale bibliotheekvoorzieningen, die gelijkmatiger over de verschillende regio's verspreid diende te worden.

In diezelfde tijd dat in de verschillende provincies de belangstelling voor de volkscultuur leidde tot een Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur werd vanuit de volkscultuur de relatie met gewestelijke cultuur steeds meer benadrukt. Volkscultuur en gewestelijke cultuur zouden voortaan door het leven gaan als een Siamese tweeling. De volkscultuur werd steeds meer beleefd als een onderdeel van een streektraditie, de streekgebonden cultuurvormen van vroeger, van ouders en grootouders, waarin men zichzelf geworteld weet. De volkscultuur bood geborgenheid en houvast. Het kreeg een functie in de constructie van een eigen, regionale identiteit in een snel veranderende wereld.⁷⁷

REGIONALISERING

De regionalisering ging in die zelfde tijd ook steeds meer de agenda van het Nederlands Volkskundig Genootschap bepalen. Ook de activiteiten van het Genootschap werden steeds 'regionaler'. Zo werden de volkskundedagen steeds vaker in de provincie georganiseerd. In 1956 bijvoorbeeld stond de volkskundedag in het teken van 'De dag der Limburgse volkscultuur'. De dag was georganiseerd in samenwerking met de sectie volkscultuur van de Culturele Raad Limburg en werd gehouden in Roermond. Een jaar later kwam men wederom in de provincie samen, ditmaal in Groningen. Het proces van regionalisering zou ook zijn vertaling krijgen in de samenstelling van de redactie van *Neerlands Volksleven*. In 1959 werd de redactie uitgebreid met enkele regionaal geprofileerde redacteurs: A. Buter (Overijssel), H. Mandos (Noord-Brabant) en S.J. van der Molen (Friesland).

Door middel van het organiseren van spraakmakende studiedagen over actuele thema's, zoals onderwijs,

*Fier, gul, blij en kloek: omslag van het
themanummer over Volkscultuur in
de Gewesten*

toerisme en regionale volkscultuur, wist het Beraad zich goed op de kaart te zetten. Het profileerde zich als hèt overleg- en discussieorgaan voor de volkskundige wereld. Het Beraad voorzag daarmee in een duidelijk gevoelde behoefte.

IV. EEN NIEUWE VOORZITTER VAN HET GENOOTSCHAP (1959)

“Het jaar 1959 is in de geschiedenis van het Nederlands Volkskundig Genootschap in verschillende opzichten te beschouwen als een tussenfase.”⁷⁸ Zo begon het jaarverslag over 1959, een roerig jaar in de geschiedenis van het Genootschap. In het tijdschrift *Neerlands Volksleven* presenteerde Tjaard de Haan de veranderingen, vrij onschuldig, als een verjonging van het bestuur.⁷⁹ Wat we echter niet in het korte berichtje van De Haan lezen was dat er meer aan de hand was dan alleen een generatiewisseling. Wat begon als een natuurlijk proces van verjonging⁸⁰ zou namelijk uitlopen op een conflict over het wetenschappelijk karakter van het Genootschap.

De achtergrond van het conflict was in feite de oude tegenstelling tussen liefhebbers en professionals. Doordat Tjaard de Haan erin was geslaagd steeds meer organisaties aan zich te binden was de balans gaan doorslaan naar de liefhebbers. Daar kwam nog enige onvrede bij over de als te dominant beschouwde Tjaard de Haan, die niet alleen de hoofdverantwoordelijke achter het tijdschrift was, maar in het bestuur ook nog de functies van penningmeester en secretaris combineerde. Voor velen was dit iets te veel van het goede, niet in het minst voor Tjaard de Haan zelf die het punt in verschillende bestuursvergaderingen aan de orde stelde. Het was tijd voor een herbezinning.

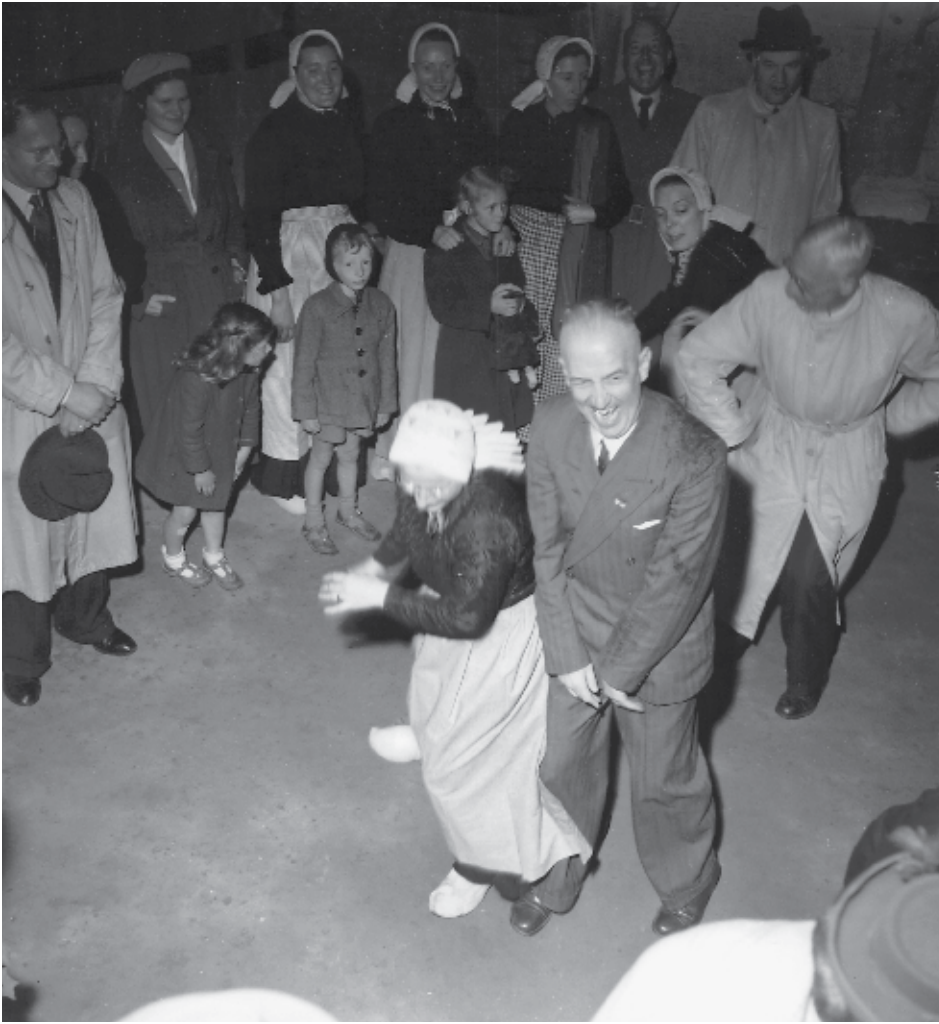
WISSELING VAN DE WACHT

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van 11 september 1959 zou een belangrijk deel van de eerste generatie bestuursleden aftreden: Ter Laan, Roukens, Kunst en Bouma. Beide laatstgenoemden zouden niet lang daarna overlijden.⁸¹ Alleen Scheepers, Meertens en De Haan bleven aan. Als nieuwkomers werden verwelkomd A.J. Bernet Kempers, A. Bicker Caarten en H. de Visser. Tijdens deze zelfde vergadering werd ook de uitbreiding van de redactie met de hierboven genoemde regionale correspondenten bekrachtigd.

Achtergrond van de generatiewisseling was mede dat in het Nederlands Openluchtmuseum én in het Zuiderzeemuseum een directiewisseling had plaatsgevonden. De nieuwe directeur van het Nederlands Openluchtmuseum Bernet Kempers, vanaf 1969 tevens bijzonder hoogleraar volkskunde in Amster-

dam, werd de nieuwe voorzitter. Bernet Kempers was een echte wetenschapper, die in Indonesië hoogleraar was geweest in de cultuurgeschiedenis van Zuidoost-Azië. Bicker Caarten, een andere nieuwkomer, was iemand die alles wist over de molen in het Nederlandse volksleven en daar ook veel over publiceerde. Hij werkte bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Secretaris werd H. de Visser. De Visser was, net als De Haan, leraar Nederlands. Hij zou overigens niet lang secretaris blijven. Deze voormalig assistent op het volkskundebureau van Meertens kondigde al op 6 maart 1961 zijn aftreden aan wegens gezondheidsproblemen. Zijn werk als leraar zou hem te veel opslokken.⁸²

Er was echter meer aan de hand dan alleen een generatiewisseling. Dit bleek al uit het feit dat na afloop van de ledenvergadering het nieuwe bestuur meteen een crisisberaad belegde. Waar dit crisisberaad precies over ging is niet meer te achterhalen. De notulen zijn niet bewaard gebleven, naar het schijnt vanwege een rommelige secretariewisseling. Maar ook later zou het conflict nog regelmatig op de agenda staan. In de bestuursvergadering van woensdag 4 november 1959 werd de onenigheid gekarakteriseerd als een tegenstelling tussen de voorstanders van het Genootschap als “een collectiviteit van alle volkskundigen en amateur-folkloristen” tegenover zij die het N.V.G. zagen als “een forum van wetenschappelijk georiënteerde onderzoekers.”⁸³ De oorspronkelijke opzet van het Genootschap was zeker het eerste geweest: het Genootschap als een collectiviteit van alle volkskundigen en amateur-folkloristen. Het ijveren van de nieuwe voorzitter zou er toe leiden dat de doelstelling verengd werd tot het tweede: een forum van weten-

W. Roukens op de
dansvloer
Foto: Nederlands
Openluchtmuseum

schappelijk georiënteerde onderzoekers.

GEEN GEMAKKELIJK MAN

De nieuwe voorzitter Bernet Kempers ging uiterst voortvarend te werk. Met zijn hoge inzet trad hij sommige van zijn medebestuurleden tamelijk hardhandig tegemoet. Bernet Kempers was, zoals Jurjen van der Kooi het ooit formuleerde, een "hooghartige, eigenwijze man, die liever sprak dan luisterde".⁸⁴ Hij joeg mensen tegen zich in het harnas. Op de lange termijn zou dit betekenen dat zijn invloed minder groot was dan hij zelf gewent zal hebben en misschien ook gezien zijn capaciteiten verdiend had.

Bernet Kempers profileerde zich als een daadkrachtige voorzitter, die op de bres stond voor de wetenschap.

Op zijn eerste bestuursvergadering trok hij meteen al van leer. Als aangrijpingspunt nam hij het herfstnummer van *Neerlands Volksleven*. Onverbloemd zei hij dat naar zijn mening een aantal artikelen onvoldoende "wetenschappelijkpeil" had "ofalthans de structurele kenmerken van de volkskunde verloochenen door hun incidentele waarde." De kritiek gold natuurlijk het tijdschrift als geheel, een tijdschrift waarvoor zijn medebestuurlid De Haan verantwoordelijk was. Tjaard de Haan, aanwezig op de vergadering, verweerde zich zwakjes door te wijzen op de omstandigheid dat er nu eenmaal een voortdurend gebrek aan goede kopij was. Later zou De Haan aan Bernet Kempers schrijven dat diens directe aanval bij hem een "lichte geprikkeldheid" had veroorzaakt. Het toont eens te meer dat Bernet Kempers geen gemakkelijk man was. Kempers zag dit zelf ook wel en beloofde voortaan in zijn opvattingen over het tijdschrift, waarvoor hij ook

*A.J. Bernet Kempers,
mei 1965
Foto: Nederlands
Openluchtmuseum*

waardering zei te hebben, "goed en kwaad harmonischer uit te balanceren."⁸⁵

Bernet Kempers vond dat het bestuur het voortouw moest nemen in de discussies over een nieuwe oriëntatie met betrekking tot de doelstellingen en het te voeren beleid van het Genootschap. Er diende daarom meer vergaderd te worden dan in de tijd van zijn voorganger Ter Laan gebruikelijk was geweest. De suggestie is duidelijk: Ter Laan had het – mede vanwege zijn hoge leeftijd – te veel laten sloffen. Dat zou nu anders

worden.

MENINGSVERSCHILLEN

De discussie over de doelstellingen van het Genootschap werd in een reeks van bestuursvergaderingen gevoerd. Uitgangspunt vormde een drietal brieven van de bestuursleden De Haan, Meertens en Bicker Caarten. Ze waren door de voorzitter gevraagd hun mening op papier te zetten.⁸⁶ Voor De Haan was

het helder. In zijn briefschreef hij dat het Genootschap zowel professionele als liefhebberende onderzoekers diende te verenigen. Daarbij maakte hij de kanttekening dat de doelstelling van *Neerlands Volksleven* breder was dan die van het Genootschap, dat bleek alleen al uit het aantal participerende instellingen in het tijdschrift. In dat verband zou de vertegenwoordigster van de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland later betogen dat *Neerlands Volksleven* "nu ook weer niet te hoogdravend mag worden, maar ook de gewone lezers moet blijven boeien".⁸⁷ Meertens stelde in zijn reactie de wetenschappelijke beoefening voorop maar vond dat het Genootschap tevens de belangstelling onder de praktische folkloristen diende te stimuleren. Hij zag hier een belangrijke taak voor het tijdschrift. Bicker Caarten, tenslotte, pleitte voor meer methodologische stukken in het tijdschrift en sprak in dat kader de hoop uit dat de professionelen zich wat meer gelegen zouden laten liggen aan de liefhebbers door bijvoorbeeld meer in het tijdschrift te publiceren. Hij legde een vinger op een zere plek: onder de beroepsmensen van Openluchtmuseum en Volkskunde-commissie constateerde hij weinig interesse voor het Genootschap. Blijkbaar hadden de professionelen niet zoveel behoefte aan samenwerking. Hij vond dit jammer. Het tijdschrift zou er letterlijk meer inhoud door kunnen krijgen. Ook naar zijn mening ging het er om de belangstelling voor volkscultuur te stimuleren.

KEURMEESTER VAN KWALITEIT

Uiteindelijk zou de mening van de wetenschappers prevaleren. In feite was het pleit al beslecht met de benoeming van Bernet Kempers tot voorzitter. Daarmee was voor het nieuwe bestuur de functie van het Genootschap duidelijk. Het Genootschap zou vooral de wetenschappelijke kwaliteit van de volkskundebeoefening moeten bewaken. Zoals het in de notulen van de bestuursvergadering geformuleerd werd: "De veelsoortigheid van de waren en de kooplustigen op deze wetenschappelijke markt vereist de aanwezigheid van marktmeesters om toe te zien op de kwaliteit." En het is duidelijk wie Bernet Kempers als de oppermarktmeester zag: zichzelf.

In de nieuwe statuten zou de "bevordering van de wetenschap dervolkskunde" vooropgeplaatst worden, hoewel ook "het wekken van belangstelling voor deze wetenschap" genoemd werd. Wat echter sneuvelde was de oorspronkelijke doelstelling "te waken voor de instandhouding van bepaalde zeden en gewoonten en andere volkskundige verschijnselen", ondanks verzet van Bicker Caarten en De Haan op dit punt. Het bevorderen van nagespeelde folklore, zoals die onder andere beoefend werd door de Federatie van Folkloristische Groepen, hoefde dus niet langer op de steun van het Genootschap te rekenen. Bernet Kempers heeft zijn mening weten door te drukken door, toen op de vergadering van 4 mei geen overeenstemming bereikt kon worden, dit punt te verdagen naar de volgende vergadering. De voorzitter zou "naar eigen zienswijze" de statuten aanpassen en dit voorstel aan de volgende vergadering voorleggen. Op die volgende vergadering werd het punt echter niet meer besproken. Op de Algemene Ledenvergadering van 26 november 1960 werden nog slechts stilistische zaken behandeld en kwam het heikele punt niet meer ter sprake. Bernet Kempers had zijn zin gekregen.

PLATFORMFUNCTIE

In het verlengde van de discussie over het al dan niet wetenschappelijke karakter van het Genootschap werd in de bestuursvergaderingen ook gesproken over de kwestie van het lidmaatschap. In de oude statuten was hiervoor een onderscheid gemaakt tussen 'gewone' en 'buitengewone' leden – ruwweg samenvallend met het onderscheid tussen actieve folkloristen en belangstellende liefhebbers, waarbij de laatste groep weliswaar welkom was op de algemene ledenvergadering maar geen stemrecht had. Via *Neerlands Volksleven* was Tjaard de Haan er in geslaagd om steeds meer organisaties van liefhebbers aan het Genootschap te binden. Het maakte de verhouding tussen wetenschappers en liefhebbers een stuk ingewikkelder, de balans dreigde naar de laatste groep door te slaan. In de nieuwe statuten werd daarom voorzien in een nieuwe groep leden, de zogenaamde leden-instellingen. De Federatie van Folkloristische Groepen was er één van. Deze instellingen werden weliswaar lid, maar konden per instelling slechts

beschikken over één stem van iemand die zij als hun vertegenwoordiger aanwezig. Ook in dit opzicht trokken de wetenschappers dus aan het langste eind. Het spoorde geheel en al met Bernet Kempers' opvattingen over de voorhoederol van de wetenschappers, als marktmeesters op de volkskundige markt. De harde kern van 'gewone' leden van het Genootschap bedroeg in die tijd overigens omstreeks tachtig personen,⁸⁸ een kleine minderheid binnen het veel bredere veld van liefhebbers. Daarbinnen was het de *inner circle* rondom Bernet Kempers die het in feite voor het zeggen had in het Genootschap.

In het verlengde van al deze ontwikkelingen zou ook het tijdschrift een wetenschappelijker aanzien krijgen. Bernet Kempers droeg hier zijn steentje aan bij door enkele uitvoerige artikelen te publiceren, onder andere over openluchtmusea in Scandinavië en over principes en methoden achter het volkskunde-atlas onderzoek.⁸⁹ Het waren artikelen die uitvoeriger en theoretischer waren dan de lezer van *Neerlands Volksleven* tot nu toe gewend was. Toch was daarmee de rol van Tjaard de Haan zeker niet uitgespeeld. De Haan bleef de belangrijkste man achter het tijdschrift en hij zorgde ervoor dat *Neerlands Volksleven* het platform bleef voor alle folkloristen in Nederland – wetenschappers zowel als amateurs. Met zijn tijdschrift bleef De Haan een belangrijke machtsfactor binnen het Genootschap, waaraan men niet zomaar voorbij kon gaan.

Het tijdschrift bleef zo zijn oude functies vervullen voor amateur en wetenschapper tegelijk. Om de liefhebbers binnenboord te houden werden daarnaast de banden met het Beraad voor het Nederlands Volksleven nauwer aangehaald. Het bestuur realiseerde zich dat de folkloristen niet te veel van het Genootschap mochten vervreemden. De keurmeesterrol die het Genootschap voor zichzelf zag weggelegd was er alleen bij de gratie van een brede markt van folkloristen. De samenwerking met het Beraad, die in de praktijk al was gegroeid, werd in 1960, zoals het in het jaarverslag heet, "bekroond" met een gezamenlijk georganiseerd congres in het Arnhemse Openluchtmuseum. Het voorstel werd al ter sprake gebracht tijdens de vergadering van het Beraad op 11 November 1959. Het idee was afkomstig uit het

Genootschap "dat waar Beraad en Volkskundig Genootschap beide congressen organiseren die veelal dezelfde mensen bereiken men misschien zou kunnen overwegen deze congressen gemeenschappelijk te organiseren."⁹⁰

V. PLAATSBEPALING VAN HET BERAAD: DE STICHTINGSAKTE GEPASSEERD (1959-1968)

In dezelfde tijd dat er binnen het Genootschap werd nagedacht over een (nieuwe) doelstelling, gebeurde dat ook in het Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven. Net als bij het Genootschap werd ook bij het Beraad de juridische vorm geregeld: het Beraad werd een stichting met statuten en een huishoudelijk reglement. Met de introductie van de stichtingsvorm zou het woord Centraal uit de naamgeving verdwijnen. Voortaan zou de stichting officieel de 'Stichting Beraad voor het Nederlands Volksleven' heten. De discussies over de statuten zouden heel wat tijd in beslag nemen. Terwijl het Genootschap zich meer op de wetenschap ging oriënteren, bleef bij het Beraad de samenwerking binnen het veld voorop staan. Een tweede belangrijk verschil met het Genootschap was dat het ministerie een stevige vinger in de pap hield. Namens de afdeling Volksontwikkeling was drs. R. Voorhoeve, alhoofd van de onderafdeling amateuristische kunstbeoefening, aanwezig bij vrijwel alle bestuursvergaderingen van het Beraad.

NIEUWE STATUTEN

Dat er veranderingen op til waren bleek al toen alle beraden, en dus ook het Beraad voor het Nederlands Volksleven, in 1958 een vragenlijstje kregen voorgelegd van het Nederlands Cultureel Contact door middel waarvan men inzicht wilde krijgen in de activiteiten van de Beraden.⁹¹ Het NCC was een overkoepelende organisatie, die de overheid voortaan als centraal doorgeefluik wilde gebruiken voor het doorsluizen van de subsidiegelden in de culturele sector. Naast vragen over de juridische vorm wilde het NCC ook weten of het Beraad cursussen of opleidingen organiseerde, een taak had op het terrein van de documentatie, publicaties uitgafenzovoorts. Enigszins ontvullend is dat de secretaresse van het Beraad mevrouw G. Faber-Hornstra bijna alle vragen met 'neen' moest beantwoorden.

In aanleg was het Beraad voor het Nederlands Volksleven opgezet als een platform voor overleg. Men bediscussieerde praktische en principiële punten betreffende de ondersteuning van de folklore. De belangrijkste activiteiten waren de organisatie van de volkskundedagen en de uitgifte, samen met het Genootschap, van het tijdschrift *Neerlands Volksleven*. Aan andere zaken, zoals bijvoorbeeld het organiseren van cursussen of het produceren van praktische handleidingen kwam men nauwelijks toe. Het verliep allemaal nog weinig gestructureerd en aanvankelijk was

dit ook geen probleem. Aan het eind van de jaren vijftig zou hier verandering in komen. De overheid wilde toen meer duidelijkheid over de functie en de activiteiten van de Beraden. Achtergrond hiervan was de wens van de overheid om het culturele veld, waarbinnen het Nederlands Cultureel Contact als aanspreekpunt functioneerde, nog beter te structureren.

Besloten werd om het Beraad voor het Nederlands Volksleven om te vormen tot een stichting. De doelstelling en de manier waarop men deze trachtte te realiseren werden vastgelegd in statuten en een huishoudelijk reglement. De discussies over de statuten vormden de aanleiding tot een bezinning over de precieze functie van het Beraad binnen het brede volksculturele veld. In diezelfde tijd werd de oude Ter Laan, als officiële vertegenwoordiger van het Genootschap in het bestuur van het Beraad, afgelost door de nieuwe voorzitter van het Genootschap Bernet Kempers. Ook in het bestuur van het Beraad zou Bernet Kempers van zich laten horen, al zou zijn invloed niet zo groot zijn als in het Genootschap. Daarvoor had hij te weinig affiniteit met de doelstelling van het Beraad. De andere bestuursleden in het Beraad waren P.J. Meertens (die fungeerde als voorzitter), Tj. de Haan (net als Bernet Kempers vertegenwoordigde hij het Genootschap), Hein Catsen J.H.W.M. Hansen (namens de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland) en mevrouw G. Faber-Hornstra (namens het Nationaal Overleg voor Gewestelijke

Mevrouw G. Faber-Hornstra, rond 1960

Foto: Sjoerd Andringa

bewoordingen zou deze doelstelling in de definitieve statuten worden overgenomen.

Er was maar discussie over twee punten. Bernet Kempers maakte bijvoorbeeld bezwaar tegen het feit dat de bevordering van het contact voorop werd geplaatst. Hij vond dat de 'bevordering van het contact' nooit een primaire doelstelling kon zijn en wilde daarom liever als eerste doelstelling van het Beraad: "de belangen te behartigen van de hedendaagse uitingen van volksleven en volkscultuur in Nederland".⁹³ Op het eerste gezicht had Bernet Kempers gelijk, zijn punt miskende echter de oorsprong van het beraad als *overlegorgaan*.

Achtergrond was immers de behoefte aan een meer gestructureerd overleg tussen het veld en de overheid. Kempers' voorstel werd dan ook niet overgenomen. Meer cosmetisch was de opmerking van mevrouw Faber om het woord 'folkloristische' te vervangen door 'volkskundige'.⁹⁴ Het was geheel in lijn met de discussies in die tijd waarbij het woord 'folkloristisch' in diskrediet was geraakt en gelijkgesteld werd met amateuristisch in de slechte zin van het woord. Nadeel van het woord volkskundig was overigens dat het vooral verwees naar de wetenschappelijke kant van de volkscultuurbeoefening, terwijl de term folklore meer de lading van de praktische beoefening dekt, de praktische beoefening waar het het Beraad toch om te doen was. Daarom werd, om misverstanden te voorkomen, de frase toegevoegd: "anders dan uitsluitend met wetenschappelijke bedoelingen." Het bevestigde nog eens dat het Beraad zich vooral richtte op het veld. Hiervan afgeleid was de tweede doelstelling: "de behartiging van de belangen van het volksleven en de volkscultuur in Nederland." In de praktijk werd deze brede doelstelling overigens nauwelijks waargemaakt. De activiteiten concentreerden zich op de uitgave van het tijdschrift *Neerlands Volksleven* en op de organisatie van de volkskundedagen.

PLAATSBEPALING

Belangrijker dan de precieze bewoordingen in de

Cultuur).

De discussie over de nieuwe statuten nam meer dan een jaar in beslag. Het punt stond al op de agenda vanaf het najaar van 1960 terwijl de besluitvorming pas werd afgerond op de bestuursvergadering van 22 maart 1962.⁹² Over de doelstelling van het Beraad bestond geen misverstand. In de door P.J. Meertens aangeleverde conceptstatuten werd deze als volgt omschreven: "Het doel der stichting is de bevordering van het onderling contact tussen de landelijke organisaties die zich op de een of andere wijze bezighouden met het volksleven en de volkscultuur in Nederland en wel in het bijzonder met de folkloristische zijde daarvan, anders dan met zuivere wetenschappelijke bedoelingen." In ongeveer dezelfde

statuten was natuurlijk de plek die het Beraad binnen het veld innam. Bernet Kempers was daar nog niet uit en op zijn gebruikelijke analytische wijze ontwierp hij daarvoor een schema dat hij voorlegde aan Meertens.⁹⁵ Hij ontwierp daarvoor een driehoek (Kempers: "Ikdenkvaakin driehoeken") die bij nadere beschouwing overigens meer op een ruit lijkt. Aan de top van de ruit plaatste hij de wetenschappelijke benadering, niet verrassend gezien het standpunt dat hij binnen het Genootschap had ingenomen. Hij zag hier vooral een rol voor het Volkskundebureau maar ook voor de afdeling documentatie van zijn eigen Openluchtmuseum. Aan de onderkant, de basis, stond waar het allemaal om te doen was: het volksleven en zijn uitingen in "werkelijkheid", met andere woorden: de volkscultuur in zijn organische context, als onderdeel van het dagelijks leven.

Aan de uitersten van de twee middenpunten van de ruit plaatste Bernet Kempers aan de ene kant de beoefening van de volkscultuur door clubs als de Federatie van Folkloristische Groepen en de Nederlandse Vereniging voor Volkszang; het cultiveren van de folklore. Aan de andere kant stond voor hem het onderwijs en de popularisering van de volkskundewetenschap. Het Volkskundig Genootschap plaatste hij op de lijn tussen wetenschap en populair wetenschappelijk, omdat zowel wetenschappers als amateurvolkskundigen van de eerste rang er lid waren.

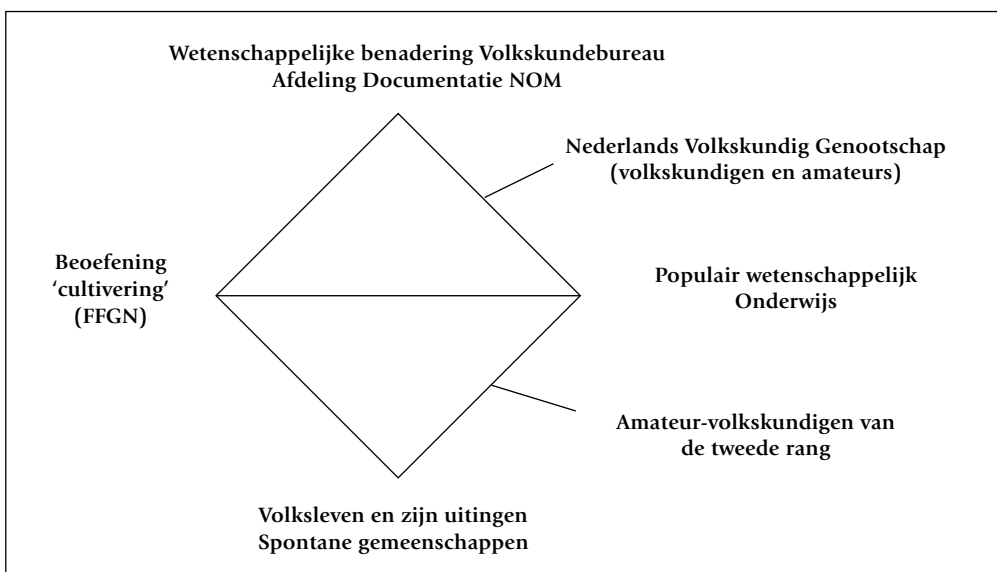
Zoals gezegd: Bernet Kempers had moeite om de acti-

viteiten van het Beraad in dit schema onder te brengen. In feite is het echter heel simpel: de activiteiten van het Beraad kunnen geplaatst worden op de as 'beoefening' en 'populairwetenschappelijk/het onderwijs'. Aan de ene kant ondersteunde het Beraad de instellingen die op de een of andere manier bezig waren met de praktische folkloriebeoefening in zang, dans of muziek. Aan de andere kant was men actief in de popularisering van de volkscultuur. Het onderwijs speelde daar een belangrijke rol bij, maar bijvoorbeeld ook het toerisme. De dubbele driehoek van Bernet Kempers verklaart meteen het brede spectrum van activiteiten waarop het Beraad zich in principe richtte. Dankzij het schema van Bernet Kempers is de samenhang tussen de ondersteuning van de praktische folklore enerzijds en het populariseren van de volkscultuur anderzijds in één opslag te zien. Het verklaart ook waarom het Beraad zo geïnteresseerd was in onderwijs en (volkscultuur-)toerisme. In dit plaatje was er tenslotte een belangrijke rol voor de wetenschap, wier functie het was om de inhoudelijke informatie aan te reiken die vervolgens via het Beraad in het brede veld verspreid kon worden.

MIDDELEN

De brede invalshoek van ondersteuning van de praktische folkloristen enerzijds en de popularisering van de volkscultuur anderzijds kreeg in de statuten zijn vertaling in de middelen die genoemd werden ter vervulling van de doelstelling. Voorop

*De ruit van
Bernet Kempers*

stond de wetenschap. De stichting trachtte haar doelstelling te bereiken door "kennis te nemen van de resultaten van door anderen verricht wetenschappelijk onderzoek en, waar dat nodig is, zelf onderzoekingen in te stellen naar de stand van zaken met betrekking tot het volksleven en de volkscultuur." Vervolgens kwam de eigenlijke taak van het Beraad, die viel onder te brengen in twee principiële hoofdpunten: 1. het verstrekken van inlichtingen, voorlichting en adviezen (lid 2 van artikel 3) en 2. het stimuleren van belangstelling voor en bevorderen van inzicht in de volkscultuur (lid 3 van artikel 3). Het organiseren van studiedagen (lid 5 van artikel 3) en het uitgeven van publicaties (lid 4, artikel 3) zijn van beide voorgaande doelstellingen afgeleid.

Het Beraad wilde lijnen uitzetten door adviezen en hulpmiddelen aan te reiken, die bijdragen aan de popularisering van de volkscultuur en het op een hoger plan brengen van de actieve volkscultuurbeoefening. Daarbij maakte men zich vooral zorgen om verdwijnende gewoonten en gebruiken. In de statuten werd met zoveel woorden vastgelegd dat de activiteiten "zo nodig van waarschuwend aard [waren] wanneer de Stichting van oordeel is dat gevaar dreigt voor het karakter van bepaalde uitingen van volksleven en volkscultuur" (lid 2, van artikel 3). Een dergelijke manier van ingrijpen in het 'levende' volksleven is natuurlijk een riskante zaak en daarvan was men zich ook wel bewust. In de zojuist geciteerde doelstelling uit de statuten was daarom de volgende tussenzin ingevoegd: "met in acht neming van alle in een tijd van overgang en groeiend leven geboden voorzichtigheid". Toch was dit wel degelijk de voornaamste bestaansgrond van het Beraad: het conserveren van oude gewoonten en gebruiken die met verdwijning bedreigd worden. Het weerspiegelde zich in de voornaamste activiteiten van de stichting, zoals bijvoorbeeld in het correspondentennetwerk, een nieuwheid die was ingesteld om de actuele ontwikkelingen in het Nederlandse volksleven in de gaten te houden en zo nodig actief in te grijpen om met verdwijning bedreigde volksgebruiken te 'redden'.

CORRESPONDENTEN

Het correspondentennetwerk was waarschijnlijk een idee van P.J. Meertens, Meertens nam in ieder geval de praktische uitvoering volledig op zich. In de maand februari van 1960 schreef hij een brief aan alle medewerkers van het Volkskundebureau.⁹⁶ Het Volkskundebureau deed vragenlijsten uitgaan over uiteenlopende onderwerpen die door deze medewerkers 'uit de provincie' werden ingevuld. Het doel van deze vragenlijsten was om de ruimtelijke verspreiding van bepaalde gewoonten en gebruiken te inventariseren en deze vervolgens vast te leggen in de zogenaamde volkskunde-atlassen.⁹⁷ Meertens ging nu een stap verder. Deze medewerkers werd nu ook gevraagd om in hun omgeving op te letten en uit te kijken naar gebruiken die met verdwijning bedreigd werden, bijvoorbeeld "doordat de persoon die de organisatie in handen had gestorven of naar elders verhuisd is".

De term 'organisatie' duidt erop dat het Beraad in de eerste plaats dacht aan *georganiseerde* activiteiten, aan traditionele volksfeesten. In een tweede brief, die hij verstuurde in juni 1960, verduidelijkte Meertens dat hij vooral dacht aan "kermessen, jaarmarkten, ringrijden, klootschieten, boogschieten, gildefeesten enz." Het ging dus om de 'gecultiveerde' folklore, die op min of meer kunstmatige wijze in stand werd gehouden. Daarnaast, schreef Meertens, was het Beraad geïnteresseerd in "nieuwe uitingen van het volksleven en nieuwe vormen van gebruiken." Meertens verduidelijkte: "We denken aan de kersenoogstfeesten van Uden en Mierlo, het oogstdankfeest in Berg aan de Maas, aan bloemencorso's en floraliafeesten, aan de heamielwike (de hooimaaltijdweek) in Bolsward, aan het heidefeest in Ede en dergelijke pas in de jongste tijd opgekomen volksfeesten die langzamerhand traditie beginnen te worden. We zouden graag worden ingelicht over het ontstaan van deze gebruiken en de reactie van de bevolking hierop." Om het in moderne bewoordingen te zeggen: het Beraad was niet alleen geïnteresseerd in de echte oude tradities, ook de moderne, 'invented traditions' hadden de belangstelling van het Beraad.

Op de bestuursvergadering van 17 augustus 1960 kon Meertens melden dat 91 personen zich als correspondent hadden aangemeld, als volgt over de provincies verdeeld: Groningen: 9; Friesland: geen; Drenthe:

P.J. Meertens

Foto: Meertens Instituut

8; Overijssel: 11; Gelderland: 21; Utrecht: 3; Noord-Holland: 5; Zuid-Holland: 15; Zeeland: 10; Limburg: 8; Brabant: geen. Friesland en Brabant springen er in negatieve zin uit met nul aanmeldingen. De reden hiervoor is moeilijk aan te geven, het is in ieder geval niet omdat de volkskunde daar minder zou leven. Het regionalisme was zowel in Friesland als in Brabant sterk ontwikkeld.

TOEGESPITST

In het begin werden de correspondenten dus geacht in ruime zin goed om zich heen te kijken. Het was de bedoeling dat zij zouden functioneren als de ogen en oren van het Beraad. In de praktijk bleek het echter anders uit te pakken. Want waar moesten de correspondenten precies op letten? Het terrein van de volkscultuur is immers zeer breed. Al snel werd daarom besloten tot een nadere toespitsing. Besloten werd om elk jaar een thema centraal te stellen. Voor 1961 koos men voor het thema jaarfeesten. Men vroeg aan de correspondenten om "een zo volledig overzicht van alle jaarfeesten en -gebruiken die in ons land voorkomen", als grondslag voor een "moment-opname" voor het jaar 1961.⁹⁸

Het ministerie reageerde positief op het initiatief om een correspondentennetwerk op te zetten, zo kon

Meertens in dezelfde brief aan de correspondenten laten weten. Met instemming van het ministerie kregen alle correspondenten een officieel legitimatiebewijs, met een verzoek om medewerking aan de correspondenten "bij de uitoefening van hun taak (o.a. het registreren, onderzoeken en indien daartoe aanleiding bestaat het bevorderen van volksgebruiken)". Het bevestigt eens te meer dat het correspondentschap aanvankelijk duidelijk in het teken stond van het bevorderen en bewaken van oude volksgebruiken.

Om de onderlinge cohesie tussen de correspondenten te bevorderen werd gestart met de zogenaamde 'correspondentendagen'. Deze werden georganiseerd in Huis Randenbroek bij Amersfoort, het adres van het Nederlands Cultureel Contact. Het NCC was het officiële doorgeefluik voor het ministerie van de subsidiegelden in de culturele sector. Op 25 mei 1963 was het de eerste keer dat de mensen samenkwamen. Tot het afscheid van Meertens begin jaren zeventig zou deze traditie zich voortzetten. In de praktijk werd steeds een thema uitgekozen waarbij in vriendschappelijke sfeer werd gepraat "over onze gemeenschappelijke belangstelling voor het volksleven".⁹⁹ Thema's waarover gesproken werd waren bijvoorbeeld kinderspele, eet- en drinkgewoonten, nieuwjaarsgebruiken. De oorspronkelijke opzet van het bewaken van oude volksgebruiken kwam daarbij nauwelijks uit de verf. In de praktijk fungeerden de correspondentendagen als gezellige samenkomsten, waarin onder voorzitterschap van Meertens herinneringen werden opgehaald over oude volksgebruiken. Ongemerkt was het correspondentennetwerk getransformeerd van waakhond voor de oude folklore naar informatieverzamelaar voor het Volkskundebureau. Het op deze wijze verzamelde materiaal zou uiteindelijk bij het Meertens Instituut worden ondergebracht.

EEN PRAKTISCHE HANDLEIDING

Een andere activiteit van het Beraad waar al snel sprake van is, was het samenstellen van een praktische

handleiding, die onder andere op kweekscholen gebruikt zou kunnen worden. Het was een oude wens van het Beraad dat in het onderwijs de volkskunde meer aan bod zou komen. Een praktische handwijzer zou daarbij van dienst kunnen zijn. In de bestuursvergadering van 13 november 1963 diende Meertens een schema van twee velletjes in voor een *Handleiding bij de studie der Nederlandse Volkskunde*. Meertens' opzet was in feite een opsomming van een brede waaier aan volkskundige themata, een aangeklede literatuurlijst over onderwerpen als kermis, kalenderfeesten, geboortegebruiken enzovoorts. Het project zou echter nooit goed van de grond komen. Bestuurslid Bernet Kempers kwam namelijk met zwaarwegende bezwaren. Hij miste er een systematische opzet in. Als wetenschapper zag hij veel meer in een analytische studie waarin ingegaan werd op het object der volkskunde, de verhouding ten opzichte van de andere wetenschappen, de geschiedenis der volkskunde en de methodiek. De praktische consequentie van zijn op- en aanmerkingen was dat hij het project voor lange tijd zou frustreren.

Meertens zag namelijk geen kans een dergelijke, ambitieuze opzet te realiseren. Hij had niet meer in het hoofd gehad dan een tamelijk pretentieuze aangeklede literatuurlijst. Tijdens de vergadering van 13 november zei Hein Cats, die in het Beraad de Federatie van Folkloristische Groepen vertegenwoordigde, "dat de opzet van professor Bernet Kempers zo uitgebreid wordt dat de mensen er niet meer uitkomen". Dat was natuurlijk niet de bedoeling. Het bestuur kwam er in ieder geval niet meer uit. Jarenlang zou het project in de koelkast verdwijnen. Pas na het vertrek van Bernet Kempers uit het bestuur kon de draad weer worden opgepakt.

GESTEUND DOOR HET MINISTERIE

Voor de financiering van haar activiteiten was het Beraad afhankelijk van het ministerie van Onderwijs en later van het nieuwe ministerie voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. De subsidie kwam uit de pot Volksontwikkeling, later Ontwikkeling van volwassenen genoemd. Het was in die tijd gebruikelijk dat het ministerie altijd een ambtenaar stuurde om de

bestuursvergaderingen van het Beraad bij te wonen. Heel in het begin was dat H. Rooswinkel, later zou zijn taak worden overgenomen door de chef van de afdeling Amateurstische Kunstbeoefening R. Voorhoeve. Toen Voorhoeve in 1965 met pensioen ging werd hij opgevolgd door H.A.A. Leyendekker. Een paar jaar later al zou M. Taminiau in zijn plaats komen, die vanaf 1968 ook trouw alle volkskundedagen zou bijwonen. Taminiau was verbonden aan de afdeling Jeugdzaken en Volksontwikkeling van het Ministerie van CRM.

Uit de exploitatierekening van 1964, bewaard in het archief van het Beraad in het Meertens Instituut, blijkt dat het Beraad voor dat jaar een subsidie van f 6000 van het ministerie kreeg. Aan de lastenzijde waren de grote uitgaveposten de reis- en vergaderkosten (f 937,60) en de kosten van de volkskundedag (f 529,66). Verreweg de grootste uitgavepost ging naar het congresnummer van *Neerlands Volksleven*, in 1964 een bedrag van f 3377,20. De kosten van de volkskundedag én de uitgifte van de lezingen in *Neerlands Volksleven* werden dus gedragen door het Beraad. Het Genootschap zat wat dat betreft voor een dubbeltje op de eerste rang. Haar voornaamste activiteit, de organisatie van de volkskundedag, werd financieel volledig gedragen door het Beraad, terwijl ook de congresnummers van *Neerlands Volksleven* het Genootschap geen cent kosten.

VI. VOOR EEN EIGENTIJDSE VOLKSKUNDE (1960-1962)

Het eerste grote symposium dat Beraad en Genootschap samen organiseerden werd gehouden op 1 september 1960 en was gewijd aan het onderwerp 'Volksgebruiken in deze tijd'. Het is interessant om wat langer bij deze conferentie stil te staan. Het onderwerp raakte namelijk aan de kern van hoe er in Genootschap en Beraad tegen volkskunde en volkscultuur werd aangekeken. Hoe actueel was de volkskunde eigenlijk? Was de volkscultuur nog van deze tijd of was het iets van vroeger, uit een ververleden? De visie op deze beide vragen was van cruciale betekenis omdat het antwoord erop richting gaf aan de kernactiviteiten van Beraad en Genootschap.

EEN DEFINITIEPROBLEEM

De themakeuze voor de conferentie 'Volksgebruiken in deze tijd' was tot stand gekomen in een wisselwerking tussen Beraad en Genootschap, waarbij Meertens als middelaar optrad. Over het precieze programma werd in een gezamenlijke vergadering gesproken.¹⁰⁰ Als sprekers werden twee mensen vanuit de regio aangezocht: de Brabander Hein Mandos en de Fries S.J. van der Molen. Mandos zou aanvankelijk spreken over het levenseinde, maar men verzocht hem een meer actueel onderwerp te bespreken dat paste in het kader het thema van de conferentie: volksgebruiken in deze tijd.¹⁰¹ Van meet af aan zou Bernet Kempers een belangrijk stempel op het congres drukken. In feite had hij, zoals in de bestuursvergadering gememoreerd werd, "de organisatie grotendeels op zich genomen".¹⁰² Niet alleen was de plaats van handeling 'zijn' Nederlands Openluchtmuseum, Bernet Kempers nam ook de inleidende lezing voor zijn rekening, waarin hij het onderwerp vanuit een breed en vooral theoretisch perspectief neerzette.¹⁰³

Met Bernet Kempers was duidelijk een wetenschapper aan het woord. Hij hield een betoog waarin hij pleitte voor een geïntegreerde bestudering van volksgebruiken, in hun naar tijd en ruimte functionele samenhang. Daarbij zocht hij aansluiting bij de wetenschap van de culturele antropologie. Het geleerde en abstracte betoog zal over de hoofden heen zijn gegaan van heel veel van zijn amateur-toehoorders. Toch was het probleem dat Bernet Kempers aansneed belangrijk genoeg: wat is de zin en betekenis van volksgebruiken in onze tijd? In laatste instantie ging het erom of de volksgebruiken nog wel van deze tijd

waren. Het antwoord op deze vraag hing samen met hoe men de volkscultuur precies definieerde.

Opvallend daarbij is dat de wetenschappers, in casu Bernet Kempers en P.J. Meertens, daarover 'traditioneler' opvattingen huldigden dan sommige andere deelnemers aan de studiedag. Zij waren namelijk bang voor politiek misbruik van de volkscultuur. Om het onschuldiger te maken, definiëerden zij de volkscultuur als iets van vroeger. Het maakte dat zij een blinde vlek hadden voor allerlei moderne volksculturele gewoonten en gebruiken. Iemand als S.J. van der Molen, één van de andere sprekers op de dag, had daar veel meer oog voor. Volkskunde werd bij Meertens en Kempers *historiserende* volkskunde-beoefening.

RELICTEN UIT EEN VOORBIJE TIJD

Bernet Kempers stelde in zijn betoog dat in elke samenleving twee primaire tendenties te onderscheiden zijn: een behoudende en een vernieuwende tendentie. Het vasthouden aan tradities, de behoudende kant, zou vooral gemeenschappelijk bepaald zijn terwijl de vernieuwing met name van individuen kwam. De aandacht van de volkskunde zou zich moeten richten op de traditioneel-gemeenschappelijke aspecten in volksleven en volkscultuur. Bernet Kempers zag het als een functionele arbeidsdeling, andere wetenschappen zouden wat meer naar vernieuwing kijken. Het probleem van deze definitie is natuurlijk dat het de volkskunde tot een wetenschap maakte die terugblikte naar het verleden, naar volksgebruiken die door de traditie gevormd zijn. Volkskunde ging daarmee niet over het heden maar

concentreerde zich op relictten uit een voorbije tijd, relictten die met uitsterving bedreigd waren. Tijdens de discussie bleek dat Meertens ongeveer dezelfde opvatting aanhing. De 'echte' volksgebruiken waren geworteld in de traditionele samenleving waarbinnen ze ontstaan waren. Maar omdat het oude gemeenschapsleven zo langzamerhand tot het verleden behoorde was de volkskunde daarmee, volgens Meertens, "geworden tot een historische wetenschap."¹⁰⁴

In de moderne geïndustrialiseerde samenleving was de volkscultuur letterlijk uit de tijd geraakt. Het kunstmatig revitaliseren van de oude volksgebruiken, zoals de laatste tijd steeds vaker gebeurde volgens de lezing van Hein Mandos op het congres,¹⁰⁵ wezen Bernet Kempers en Meertens af. Folkloristische optochten vond Bernet Kempers maar niks. Zijn oordeel was streng: "Het zijn misschien festijnen van kleur, kindervreugd, schoonheid, en vrolijkheid, zoal niet suggesties van vroomheid van de voor de gelegenheid gecharterde figuranten (de "armen" bij de brooduitdeling) maar natuurlijk geen volksgebruiken."¹⁰⁶ Met zijn verwijzing naar de brooduitdeling doelde Kempers op een gebruik dat vroeger nog een maatschappelijke betekenis had maar tegenwoordig verworpen was tot zinloze folklore. Er waren immers geen armen meer die om brood bedelden. Volkscultuur was naar zijn mening alleen 'echt' wanneer zij een organisch en levend onderdeel van de samenleving uitmaakte.

RESERVOIR VAN MORELE WAARDEN

De ironie van de zaak was dat Bernet Kempers als directeur van het Openluchtmuseum niet anders deed dan het kunstmatig in stand houden van oude volkscultuur. Zoals De Visser in zijn congresverslag opmerkte: Bernet Kempers hield zijn verhaal "op eigen terrein temidden van boerderijen zonder akkers en molens altijd in de luwte, uitgespannen wagens en een bierbrouwerij zonder oktrooi".¹⁰⁷ Bernet Kempers was het kunstmatige van zijn museum overigens zeer bewust. In een later artikel over de volkskundige beeldvorming in het Openluchtmuseum beschreef hij dit als een proces van "immitatie en evocatie, van "make believe" en levensechtheid".¹⁰⁸ Was de volkscultuur daarmee

per definitie iets van 'vroeger', iets dat in het heden alleen kunstmatig in stand kon worden gehouden? In feite was het antwoord van Bernet Kempers hierop bevestigend. Toch was daarmee volgens hem niet alles gezegd. Naar zijn mening had de volkskundebeoefening, en daarmee ook zijn museum, wel degelijk een actuele functie, een functie die met name in het morele vlak zou liggen. Volgens Bernet Kempers was een functie van de volkskunde het levend houden van oude gemeenschapswaarden zonder welke geen enkele samenleving verder kan. Volkscultuur maakt je weerbaar, zo zei hij op de conferentie.¹⁰⁹ Het wapent je om verder te gaan. De volkscultuur kreeg daarmee een morele betekenis toegekend: het was een reservoir van morele waarden waarmee toekomstige generaties hun voordeel konden doen. De tradities van de volkscultuur vormden de schatkamers van het verleden waarin morele lessen uit een voorbije tijd lagen opgeslagen.

ACTUELE VOLKSKUNDE

Dan had S.J. van der Molen heel wat meer oog voor 'moderne' volksgebruiken, de gewoonten en de gebruiken van de eigen tijd. Op de conferentie nam Van der Molen een standpunt in dat diametraal tegenover dat van Meertens en Bernet Kempers stond. Voor Van der Molen was volkskunde niet per definitie *historische* volkskunde. Terwijl iemand als Meertens moderne nieuwigheden als vader- en moederdag als volkskundige buiten beschouwing wilde laten, omdat deze gebruiken niet gebaseerd waren op oude tradities,¹¹⁰ ging Van der Molen verder. Hij hekelde de romantische blik van de volkskundige die hem alleen maar naar een geïdealiseerd verleden deed kijken. Hij haalde instemmend de Belgische hoogleraar P. de Keyser aan. Deze had er in *Volkskunde* op gewezen "dat onderzoekers in onze kring, door de romantiek van het verleden misleid, te uitsluitend naar de volksgebruiken van het verleden voren." Van der Molens conclusie was niet zonder venijn. "[D]at schijnt nu eenmaal plezieriger te zijn dan de volkskundige verschijnselen van het heden gade te slaan: een studie over pepernoten wordt passend geacht, maar een onderzoek naar de vraag, hoe en wanneer ijswafels, kauwgum en frites zijn ingeburgerd, vindt men minder aantrekkelijk."¹¹¹

S.J. van der Molen

Foto: Frysk Letterkundich Museum

Tegelijk was hij heel wat minder moraliserend dan Meertens en Bernet Kempers over de revitalisatie van oude volksgebruiken, al zag ook hij dat er wel eens wat mis ging en niet alles verantwoord was. Hij pleitte daarom voor meer informatie en voorlichting, naar zijn mening een mooie taak voor Genootschap en Beraad. Overigens moeten de tegenstellingen tussen Van der Molen enerzijds en Bernet Kempers en Meertens anderzijds ook weer niet overdreven worden. Ook Van der Molens referentiepunt werd gevormd door de oude volksgebruiken van 'vroeger'. En ook Van der Molen zette vraagtekens bij sommige uitwassen van heruitvindingen van oude gewoonten en gebruiken die in werkelijkheid nooit in de betreffende streek waren voorgekomen. Maar hij had er minder moeite mee dan Meertens en Bernet Kempers. Zonder twijfel hing dit samen met de actuele, politieke betekenis die Van der Molen aan de volkskunde toekeende. Van der Molen was een Friese nationalist die tijdens de oorlog zozeer verblind was dat hij in SS vaarwater belandde.¹¹² Bernet Kempers en Meertens afkeer van de re-

talisisatie van gewoonten en gebruiken hing ongetwijfeld samen met hun wens om de volkskunde van deze politieke context los te maken.

De dag werd geheel in traditionele zin afgesloten met een klederdrachtenvertoning georganiseerd door het hoofd van de afdeling klederdrachten van het Nederlands Openluchtmuseum J. Duyvetter, door de verslaggever van de dag omschreven als een "verantwoorde verkleedpartij". Ironisch genoeg werd dit programmaonderdeel onderbroken door de binnenkomst van een "echte zuidbevelandse" vrouw "in de onvervalste dracht van de rooms-katholieke boerin". Deze authentieke Zeeuwse boerin bleek een vreemde eend in de bijt, die, zo schrijft secretaris De Visser, eigenlijk op het congres niet thuishoorde.¹¹³ Op het congres was blijkbaar alleen maar ruimte voor het kunstmatig in stand gehouden volkscultuur. Het demonstreert nog eens duidelijk hoezeer in de beleving van de congresgangers volkscultuur folklore uit het verleden was geworden.

'EEN KNAP STUK WERK'

Binnen het Genootschap zou Bernet Kempers voorlopig de eerste viool spelen en werd de rol van Tjaard de Haan wat naar de achtergrond gedrukt. Maar, zoals gezegd, De Haan bleef belangrijk door zijn bepalende rol in het tijdschrift *Neerlands Volksleven*. Dat was en bleef 'zijn' tijdschrift. Natuurlijk was er binnen het bestuur weleens kritiek. Maar er was ook veel waardering voor het vele werk dat De Haan voor het tijdschrift verzette. Over het winternummer van 1960 was het oordeel bijvoorbeeld "gunstig" en sprak het bestuur "van een knap stuk werk van de heer De Haan".¹¹⁴ Heel succesvol waren de themanummers van *Neerlands Volksleven* over de regio's Twente, Drenthe en Zeeland (in respectievelijk jaargang 12, 1961/62 en 13, 1962/63). Het themanummer over Drenthe werd op een bijeenkomst in Assen officieel aangeboden aan prinses Beatrix.¹¹⁵ De aandacht voor de regio, die was begonnen met de benoeming van enkele regionale redacteurs uit de provincie, werd erin voortgezet. Buiten de reeks spande het Genootschap zich in voor een boekwerk over Oud-Zandvoort, dat vooral voor toeristen interessant kon zijn, zo werd in een bestuurs-

vergadering opgemerkt. De kracht werd blijkbaar in de themanummers gezocht. Een themanummer gaf ook de gelegenheid om gericht auteurs te werven om zo tot een afgeronde aflevering van het tijdschrift te komen. Themanummers waren ook de speciale congresnummers, die gevuld werden met de lezingen van de studiedagen georganiseerd door Beraad en Genootschap. In dat kader paste ook het themanummer over 'De invloed van het Deltaplan op het volksleven', naar aanleiding van de gelijknamige volkskundedag in september 1961, die wederom in het Nederlands Openluchtmuseum gehouden werd.¹¹⁶

TOT VERDWIJNING GEDOEMD

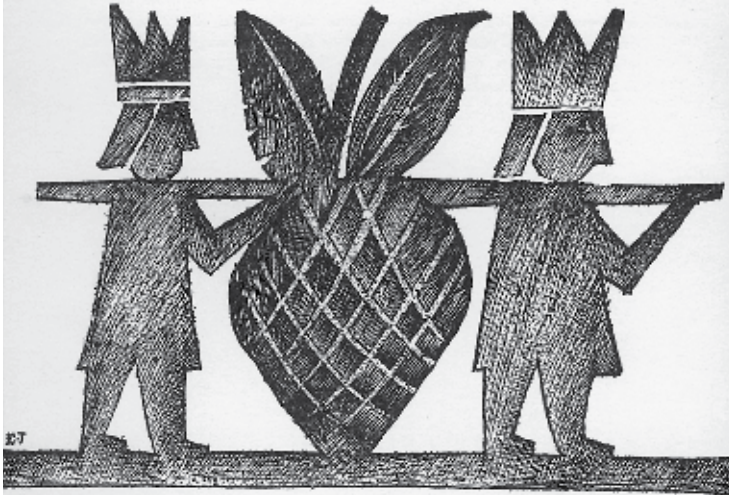
De studiedag over de 'De invloed van het Deltaplan op het volksleven' demonstreerde eens te meer dat binnen Beraad en Genootschap de volkscultuur toch vooral werd gezien als iets van 'vroeger'. Dit maakte de Deltawerken, die ook in volkscultureel opzicht voor heel wat veranderingen zorgden, bij uitstek tot een volkskundig onderwerp. In het geval van de Deltawerken was de verandering wel heel ingrijpend en dramatisch. Met de nieuwe dijken zou de traditionele volkscultuur zeker van karakter veranderen, zo schrijft Bernet Kempers in de inleiding op het themanummer. De "gedoemde verdwijning" van heel wat gewoonten en gebruiken, zoals bijvoorbeeld de klederdrachten maar ook het Zeeuwse ringrijden, maakte tijdens de studiedag heel wat tongen los. De volkskundigen waren nog steeds met name gespitst op 'verdwijnende folkloristica', om nog eens de term van De Haan aan te halen. Dergelijke gebruiken zouden voortaan nog slechts voor de toeristen uit de kast gehaald worden, zoals bijvoorbeeld bij de jaarlijks door de Middelburgse V.V.V. georganiseerde ringrijderij.¹¹⁷ De oude volkscultuur werd nog slechts kunstmatig in stand gehouden. Met enige nostalgie werd teruggekeken naar de tijd toen de oude volksgebruiken nog een organisch onderdeel vormden van de traditionele vissers- en plattelandssamenleving. De voornaamste drijfkracht achter de volkskundebeoefening was blijkbaar nog steeds een gevoel van weemoed en nostalgie.

De zorg over de teloorgang van oude volksgebruiken

bleef het Genootschap bezighouden, al was deze zorg dan niet meer expliciet in de doelstelling opgenomen. Bij tijd en wijlen verschenen hierover in het tijdschrift signalerende berichtjes, meestal overgenomen uit de lokale en regionale pers. Zoals bijvoorbeeld het bericht over de Nederlands-Hervormde predikant van het Zeeuwse Sint-Philipsland die geen goedkeuring wilde verlenen aan een kerstboom tijdens de kerstviering op de zondagsschool.¹¹⁸ Volgens de vrome dominee was het namelijk een "heidens gebruik". Ook de paasvuren in het oosten van het land lagen onder hervormingsgezind vuur. In Lunteren wilde het college van Burgemeester en Wethouders de vuren afschaffen na een protest van drie lokale predikanten. Als reden werd opgegeven dat de paasvuren zouden voortspuiten "uit een verwerpelijke heidense gewoonte en afgeschaft diende te worden."¹¹⁹ Over het 'echte' Zeeuwse ringrijden werd in een ander artikel opgemerkt dat dit "ontaard was in een paskwil".¹²⁰ De auteur van het stuk vond het geen gezicht de jongelui de baan af te zien rijden "met een blinkend polshorloge om het handgewricht en met gekleurde sokken onder de pilobroekspijpen". Hij weet het aan de sociale veranderingen die wel moeten leiden "tot het teloor gaan van de schone klederdrachten, de kernachtige streektaal en de oude, eens zo geliefde volksvermaken." *Neerlands Volksleven* hield de vinger aan de pols.

Het is enigszins ironisch dat de 'eigentijdse volksgebruiken', waarvoor de volkskundigen zeiden te ijveren, in werkelijkheid niet de volksgebruiken van nu waren, maar de gebruiken van een traditioneel genoemd verleden, dat met een nostalgische blik bekeken werd. Er was slechts zeer incidenteel aandacht voor contemporaine gewoonten en gebruiken. Zoals bijvoorbeeld in een artikel van S.J. van der Molen over 'Palmpasen en pasen in de pers van Noordoost Nederland'.¹²¹ Als zijn voornaamste bron gebruikte hij regionale kranten die hij een "betrouwbare en nimmer opdrogende bron voor de kennis van ons volksleven" noemde. Zelfs waarlijk nieuwe onderwerpen kwamen soms aan bod zoals in een artikel over bedrijfsfolklore in Twentse textielbedrijven. De volkskundige is immers, zo schrijft de auteur, "geïnteresseerd in alle levensuitingen van het volk (...) al zijn ze van vrij recente datum".¹²² Dergelijke artikelen bleven echter uitzonderingen.

LIEDEREN EN DANSEN

TWENTS VOLKS- LEVEN

Volkscultuur in Twente

*Themanummers van Neerlands Volksleven
over regionale cultuur*

„DE BIJ IN DE BAANDERBOOM”

★

VOLKSKUNDIGE OPSTELLEN OVER DE
LANDSCHAP DRENTE EN DE AAN
HAAR GRENZENDE GEWESTEN

★

Volkscultuur in Drenthe

Een nieuwigheid was nog dat binnen het tijdschrift een forum werd gecreëerd waarin lezers met specifieke vragen op volkscultureel terrein terecht konden. 'Vragenhoek' heette de nieuwe rubriek, die in jaargang 10 van het tijdschrift gestart werd.¹²³ De Genootschapsbestuursleden Bicker Caarten en Tjaard de Haan beten zelf de spits af met vragen over een oude herberg in Wanneperveen, genaamd de Blauwe Hand, en met een vraag naar de oorsprong van het lied 'Wild en woest en ledig Was het ruwe veen'. Lezers die er iets over konden vertellen werden uitgenodigd te reageren, iets wat met wisselend succes gebeurde. Door zijn opzet van korte vragen met korte antwoorden over zeer concrete onderwerpen zal de rubriek interessant zijn geweest voor een breed publiek. Het gaf ook invulling aan de platformfunctie die Genootschap en Beraad binnen de volkskundige wereld wilden vervullen.

FINANCIËLE STEUN VAN DE OVERHEID

Net als het Beraad werd ook het Nederlands Volkskundig Genootschap financieel ondersteund door de overheid. Deze subsidies waren afkomstig uit de begroting van Jeugdvorming en Volksontwikkeling. Uit de financiële stukken van het Genootschap blijkt dat de rijkssubsidie snel zou oplopen. Terwijl deze in 1959 nog f 2.000 bedroeg, was deze in 1966 al opgelopen tot f 7.500.¹²⁴ In diezelfde tijd liepen ook de uitgaven van het Genootschap op in een rechte lijn naar boven. Van f 5.232,27 in 1959 tot f 22.790 in 1966. De stijging van de rijkssubsidie was dus ongeveer in lijn met de stijging van de begroting van het Genootschap. In 1959 bedroeg de rijkssubsidie nog circa 38 % van de uitgaven, in 1966 was dit 33 % van het totaalbedrag. De overige inkomsten van het Genootschap waren afkomstig uit contributies van de leden en abonnementsgelden. De voornaamste uitgavepost van het Genootschap was het tijdschrift. Druk- en portokosten van *Neerlands Volksleven* liepen tussen 1959 en 1966 op van f 4.706,13 tot f 20.472,47. De jaargangen van het tijdschrift werden qua omvang ook navenant dikker. Een ware uitsmijter was jaargang 13 (1962-1963) met maar liefst 566 pagina's. In vergelijking tot de kosten die gemaakt werden voor het tijd-

schrift waren de andere uitgaveposten van het Genootschap miniem te noemen. De volkskundedagen werden, zoals hierboven al werd gememoreerd, uit de begroting van het Beraad gefinancierd.

Begin jaren zestig was het ledenbestand van het Genootschap gegroeid tot 345 betalende leden. Blijkens een opgave van 3 augustus 1964 ging het hierbij om 261 individuele leden en 84 betalende organisaties. De leden waren redelijk gelijkmatig over het land verdeeld, de meest volkenrijke provincies (Noord-enZuid-Holland, Utrecht en Gelderland) leverden het hoogste aantal. Alleen de provincie Noord-Brabant bleef, opvallend genoeg, wat achter.¹²⁵ Dit hing waarschijnlijk samen met het feit dat Brabant met Brabants Heem beschikte over een actieve koepelorganisatie waarbinnen dankzij mensen als Hein Mandos veel aandacht was voor volkscultuur.

VII. DE VOLKSKUNST CENTRAAL (1961-1963)

De bijzonder lijvige jaargang 13 (1962-1963) stond voor een belangrijk deel in het teken van de volkskunst. Dit hing samen met twee volkskundedagen die Beraad en Genootschap in 1962 en 1963 organiseerden: 'Kunstenaar en volksleven', op 29 september 1962 in het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem, en 'Vertogen over volkskunst', op 1 juni 1963 in het Volkskundemuseum te Antwerpen. Vanwege het grote belang dat aan volkskunst gehecht werd, zal in dit hoofdstuk uitgebreid worden stilgestaan bij deze beide volkskunstcongressen. Ze bieden een goed beeld van hoe in die tijd tegen volkskunst werd aangekeken. Interessant is dat op dat moment oude definities onder vuur kwamen te liggen en een nieuw volkskunstbegrip vorm kreeg.

VOLKSKUNST EN VOLKSCULTUUR

Voor de achterban van Beraad en Genootschap was de volkskunst een belangrijk onderwerp. Daar waar het de materiële cultuur betrof hadden vooral de grote musea er mee te maken, als traditionele verzamelaars van 'karakteristieke' volkskunst. Daarnaast was ook een deel van de folkloristische achterban zelf actief als volkskunstenaar, zoals bijvoorbeeld de borduursters van merklappen, de papierknippers en de volksliedzangers. Niet alleen was het onderwerp voor de eigen achterban van groot belang ook de overheid keek met argusogen toe. Voor de overheid was het kunstzinnig aspect immers zeer belangrijk. Volkscultuur was voor haar een vorm van amateuristische kunstbeoefening. Het bevorderen daarvan was een hoeksteen van het overheidsbeleid, omdat het invulling gaf aan een bredere cultuurspreiding.

Het onderwerp voor de studiedag 'Kunstenaar en volksleven' was een idee van (inmiddels ex-secretaris) De Visser. In de bestuursvergadering van 6 december 1961 stelde hij voor om het te hebben over, zoals hij het noemde, het 'Gehobenes Kulturgut', waarmee hij de invloed van de volkscultuur op de 'hogere' cultuur bedoelde. Het gaat hier natuurlijk om het spiegelbeeld van de theorie van de Duitse volkskundige H. Naumann over het gesunkenes Kulturgut, die deze had ontvouwd in zijn uit 1922 stammende *Grundzüge der deutschen Volkskunde*.¹²⁶ Het was Naumanns stelling dat alle creativiteit met betrekking tot kunst en cultuur afkomstig is uit de elite en dat de creatieve vernieuwing van hieruit slechts langzaam doorsijpelt naar de andere sociale groepen in de samenleving.

Dat er ook een omgekeerde weg is bewezen componisten zoals Bela Bartók, die volksliedjes verzamelde onder het volk om zich zo te laten inspireren voor zijn eigen composities.¹²⁷ De andere bestuursleden vonden het onderwerp eerst wat "eenzijdig" maar besloten er uiteindelijk toch mee in te stemmen.¹²⁸

EEN PROBLEMATISCH BEGRIP

Het kostte voorzitter Bernet Kempers moeite om vat te krijgen op het onderwerp. Het begrip volkskunst is namelijk niet geheel en al onproblematisch. Oudere generaties volkskundigen hadden een romantische en geïdealiseerde voorstelling van volkskunst en volkscultuur.¹²⁹ Voor hen bestond de volkskunst uit karakteristiek vormgegeven meubels (Hindeloopen!), eenvoudige gebruiksvoorwerpen (zoals prachtig vormgegeven mesheften), decoratieve devotionalia, koekplanken en geveltekens.¹³⁰ Het was op enkele van deze traditionele vormen dat Openluchtmuseum medewerkster Hil Bottema de aandacht vestigde in een artikel voor *Neerlands Volksleven* in jaargang 1958-1959. Tekenend voor haar benaderingswijze is dat zij stelde dat de volkskunst in de fase van de "najaarsbloei" was beland en nog slechts in enkele uithoeken van Nederland beoefend werd. Het feit dat er sinds de oorlog sprake was van een grote opleving van handenarbeid deed daar niet aan af. "Werkelijke volkskunst kan niet uit deze geleide handenarbeid ontstaan, maar het "gemiddelde klimaat" zou in de toekomst zó gunstig kunnen worden, dat een kleine loot van de volkskunst weer tot groei en bloei komt."¹³¹ De 'echte' volkskunst was primitieve volkskunst uit een ver verleden.

In de jaren zeventig nam een nieuwe generatie volkskundigen stelling tegen dit verouderde en politiek gecompromitteerde volkskunstbegrip. De discussie begon in Duitsland en werd geëntameerd door medewerkers van enkele grote Duitse volkskundige musea. Deze musea zijn immers bij uitstek de plek waar volkskunst verzameld is en wordt. Tegenwoordig wordt de volkskunst geplaatst binnen de context van het dagelijks leven en behandeld als een vorm van toegepaste kunst. Volgens sommige moderne volkskundigen vallen hier ook de moderne industrieel vormgegeven gebruiksvoorwerpen onder. Volkskunst is niet meer per definitie 'traditioneel'. Ons volkskunstbegrip is dynamisch geworden: volkskunst verandert met de historische context.

VERZONKEN CULTUURGOED

Enkele van de traditionele opvattingen over volkskunst klinken nog door in de notitie die Bernet Kempers voor zichzelf maakte om vat te krijgen op het onderwerp. De kritische geluiden uit Duitsland, waar men al begonnen was het oude volkskunstbegrip te ontmantelen en deconstrueren, waren in Nederland nog niet of nauwelijks doorgedrongen. Noodgedwongen viel Kempers daarom terug op de, zoals hij zei, "ietwat ouderwetse terminologie van de volkskunde die in "bovencultuur" en "ondercultuur" dacht, het probleem van het "verzonken cultuurgood". Ongemerkt definieerde hij het probleem in sterk normatieve bewoordingen, al zette hij daarbij de cruciale woorden tussen aanhalingstekens:

"Van de individuele kunstenaar straalt zijn inspiratie of invloed uit naar zijn omgeving, de "bovencultuur" waarvan hij een specifieke representant is in, vandaar "zakt" deze vroeg of laat door naar de "ondercultuur", gedragen door "volkse" lagen. Vervolgens zakt hij nog verder door, door de bodem van de volkscultuur heen naar het culturele proletariaat met zijn straatliederen, Kitsch en cultuurloze programma-elementen van radio en T.V."¹³²

Kempers hanteerde dus een *top down* perspectief, waarbij hij geen enkele waardering kon opbrengen

Najaarsbloe van Nederlands Volkskunst
Omslag themanummer 'Nederlands Volksleven'

voor de "Kitsch en cultuurloze programma-elementen van radio en T.V." Begin jaren zestig werden in volksliedkringen verhitte debatten gevoerd over het karakter van het Nederlandse volkslied en over de al dan niet verderfelijke invloed van de schlager en de amusementsmuziek.¹³³ We gingen er hierboven al even op in. Hoe actueel was het volkslied? Was de schlager het volkslied van onze tijd of was het 'echte' volkslied iets van vroeger? Het debat zou ook op de conferentie gevoerd worden.

Plaats van handeling was wederom het Openlucht-museum. Pikant was nog dat het bestuur een brief had ontvangen van oud-bestuurslid en voormalig NOM directeur Roukens, die zich afvroeg "waarom de bijeenkomsten van het N.V.G. altijd in Arnhem worden gehouden, daar het vroeger de bedoeling was dat een zekere spreiding zou plaats hebben."¹³⁴ Het bestuur voerde aan dat louter praktische motieven hier een rol speelden, met name de zeer geschikte accommodatie. De rol van voorzitter Bernet Kempers, die tevens directeur van het NOM was, zal wel de doorslag hebben gegeven. Bij Roukens zal mogelijk wat oud zeer hebben gezeten. Zijn aftreden als directeur bij het

NOM heeft hij nooit goed kunnen zetten, reden waarom hij liever ergens anders dan in het NOM een studiedag wilde bijwonen.

WAT HET VOLK ZINGT

Voor de studiedag 'Kunstenaar en volksleven' was het bestuur erin geslaagd om een tweetal gerenommeerde sprekers te strikken, die zouden spreken over respectievelijk 'De wisselwerking tussen volksmuziek en vakmuziek' en 'De doorwerking van de volkscultuur in de hogere kunst'. De muziek en de beeldende kunst was daarmee bestreken. Pogingen om de bekende literatuurwetenschapper Brandt Corstius te laten spreken over de literatuur liepen op een mislukking uit. De Utrechtse hoogleraar muziekwetenschappen H. Wagenaar-Nolthenius (ook zeer bekend als romanschrijfster) nam de muziek voor haar rekening terwijl de Leidse hoogleraar H. van de Waal de beeldende kunsten besprak. Nolthenius was overigens in volkscultuurkringen geen onbekende. Ze was enige tijd lid van de Amsterdamse Volkskunde-commissie.

In zowel de lezing van Wagenaar als van Van de Waal klonken vernieuwende opvattingen over de volkscultuur door. Zowel Wagenaar als Van de Waal poneerden dat de simpele tegenstelling tussen volkscultuur en elitecultuur niet langer houdbaar was.¹³⁵ Bestaat er eigenlijk wel een wezenlijk verschil?, vroeg Wagenaar zich af. Van de Waal gooide de knuppel meteen in het hoenderhok met zijn openingszin "De verouderde opvatting dat volkskunst de kunst zou zijn die door het volk wordt gemaakt, is in ons land nog eens grondig weerlegd in een paar artikelen van Dr. Triebels over boerenmeubelen." Deze boerenmeubelen bleken in werkelijkheid namelijk door vaklui gemaakt. Als je keek naar het volk als *producent* dan kon je in die zin niet meer van 'volkskunst' spreken. Er was echter ook een andere benadering mogelijk. In deze benadering werd de volkskunst gedefinieerd als de kunst die door de grote meerderheid van de bevolking werd *geconsumeerd*. Volkskunst had dan niet zozeer te maken met de *producenten* alswel met de *afnemers* van de al dan niet kunstig gemaakte voorwerpen.

Vergelijkbaar hiermee definieerde Wagenaar het volks-

lied eenvoudigweg als "wat het volk zingt". Wie de liederen gemaakt had deed minder ter zake. De liedjes die in een bepaald tijdvak het meest gezongen werden vertegenwoordigden voor haar de volkskunst. In feite hanteerden Van de Waal en Wagenaar daarmee een *sociologisch* en niet een *inhoudelijk* criterium. Op deze wijze konden de ingewikkelde discussies over wat nu precies de essentie van de volkskunst was vermeden worden. Volkskunst werd voortaan beschouwd vanuit een *functionele* invalshoek. Ondertussen verbond Wagenaar-Nolthenius wel een normatieve conclusie aan haar vernieuwende inzichten, en hierin was ze weer 'ouderwets'. Het oude volkslied vond ze kwalitatief hoogstaander dan het nieuwe volkslied, de schlager. "Een volkslied is wat het volk zingt: het "klassieke volkslied" in tijden met een goede muziekcultuur, en de schlager of zijn aflegger in tijden met een slechte muziekcultuur."¹³⁶ Ongemerkt had Wagenaar toch weer een waardebeoordeling toegevoegd, een normatief element die in een sociologische beschouwing niet ter zake zou moeten doen.

PRIMITIEF

Traditioneel werd volkskunst meestal gelijkgesteld met 'primitief' en 'eenvoudig'. In zijn lezingging Van de Waal uitvoerig in op deze connotatie. Tekenend voor de nieuwe benadering van de volkskunst was dat Van de Waal deze connotaties niet opvatte als intrinsieke waarden van de volkskunst zelf. Hij ging daarentegen in op de vraag *door wie* de volkskunst eigenlijk op deze manier gekwalificeerd was en met welk doel. Dit bleek een historische en dus tijdgebonden achtergrond te hebben. Het feit dat volkskunst 'primitief' zou zijn was iets dat er was ingelegd door een nieuwe generatie kunstenaars, die in de tweede helft van de achttiende eeuw daarmee de eigen decadent geworden elitecultuur wilde aanklagen. Deze generatie kunstenaars liet zich inspireren door het 'archaische' en het 'onbedorvene' van het gewone volk. Naar de mening van Van de Waal was het 'primitieve' van de volkskunst niet meer dan een constructie van de elite, ontstaan tijdens de romantiek. Van de Waal noemde het "een merkwaardige soort van sociale en politieke idealisering" die ten voorbeeld werd gesteld "aan de decadentie en het stijlverval van de eigen tijd".¹³⁷ De

'volkskunst' werd pas primitief toen de elite dat erin wilde leggen.

In aansluiting daarop merkte Wagenaar in haar lezing fijntjes op dat "het beoefenen van volkskunst een élite-aangelegenheid [is] geworden."¹³⁸ Om dat te constateren hoefde ze waarschijnlijk alleen maar de zaal in te kijken. Ze had er aan kunnen toevoegen dat de volkscultuurbeoefening in zekere zin in feite *altijd* een vorm van elitecultuur is geweest. In de achttiende eeuw werd de volkscultuur niet ontdekt door het volk maar door de elite. Door schoolmeesters en dominees die zich de noden van het eenvoudige landsvolk aantrokken. In dit verband heeft de Groningse historicus Goffe Jensma weleens beweerd dat de volkscultuur in feite is 'uitgevonden' door de elite.¹³⁹

DE HOGE VLUCHT DER WETENSCHAP

Het is de vraag of de toehoorders in de zaal de volle portee van de lezingen van Van de Waal en Wagenaar begrepen zullen hebben. Dit bedoelde De Haan waarschijnlijk toen hij tijdens de evaluatie tijdens de bestuursvergadering zei "dat mevrouw Wagenaar de zaak duidelijker had moeten stellen".¹⁴⁰ Waarschijnlijk was dit één van de vervelende bijgevolgen van de machtsgreep van de wetenschappers binnen het Genootschap, in 1959 toen Bernet Kempers voorzitter werd. Het zijn de jaren dat zich binnen de wetenschappelijke volkskundebeoefening een vernieuwing begon te voltrekken. Oude vooroordelen werden over boord gezet, en dat was hoognodig. De volkskunde werd er een echte wetenschap door. Dit proces van verwetenschappelijking deed de volkskundigen echter de band met de liefhebbers verliezen. Er werd voortaan op een abstract en wetenschappelijk niveau gerekeneerd over de oude theoretische premissen van de volkskunde en hoe die door nieuwe premissen dienden te worden vervangen. Het was een metadiscussie, die ogenschijnlijk weinig belang had voor de praktische volkskunstbeoefenaar.

Omdat de amateurs de hoge vlucht van de ideeën van de wetenschappers nauwelijks konden volgen, bleven zij onbewust vasthouden aan verouderde denkbeelden, zoals ook bleek uit de discussieronde aan het

einde van de studiedag. Zo merkte iemand op dat de "echte volkskunst alleen voorkomt bij de "primitieve" volken". Iemand anders stelde dat het ware kenmerk van het volkslied in de eenvoud van het lied zou liggen. Wagenaar kon hier niet veel anders op antwoorden dan dat haar dit "te eenvoudig voorkwam".¹⁴¹ De wetenschappers lieten de amateurs met lege handen achter.

De amateurs hadden behoefte aan een praktische vertaling. Nu de wetenschappers, en dan met name Bernet Kempers, de boventoon waren gaan voeren binnen het Genootschap was hier onvoldoende aandacht voor. Het is tekenend dat bij de samenstelling van het programma van de volkskundedag voor de lezinghouders vooral naar gerenommeerde universitaire wetenschappers was gezocht. Wetenschappelijk zat het dus wel snor, maar de amateur kwam er niet mee aan zijn trekken. Die wilde weten hoe je als moderne praktische folklorist met de volkskunst moest omgaan. In een poging om zich verre te houden van de door nostalgie geïnspireerde neo-folklore trokken de wetenschappers zich terug in een ivoren toren. De behoefte aan vernieuwing op de praktische, folkloristische werkvloer lieten zij beantwoord. Deze taak lieten zij over aan De Haan.

KUNSTZINNIGE VORMING

Volkskunst had daarmee een dubbele betekenis gekregen. Voor de wetenschappers was het een bedenkelijke politieke constructie, die zij zo snel mogelijk van haar primitieve connotaties wilden bevrijden. Voor de amateurs daarentegen was de volkskunst gewoon een praktische bezigheid, die zij zo goed mogelijk wilden beoefenen. Daarnaast was nog een derde interpretatie van volkscultuur mogelijk. Deze mening werd vertegenwoordigd door het hoofd van de onderafdeling amateuristische kunstbeoefening van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen drs. R. Voorhoeve. Deze verwoordde daarmee het overheidsstandpunt. Voorhoeve zou deze mening niet lang daarna nog eens herhalen tijdens een door de Nederlandse Vereniging voor de Volkszang georganiseerde volkszangweek. Het verslag van deze volkszangweek verscheen in hetzelfde volkskunstnummer

van *Neerlands Volksleven* als de lezingen van de volkskundedag.

Voorhoeve maalde er niet om wat nu precies volkskunst was of niet. Voor hem was het volkslied niet iets zuiver en ongerept van vroeger. Hij zag alleen verschillende niveau's van (volks-) kunstbeoefening, op een glijdendewaardeschaal van professional naar amateur. In feite hanteerde hij hiermee het elitaire *top down* perspectief, zoals dat binnen de volkskundewetenschap onder vuur was komen te liggen. De wetenschappers opteerden immers voor een sociologische interpretatie van de volkskunst, waarbij de *kwaliteit* van de kunstbeoefening minder relevant was geworden.

Een visie vanuit de kunst zelf kan daarmee geen genoegen nemen. Het leidt immers tot een waarde relativisme waar een overheid onmogelijk mee uit de voeten kan. Bij gebrek aan beter hield Voorhoeve daarom vast aan het elitaire *top down* perspectief. De beste kunst werd in die visie gemaakt door de professionals terwijl de amateurs aan de onderkant van het spectrum nog veel moesten leren. Voorhoeve zag het als de taak van de overheid om de kloof tussen amateurs en professionals te dichten. Blijkens het congresverslag "verheugde hij er zich over, dat in onze tijd de afstand tussen kunst met de grote k en kleine k meer-en-meer wordt overbrugd."¹⁴² Dat was ook de functie van de kunstzinnige vorming. Het oude ideaal van de volksverheffing deed nog steeds opgeld. Voorhoeve suggereerde dat, mede door de cultuurpolitiek van de overheid, het peil van de amateurkunstbeoefening aanzienlijk was verbeterd.

DE VOLKSZANGWEEK

De volkszangweek, waar Voorhoeve zijn ontboezemingen had gedaan, was georganiseerd door de Nederlandse Vereniging voor de Volkszang, en werd gehouden van 22 tot en met 27 oktober 1962. Het was een week van veel muziek maken en zingen en was dus vooral voor de 'doeners' bestemd. In die zin vormde het een nuttige, meer concrete en praktische aanvulling op de Arnhemse volkskundedag, er kwam een onderdeel aan bod dat de wetenschappers van

het Genootschap links hadden laten liggen. Tijdens deze volkszangweek was ook ruimte ingebouwd voor discussie. Tjaard de Haan berichtte erover in *Neerlands Volksleven*.¹⁴³ De discussie vond plaats op de conferentie 'Dichters en komponisten', gehouden in het gebouw van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Aan de orde waren vragen als: Is het mogelijk om een nieuw volkslied te scheppen? Of zijn volksliederen per definitie oud en traditioneel? Ligt het kenmerk van het volkslied vooral in zijn eenvoudige vorm en tekst? Het waren in essentie dezelfde vragen als die in Arnhem aan bod waren geweest. Maar wat was hiervan de betekenis voor de praktijk? In dat verband werd er uitvoerig gesproken over de 'volkse' inhoud van de liederen, de ritmiek, de harmonische gebondenheid en het instrumentale karakter van het (nieuwe) volkslied.

Op de themadag 'Dichters en Komponisten' werd uitvoerig behandeld hoe nieuwe elementen in het traditionele volkslied verwerkt zouden kunnen worden. Er was namelijk op de folkloristische werkvloer wel degelijk behoefte aan vernieuwing van het volkslied. Hoe het volkslied zichzelf zou kunnen vernieuwen werd door één van de lezinghouders opgesomd: "Nieuw zou kunnen zijn: de liefde (juist van de stedeling!) voor de vrije natuur, de verwondering voor het alledaagse (zie de liedjes van Jules de Corte en Toon Hermans), het snelle levenstempo, het contact op grote afstand, de raadselende vragen om de zin-van-het-leven, de ruimtevaart gezien als het loskomen-van-de-aarde (zoals men dat de eeuwen door op een verwante wijze heeft beleefd in ... het sprookje en in het aftelrijm)."¹⁴⁴

TRADITIE ÉN VERNIEUWING

Het 'nieuwe' volkslied leek het pleit te hebben gewonnen. Wat dat betreft kon Tjaard de Haan met voldoening op beide studiedagen terugkijken. Tijdens de volkskundedag was de volkskunst ontdaan van zijn verouderde politieke connotaties. Door uit te gaan van een sociologische interpretatie van de volkskunst, waarbij de volkskunst werd geplaatst binnen de func-

Tjaard de Haan
in: *'Neerlands Volksleven'* jaargang 29, nr. 3

tionele context van het dagelijks leven, werd in feite een opening gemaakt naar de moderne lichte muziek: de schlager, de tophit. Volkskunst was nu eenmaal de kunst die bij het volk populair was. Het standpunt dat devolkskunst per definitie 'traditioneel' moest zijn was niet langer houdbaar. Tijdens de volkszangweek kreeg deze vernieuwing praktisch handen en voeten. Daar werd in praktische zin bekeken welke elementen het volkslied uit de moderne lichte muziek zou kunnen overnemen. De toekomst voor de nieuwe volkskunst lag daarmee open.

Toch was er ook nog heel wat missiewerk te verrichten. Lang niet iedereen was 'om'. Veel praktische beoefenaren van de volkskunst zagen namelijk de essentie van hoe zij de volkskunst beleefden overboord gezet. Het traditionele element van de volkskunst vonden zij nu juist het aantrekkelijke ervan. De volkskunstbeoefenaren lieten zich niet zomaar hun oude volkskunstbegrip afnemen. Moderne schlagers waren naar hun mening vulgair. Die wilden zij niet zomaar zingen. Er moest een compromis gevonden worden waarbij de traditie niet totaal overboord werd gezet maar waarin toch ruimte was voor vernieuwing. Langs deze lijnen zocht Tjaard de Haan naar een oplossing. Zijn visie dat het volkslied zich bevond op het snijvlak van traditie en vernieuwing bood uitkomst.

VOLSKUNST CONCREET

Als vervolg op de studiedag in Arnhem werd op 1 juni 1963 in het Volkskundemuseum te Antwerpen de studiedag 'Vertogen over volkskunst' georgani-

seerd. De Vlamingen voelden zich geïnspireerd door het Nederlandse voorbeeld. In samenwerking met de Nederlanders wilden ze het onderwerp nog eens aan de orde stellen. Ditmaal was echter gekozen voor een heel andere benadering. De enige lezing die enig verband had met Arnhem was die van prof. H. van de Waal, die in kort bestek zijn Arnhemse lezing nogmaals voordroeg.¹⁴⁵

De overige lezingen bestreken vooral het terrein van de materiële volkscultuur. De felle discussies over het volkslied zouden zich dus niet herhalen. Op de studiedag werd ingegaan op de uiteenlopende onderwerpen zoals versieringen op vissersvaartuigen, uithangborden in West-Vlaanderen, marionetten en de herkomst van siervoorwerpen. Door te kiezen voor concrete onderwerpen werd voorkomen dat over de hoofden heen werd gepraat.

Vergelijkbaar in concreetheid met deze Vlaamse studiedag was ook het laatste, wederom lijvige themanummer van *Neerlands Volksleven* in jaargang 1962-1963. Het was getiteld 'Scheepspraet' en ging over allerlei concrete onderwerpen uit de sfeer van de scheepvaart zoals scheepsmodellen, scheepsportretten, schepen op grafzerken en het oude schip in de literatuur. Het was een passende afsluiting van enkele veelbewogen jaren waarin de volkskunst centraal had gestaan.

VIII. ONDER DE VLEUGELS VAN BERNET KEMPERS EN DE HAAN (1963-1971)

De periode 1963-1971 was er één van grote continuïteit in de geschiedenis van het Nederlands Volkskundig Genootschap. Devaste referentiepunten zijn steeds dezelfde, we lezen erover in de jaarverslagen. Het zijn de organisatie van de jaarlijkse volkskundedag en de uitgifte van het tijdschrift *Neerlands Volksleven*. Deze beide gezichtsbepalende activiteiten waren verbonden met twee namen van bestuursleden: Bernet Kempers, onderwiens verantwoordelijkheid de volkskundedagen in het Openluchtmuseum werden georganiseerd, en Tjaard de Haan, de hoofdredacteur van het tijdschrift. Deze beide matadores speelden de hoofdrol binnen het Nederlands Volkskundig Genootschap.

VERENIGINGSZAKEN

Het ledental van het Nederlands Volkskundig Genootschap maakte tussen 1963 en 1971 een geleidelijke doch gestage groei door, van 334 in 1963 tot 491 in 1971. De ledenadministratie werd verzorgd door mevrouw Buskop-Plette, van de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland.¹⁴⁶ Binnen het Volkskundig Genootschap had het bestuur het voor het zeggen. Eén keer per jaar konden de leden hun zegje doen op de Algemene Ledenvergadering, die meestal in maart gehouden werd, vrijwel altijd in het Openluchtmuseum. Bestuursbenoemingen geschied-

*De stille kracht achter Bernet Kempers:
H.W.M. Plettenburg*

den over het algemeen per acclamatie. In de praktijk bleven de meeste bestuursleden lang zitten, een eventuele vervanging gebeurde in feite via coöptatie. De twee belangrijkste activiteiten van het Genootschap, de volkskundedag en het tijdschrift, werden op de ledenvergadering nauwelijks besproken. De punten werden meestal opgevoerd in de vorm van mededelingen van het bestuur. Het aantal leden dat daadwerkelijk ook de jaarlijkse ledenvergadering bezocht was mager. Dat waren er niet meer dan vijftien à twintig, *inclusief* de bestuursleden. Het bestuur bestuurde, de leden hadden feitelijk niet veel in te brengen maar vonden het waarschijnlijk wel best zo.

In het bestuur waren Bernet Kempers, Tjaard de Haan en P.J. Meertens de constante factoren. Mevrouw W.D. Scheepers (van de FFGN) trad af in 1964. Ze was bijna sinds de oprichting lid geweest van het bestuur. Ze werd opgevolgd door Marie Veldhuyzen, hoofd van het Nederlands Volksliedarchief dat vanaf 1963 opgenomen was in de afdeling volkskunde van Meertens' Amsterdamse bureau.¹⁴⁷ Het Volkskundebureau was daarmee sterk vertegenwoordigd. P.J. Meertens zelf zat al sinds de oprichting in het Genootschapsbestuur, in 1966 werd ook zijn medewerker J.A. Baarspul benoemd. Toen Meertens in 1967 statutair aftrad werd hij als vice-voorzitter opgevolgd door Marie Veldhuyzen, die echter regelmatig verstek liet gaan wegens ziekte. In 1971 kwam Meertens weer terug in het bestuur, om haar plaats en zijn oude taak weer op zich te nemen.

SPIL

In organisatorisch opzicht vervulde het Nederlands Openluchtmuseum echter de spilfunctie binnen het bestuur. Zowel de voorzitter als de secretaris van het bestuur werkten bij het NOM. De etnoloog E.M.Ch.F. Klijn, als ambtenaar werkzaam bij het NOM, was tot 1967 secretaris. In zijn dagelijkse werkzaamheden voor het Genootschap werd voorzitter Bernet Kempers ondersteund door zijn secretariaatsmedewerkster H.W.M. Plettenburg, in 1967 zou ze Klijn opvolgen als secretaris in het bestuur. Deze spilfunctie binnen het bestuur was handig omdat veel van de activiteiten van het Genootschap werden gecoördineerd vanuit het Openluchtmuseum. Het NOM regelde tevens de praktische organisatie van de volkskundedagen die, zoals gezegd, altijd in het NOM werden gehouden. Net zoals trouwens de jaarlijkse algemene ledenvergadering.

Het tweede zwaartepunt in het Genootschap was het tijdschrift *Neerlands Volksleven*, waarin Tjaard de Haan de belangrijkste man was. Vanwege de platformfunctie van het tijdschrift vertegenwoordigde hij feitelijk het brede veld van praktische volkscultuurbeoefeningen. In 1966 trad ook redacteur en veelschrijver S.J. van der Molen tot het bestuur toe. Opvallend is nog dat in het Genootschapsbestuur lange tijd niemand van het Zuiderzeemuseum zitting had en dat na het aftreden van mevrouw Scheepers ook de FFGN verstek liet gaan. Dit laatste hing onder andere samen met de meer wetenschappelijke oriëntatie van het Genootschap, waardoor de FFGN minder op zijn plaats was. De afwezigheid van het Zuiderzeemuseum hangt mogelijk samen met een zekere rivaliteit met het NOM.

HET JAARLIJKS HOOGTEPUNT

Als jaarlijks hoogtepunt wordt, elk jaar weer, in het jaarverslag de volkskundedag genoemd. Traditiegetrouw werd deze georganiseerd in samenwerking met het Beraad voor het Nederlands Volksleven. En elk jaar weer trad het Openluchtmuseum als gastheer op. Terwijl de jaarlijkse ledenvergadering altijd in maart werd gehouden was de volkskundedag in het najaar, bij voorkeur in september of anders in oktober. De tussen 1963 en 1971 georganiseerde volkskundeda-

gen geven een breed pallet aan onderwerpen te zien, zoals uit onderstaand overzicht valt op te maken.

- 1963: Onze voornamen
- 1964: Mens en bij in Nederland
- 1965: Geloof en volksleven
- 1966: Het dagelijks brood
- 1967: De functie van het lied in heden en verleden
- 1968: Toneel en volksleven
- 1969: Kinderspel
- 1970: De functies van het dialect
- 1971: Mensen in de stad

Over het algemeen hadden de volkskundedagen een tamelijk studieuze karakter. Meestal waren er twee hoofdlezingen van ieder een uur, de één 's-ochtends, de ander 's-middags. Tussen de middag was er een koffiemaaltijd in het museumrestaurant, waarvoor apart betaald moest worden. Na de tweede lezing van de dag was er discussie en een theepauze. Wat betreft de onderwerpskeuze merkte voorzitter Bernet Kempers in zijn inleiding voor de studiedag over 'Onze voornamen' op "dat het ruim genoeg moet zijn om velen te kunnen interesseren, liefst een beetje actueel, niet te zeer gespecialiseerd, zó dat er kans is op een geanimeerde discussie." Hij voegde er nog aan toe dat "ieder voor zich, nog een tijdje erop [moet] kunnen voortbouwen, het verder doordenken, zelfs iets in die richting gaan onderzoeken."¹⁴⁸ Het onderstreepte nog eens het studieuze karakter. De dagen waren bestemd voor de inhoudelijk geïnteresseerde (amateur-) onderzoeker en niet voor de 'doeners', de volkszangers of volksdansers. Gemiddeld waren er rond de 80 aanmeldingen.

HET DAGELIJKS BROOD

Lezingen van maar liefst een uur zijn lang voor wie niet echt studieuze geïnteresseerd is. In de bestuursvergadering van 28 oktober 1964 werd over de volkskundedag 'Mens en bij in Nederland' opgemerkt dat enkele imkers "teleurgesteld" waren geweest. Zij hadden de behandeling van het onderwerp "te theoretisch" gevonden. Het is een duidelijke indicatie van opzet en inhoud van de volkskundedagen. De volkskundedag over 'Het dagelijks brood' was een uitzonde-

ring. Ook daar was één uur voor de beide lezingen uitgetrokken maar inleider G.W. Barendsen, werkzaam bij het Bakkerij Voorlichtings Instituut, had zijn oog vooral op de praktijk gericht. Hij gebruikte lichtbeelden en vroeg vooraf ook de mogelijkheid om enkele voorwerpen uit de bakkerij te kunnen tentoonstellen, zoals een weegschaal, trog, schieter, bakkerij doofpot, dweil, broodmanden voor bezorging, deegmanden en dergelijke. Barendsen vroeg verder om twee tafels waarop hij tijdens zijn causerie het broodknedden zou kunnen voordoen.¹⁴⁹ En dat was nog niet eens alles. Na de voordracht in het middagprogramma van de Vlaamse volkskundige dr. Jozef Weyns (Openluchtmuseum Bokrijk) zou ook nog een film worden vertoond over het broodbakken in Drenthe. Maar, zoals gezegd, deze dag was een uitzondering. Meestal hield men het bij stevige, inhoudelijke en wetenschappelijke voordrachten.

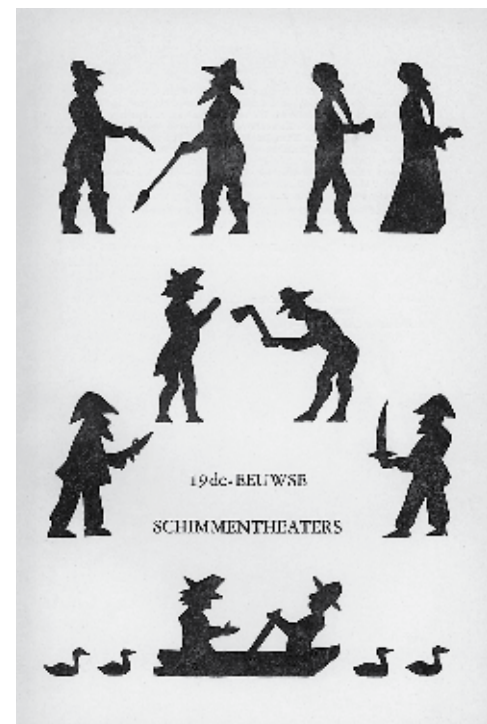
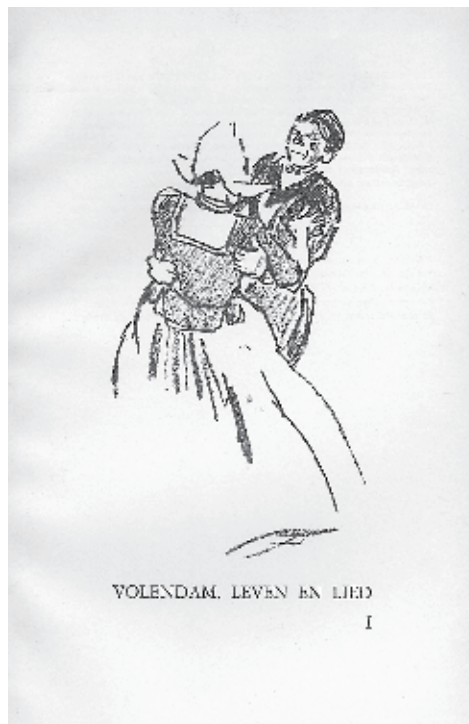
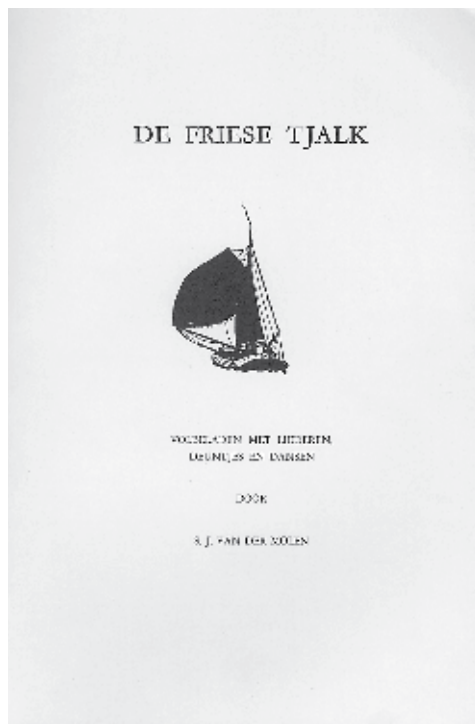
Qua deelnemersaantal was alleen de laatste studiedag in de periode dat Bernet Kempers voorzitter was teleurstellend. Slecht 48 mensen hadden zich aangemeld voor het thema 'Mensen in de stad'. Lag het aan het onderwerp? Ging de meeste belangstelling niet toch uit naar de traditionele plattelandscultuur? Iets dergelijks werd gesuggereerd tijdens de evaluatie van de dag op de bestuursvergadering van het Beraad van 14 december 1971: "Er word geconstateerd dat het aantal bezoekers dit jaar minder hoog was. De inleiding van de heer Jansen heeft het minst voldaan; er was te weinig aansluiting bij de volkskunde."¹⁵⁰ Waarschijnlijk werd hierbij gedoeld op het theoretische karakter van diens betoog.

G.H. Jansen was in die tijd hoofd van de werkgroep Bouwen en Wonen van het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Utrecht. Jansen had grote interesse voor de volkscultuur, getuige ook zijn latere boeken over de geschiedenis van de kroeg en zijn grote boek over de kermis in Nederland.¹⁵¹ Dat was één van de redenen waarom hij contact had gezocht met mensen als De Haan en Bernet Kempers. Als socioloog ging hij op de volkskundedag in op verbanden en theoretische verklaringen. Het abstracte niveau zal in 1971 veel van zijn toehoorders te ver zijn gegaan.

KRITIEK OP BERNET KEMPERS

Ondanks hun studieuze karakter waren de volkskundedagen bijzonder succesvol en werden druk bezocht. Toch was er ook kritiek en die kritiek richtte zich met name op het Openluchtmuseum en op de dominerende rol van zijn directeur. Hierboven hebben we al gezien dat Bernet Kempers' voorganger Winand Roukens kritiek had op de keuze van het NOM als vaste locatie terwijl het oorspronkelijk de bedoeling was geweest om tot een zekere spreiding te komen. Nu was het altijd het Openluchtmuseum voor én na. Daar kwam nog bij dat Bernet Kempers de neiging had om zichzelf voortdurend in het middelpunt te plaatsen. In een brief aan Tjaard de Haan erkende hij met zoveel woorden dat hij bij het eerste Arnhemse congres onder zijn leiding bij de discussie "te sterk op de voorgrond" was getreden.¹⁵² Tijdens de conferentie in 1963, over 'Onze voornamen', was het weer gebeurd. Bernet Kempers had niet alleen de opening voor zijn rekening genomen maar ook nog eens de lange, inleidende lezing. De andere leden van het bestuur voelden zich weggedrukt in de marge.

Alleen al door het feit dat men altijd bijeenkwam in Arnhem viel wel erg de nadruk op het Openluchtmuseum. Ook in het programma van de volkskundedagen was het museum soms nadrukkelijk aanwezig, zoals op de studiedag 'Mens en bij in Nederland', waar museummedewerker B. Jacobs een inleiding hield "toegelicht met voorwerpen uit de collectie van het Nederlands Openluchtmuseum". Om iets van de bezwaren weg te nemen werd besloten dat P.J. Meertens voortaan het welkomstwoord zou verzorgen. Als voorzitter van het Beraad voor het Nederlands Volksleven, en tevens bestuurslid van het Genootschap, was hij daarvoor de geknipte persoon. Op de volkskundedag over 'Geloof en volksleven' nam hij de lezing uit het ochtendprogramma voor zijn rekening. Niet alleen Bernet Kempers had het patent op brede inleidende lezingen waarin het kader van de dag werd geschetst. Anderen konden dat ook.

Omslagen van themanummers
'Neerlands Volksleven'

NEERLANDS VOLKSLEVEN

De gewoonte, om de lezingen van de volkskundedagen uit te brengen als themanummers van *Neerlands Volksleven* werd ook na 1963 voortgezet. Terwijl Bernet Kempers de hoofdverantwoordelijke was voor de volkskundedagen was het Tjaard de Haan die het voor het zeggen had binnen het tijdschrift. In de jaarverslagen werd de omvang en de globale inhoud van het tijdschrift steeds trouw vermeld. Tussen de 400 en 500 pagina's per jaargang waren geen uitzondering. Naast de congresnummers waren er ook themanummers die gewijd waren aan een ander onderwerp. Daarbij ging het steeds meer in de richting van monografieën, boekwerken volgeschreven door één persoon. Het ministerie had daar wel waardering voor, zoals

R. Voorhoeve duidelijk maakte op een bestuursvergadering. Volgens hem werd *Neerlands Volksleven* steeds beter, het documentatiemateriaal dat in de monografieën bijeengebracht werd, achtte hij "zeer belangrijk".¹⁵³ De nadruk op monografieën kan echter ook duiden op een tekort aan kopij van echte tijdschriftartikelen. De publicatie van een dubbelnummer, gevuld met een afgerond boekwerk, bood dan uitkomst. Er zat overigens ook een financiële kant aan de zaak. De

uitgave van deze themanummers bracht ook extra geld in het laatje, dat het Genootschap goed kon gebruiken. In jaargang 16 verscheen bijvoorbeeld als dubbelnummer de monografie *Het eiland Goeree: geschiedenis, volksleven, taal* geschreven door F. den Eerzamen. Heel bekend en later ook herdrukt waren de monografieën van B. Veurman (*Volendam, leven en lied*, nr 1/2 van jaargang 18 in 1968) en S.J. van der Molen (*De Friese tjalk*, nr. 2/3 van jaargang 19 in september 1969). Als boekwerk waren ze blijkbaar heel succesvol, een aflevering van een tijdschrift kon je deze beide dubbelnummers echter nauwelijks meer noemen. Hier kwam dan ook kritiek op. Op de jaarlijkse algemene ledenvergadering van 15 maart 1967 werd bijvoorbeeld opgemerkt "dat te uitgebreide artikelen niet ten koste van de actualiteit van het tijdschrift mogen gaan. Ook moet voorkomen worden dat er te veel nummers over één groot onderwerp gaan."¹⁵⁴

KRITIEK OP DE HAAN

Binnen de redactie was er kritiek op De Haans functioneren als hoofdredacteur. Men vond dat De Haan teveel op eigen houtje de samenstelling van het tijdschrift deed, zonder overleg met de andere redactiele-

den. Zo kwam de redactie slechts zelden voltallig tezamen. De opmerking tijdens de bestuursvergadering van 26 november 1969 dat het aanbeveling verdiende als de redactie eenmaal per jaar voltallig bijeen zou komen spreekt wat dit betreft boekdelen. De meeste redactiezaken werden onderhands geregeld door De Haan. Redactielid Adriaan Buter zat het zo hoog dat hij het probleem op de Algemene Ledenvergadering van 13 maart 1968 aan de orde stelde. Hij zei met zoveel woorden "dat de redactieleden te weinig gekend worden in de plannen van de hoofdredacteur." De Haan zag zichzelf als de enige die lijn kon brengen in het redactiebeleid.

Maar over De Haan waren ook positieve geluiden te horen. Zoals bijvoorbeeld van mede bestuurs- én redactielid S.J. van der Molen. In een brief aan het bestuur wilde Van der Molen genoteerd hebben dat hij veel waardering had voor het vele werk dat De Haan verrichte. Naar zijn mening gaven de notulen van de ledenvergadering van 15 maart 1967 een verkeerd beeld van wat er gezegd was over De Haan. Zo was er "duidelijk en met recht gewezen op de onvervangbaarheid van de heer De Haan, die Neerlands Volksleven vooral heeft gemaakt tot wat het nu is."¹⁵⁵

DE KNOPEN DOORGEHAKT

Om de problemen het hoofd te bieden belegde het bestuur een gezamenlijke vergadering van redactie en bestuur waar de kwestie van het (te hoge?) aantal monografieën en de gebrekkige invloed van de redactie aan de orde werd gesteld.¹⁵⁶ Tijdens de vergadering bleek er niet veel aan de hand te zijn, de notulen ogen als een doorsnee redactie vergadering waarin slechts inhoudelijk over de inhoud van het tijdschrift gepraat werd. Het eigenlijke pijnpunt kwam niet aan de orde, zodat Meertens na afloop van de vergadering tijdens de rondvraag met enige vertwijfeling zich afvroeg "of het niet de bedoeling van deze redactievergadering was, de gang van zaken bij de publicatie van het tijdschrift in het verleden te bespreken." De algemene indruk was toch "dat de leden van de redactie te weinig invloed hebben gehad op de inhoud van het tijdschrift"? Niemand ging erop in.

Een ander punt was of de redactie niet te uitgebreid was. Binnen het bestuur gaf men de voorkeur aan een kleine en slagvaardige redactie.¹⁵⁷ Op de gezamenlijke bestuurs- en redactievergadering had voorzitter Bernet Kempers al een schot voor de boeg gegeven met zijn opmerking dat het bestuur ieder jaar de redactie op zijn slagvaardigheid wilde gaan beoordelen. Op de bestuursvergadering van 22 januari 1969 werden de knopen doorgehakt. Aan de orde was het punt in hoeverre de redactie 'nog voldoet' in haar huidige samenstelling. Na ampel overleg werd besloten om Hein Mandos zijn congé te geven en hem "een hartelijk briefje te schrijven met dank voor de tijd dat hij deel heeft uitgemaakt van de redactie". In zijn plaats zou het jonge bestuurslid H.L. Cox worden benoemd, van wie meer daadkracht werd verwacht. Cox was in 1967 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen lector in de volkskunde geworden, als opvolgervan Winand Roukens.¹⁵⁸ Door zijn Limburgse afkomst kon hij tevens gelden als de nieuwe vertegenwoordiger van het zuiden van Nederland. In een brief aan Bernet Kempers liet hij blijken dat hij actief aan de slag wilde gaan.¹⁵⁹ Hij leverde zijn visitekaartje af met het themanummer *Limburg: bijdragen tot de taal en het historisch volksleven van de beide Limburgen en het aangrenzende Rijnland*, dat verscheen in 1971. Ter versterking van Oost-Nederland werd de latere directeur van het Staring-Instituut Henk Krosenbrink gevraagd tot de redactie toe te treden.

EINDE VAN EEN TIJDPERK

Tjaard de Haan en Bernet Kempers hadden jarenlang het beleid van het Genootschap bepaald. Het was niet meer dan logisch dat een dergelijke dominerende aanwezigheid op den duur oppositie zou opwekken, mede ook gezien hun beider persoonlijkheden. Daar kwam nog een formele reden bij. Tijdens de statutenverandering van enkele jaren geleden was afgesproken dat bestuursleden niet langer dan zes jaar achtereen bestuurslid konden zijn. Het was één van de achtergronden van het aftreden van Meertens geweest. Nu kwam ook de beurt aan Bernet Kempers en De Haan.

Het onvermijdelijke einde wisten ze nog enkele jaren uit te stellen. Op de Algemene Ledenvergadering van 13 maart 1968 werd het punt uitvoerig besproken, waarbij de voorzitter opmerkte dat hij er nog niet in geslaagd was een bevredigende oplossing te vinden. Op grond van "zeer bijzondere omstandigheden" stelde hij voor dat voorzitter en penningmeester nog één jaar zouden aanblijven. Die bijzondere omstandigheden hingen samen met hun beider onmisbare rol binnen het Genootschap. Bernet Kempers kon niet gemist worden vanwege de organisatie van de volkskundedagen terwijl Tjaard de Haan het tijdschrift draaiende hield.

Eén jaar later was er nog steeds geen verandering en het bestuur stelde voor om De Haan en Bernet Kempers voor nog eens twee jaar te benoemen.¹⁶⁰ Het lag gevoelig. Voor de zuiverheid van de besluitvorming verliet Bernet Kempers de zaal en liet dit punt door vice-voorzitter Marie Veldhuyzen voorzitten. Het bestuur kreeg zijn zin. Maar twee jaar later was er geen uitkomst meer aan. Op de ledenvergadering van 17 april 1971, in het gebouw van het Amsterdamse Volkskundebureau, werd het aftreden van Bernet Kempers en De Haan bezegeld. De Limburger H.L. Cox werd de nieuwe voorzitter van het Genootschap.

BALANS

In een brief van 2 april 1968, waarin hij H.L. Cox uitnodigde om zitting te nemen in het bestuur van het Genootschap, blikte Bernet Kempers terug op zijn toen bijna tien-jarige bestuursperiode. Wat zijn inzet was geweest maakte hij met zoveel woorden duidelijk: "We hebben de laatste jaren geprobeerd, m.n. door het karakter van de volkskundedagen te wijzigen, het Genootschap wat wetenschappelijker te maken dan het vroeger wel geweest is."¹⁶¹ Wat dat betreft zag hij Cox, op dat moment immers lector volkskunde in Nijmegen, als een goede aanwinst. Via Cox hoopte Bernet Kempers zijn erfenis veilig te stellen. De grote keerzijde van de verwetenschappelijking van het vak, zoals die door Bernet Kempers was gepropageerd, was het gevaar dat de band met de liefhebbers erdoor onder spanning kwam te staan. Bij Meertens' opvolger

J.J. Voskuil leidde dit zelfs tot een volledig terugtrekken in een wetenschappelijke ivoren toren, waardoor het Meertens Instituut zich jarenlang in een zelfgekozen isolement begaf.

Bernet Kempers heeft ongetwijfeld veel betekend voor het wetenschappelijk *up to date* brengen van het Genootschap. Aan het eind van zijn lange carrière werden zijn wetenschappelijke verdiensten bekroond met een bijzonder hoogleraarschap aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij in 1969 benoemd werd. Verder had Bernet Kempers een duidelijk Arnhemse stempel op het Genootschap gedrukt, zelfs in die mate dat het op den duur irritatie moest opwekken, ook al gezien zijn dominerende persoonlijkheid. Niet lang daarna zou Bernet Kempers met pensioen gaan als directeur van het Nederlands Openluchtmuseum. Het einde van een tijdperk was gekomen. Een nieuwe generatie stond klaar om aan te treden.

De Haans rol was nog niet volledig uitgespeeld. In 1971 was hij nog steeds relatief jong, hij was nog maar net de 50 jaar gepasseerd. Het was Tjaard de Haan die door middel van het tijdschrift de lijn met het veld openhield. Bij *Neerlands Volksleven* kon hij nog niet gemist worden, wie zou zijn rol hebben kunnen overnemen? Als hoofdredacteur van het tijdschrift zou hij de bestuursvergaderingen blijven bijwonen. Als penningmeester werd De Haan opgevolgd door mevrouw Buskop-Plette, die toch al de ledenadministratie deed.

IX. HET BERAAD IN DISCUSSIE (1967-1974)

In de praktijk waren de activiteiten van Beraad en Genootschap bijna onontwarbaar met elkaar verweven geraakt. Toen Meertens in 1967 erover dacht om afscheid te nemen als voorzitter van het Beraad, vanwege zijn pensioen bij het Volkskundebureau, vroeg hij zich af hoe zinvol het was om nog door te gaan met het Beraad. Werden alle taken niet net zo goed vervuld door het Genootschap? Later zou daar vanuit de overheid een herstructureringsoperatie van de culturele sector overheen komen. Het leidde tot een bezinning over de aard en functie van de centrale beraden. In die discussie werd vanzelfsprekend ook het Beraad voor het Nederlands Volksleven betrokken.

MEERTENS MET PENSIOEN?

Na de flitsende start in 1955, met enkele spraakmakende conferenties over het onderwijs en het toerisme, waren de activiteiten van het Beraad enigszins in het slop beland. Studiedagen werden nog slechts in samenspraak met het Genootschap georganiseerd, waarbij de inhoudelijke inbreng vooral van het Genootschap kwam. Had het Beraad eigenlijk nog wel bestaansrecht, ook al omdat enkele bestuursleden van het Genootschap ook in het bestuur van het Beraad zaten? Was het niet allemaal dubbelop?

Meertens stelde de kwestie aan de orde in een brief aan mevrouw Faber van 4 april 1967.¹⁶² Hij had het er met Bernet Kempers over gehad, die "zoals u weet (...) altijd sceptisch [heeft] gestaan ten opzichte van de bestaansredenen van het Beraad (...) en van oordeel [is] dat de taak die het heeft door het Volkskundig Genootschap kan worden overgenomen". Tijdens een bestuursvergadering van het Genootschap zou Bernet Kempers zeggen dat hij "zich nooit zo erg thuis gevoeld heeft in de doelstellingen van het Beraad".¹⁶³ Het tekent de houding van Kempers, wiens hart toch vooral bij de wetenschap lag en die nooit veel met het veld ophad.

Voor Meertens zelf zat er een meer persoonlijke reden achter. Het werd de inmiddels acht-en-zestigjarige allemaal "wat te veel". Hij dacht er daarom over om zijn voorzitterschap neer te leggen. Mevrouw Faber was het er niet mee eens om het Beraad zomaar op te heffen alleen omdat de taken net zo goed door het Genootschap vervuld zouden kunnen worden. Op een bestuursvergadering van het Beraad had ook zij ooit gezegd "dat zij het nu en dan ook wel moeilijk

vindt de twee organisaties duidelijk te onderscheiden".¹⁶⁴ Zij weet dit echter aan het feit dat de bestuursleden voor een belangrijk deel samenvielen.¹⁶⁵ De oplossing zocht zij in een andere samenstelling van het Beraad zodat de oorspronkelijke doelstelling beter uit de verf zou kunnen komen, "nl. de confrontatie van die organisaties met elkander, die werkzaam zijn op het gebied van het volksleven". Dat is iets waar het Genootschap geen taak voor zichzelf zag, een taak ook die door het Beraad de afgelopen jaren geweldig verwaarloosd was. Over een eventuele taakverdeling tussen Genootschap en Beraad schreef mevrouw Faber: "Ik dacht dat binnen het Volkskundig Genootschap de problematiek van vele zaken op het gebied van de volkskunde behandeld zou moeten worden en dat het Beraad zich meer tot de praktische zaken zou moeten bepalen." Voordat ze een beslissing nam wilde mevrouw Faber er echter eerst met M. Taminiou over spreken, om zo de visie van het ministerie te vernemen. Het Beraad vormde immers een onderdeel van de subsidiestructuur van het Ministerie en kon daarom niet zomaar worden opgeheven. Zonder het Beraad zou het trouwens ook moeilijker worden om de volkskundedagen bekostigd te krijgen. Het waren allemaal redenen om voorlopig door te gaan met het Beraad. En omdat mevrouw Faber er niet voor voelde om het voorzitterschap op zich te nemen bleef Meertens bij nader inzien toch maar aan als voorzitter. Overigens was dit niet het einde van de discussie over aard en functie van het Beraad. Het punt zou terugkeren op de agenda toen begin jaren zeventig de overheid begon met een brede herstructurering van de culturele sector, waarbij ook de functie van de Beraden nader onder de loep werd genomen. We zullen er hieronder nog op terugkomen.

BEVRIJD

Maar zover was het nog niet in 1967. Het resultaat van de discussie was toen dat Meertens toch maar aanbleef als voorzitter. Maar iemand anders nam wel afscheid: A.J. Bernet Kempers. Het gaf het Beraad de gelegenheid om een nieuwe start te maken.

Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat de overige bestuursleden zich bevrijd gevoeld hebben. Kempers zag zelf ook wel dat hij door zijn geringe affiniteit met de doelstelling van het Beraad allerlei activiteiten naar het veld gefrustreerd had. In zijn afscheidsbrief aan mevrouw Faber formuleerde hij het zo: "Ik had dit al eerder willen doen [namelijk: afscheid nemen], omdat ik me wat vreemd voel ten aanzien van de eigenlijke doelstelling van het Beraad en ik nogal eens de gedachte heb dat ik, voor zover ik activiteiten voor het Beraad gedaan heb, het eigenlijk in een andere richting stuur."¹⁶⁶

Oude projecten die in de koelkast waren beland, omdat Kempers er niet veel mee op had, werden uit de kast gehaald. Zoals bijvoorbeeld het plannetje voor een praktische handleiding voor de volkskunde.¹⁶⁷ Het was een oud project van Meertens dat indertijd door Bernet Kempers getorpedeerd was. Het resultaat zou uiteindelijk het boekje *Volksleven in titels. Lectuurgids voor het Nederlandse volksleven* (Leeuwarden 1972) worden, een uitgave van het Beraad voor het Nederlands Volksleven. Op de bestuursvergadering van 22 februari 1972 werd "feestelijk gedronken op de publicatie" die dan toch eindelijk tot stand was gekomen.¹⁶⁸ In de inleiding spraken Meertens en Faber de hoop uit dat de lectuurgids zijn weg naar het onderwijs zou weten te vinden. Iedereen die iets wilde weten over volkskundige onderwerpen als volkskunst, klederdrachten, volksdans, zeden en gebruiken in de levenscyclus en nog een twintigtal andere onderwerpen vond de literatuur over deze onderwerpen nu handig bijeen gebracht.

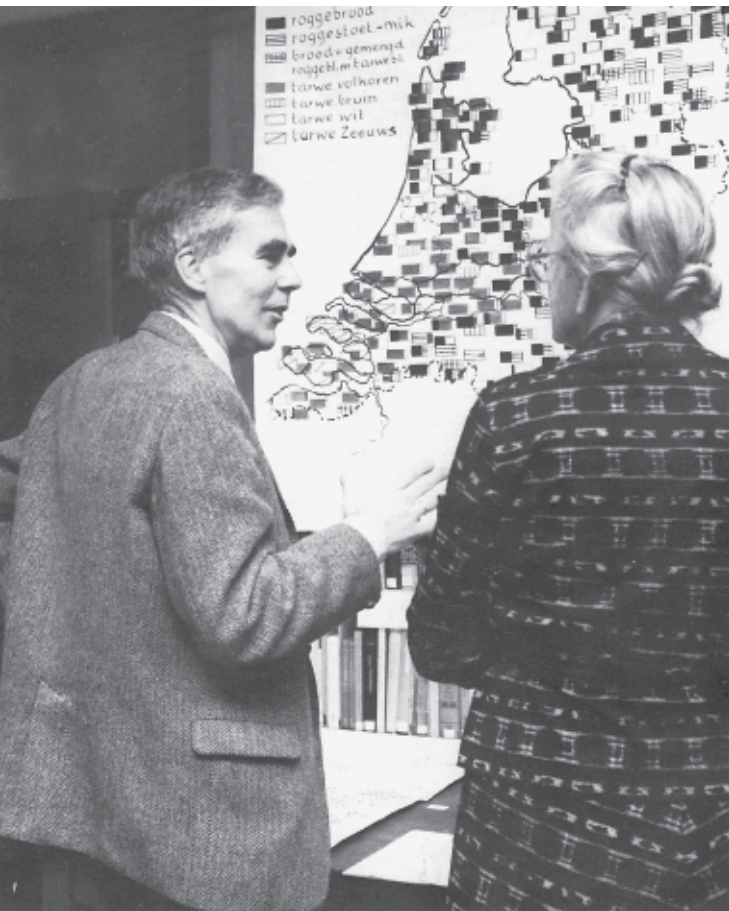
BESTUURSUITBREIDING

Ook de oude contacten met het vreemdelingenverkeer werden aangehaald, ook al zo'n onderwerp dat

Kempers niet had zien zitten. In 1957 had het Beraad er een spraakmakende conferentie over georganiseerd. Zoals Meertens aan mevrouw Faber schreef: "Dat is indertijd doodgelopen, maar ik geloof dat het weer zin heeft, het weer op te halen." Er werd uitvoerig gesproken over potentiële bestuursleden uit de kring van het toerisme. Verschillende namen passeerden de revue, zoals die van de directeur van de V.V.V. Noord-Hollanden Amsterdam J.N. Strijkers. Het zou helaas op niets uitlopen. In de bestuursvergadering van 14 december 1971 werd geconstateerd dat er binnen het toerisme weinig gevoel meer was voor de (volks-)cultuur. "De wereld van de V.V.V.'s acht men op dit moment zo sterk gecommmercialiseerd, dat een vertegenwoordiging in het Beraad waarschijnlijk niet tot veel resultaten zal leiden."¹⁶⁹

Andere mensen waren wel bereid om in het bestuur zitting te nemen, zoals S.J. van der Molen, die vooral gevraagd werd vanwege zijn journalistieke vaardigheden, altijd handig voor de publiciteit. Mevrouw T.M. Stam-Rol kwam de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland vertegenwoordigen. Uit de museale wereld werd W.A. Braasem gestrikt, de directeur van het West-Fries Museum te Hoorn. Hij werd gezien als de "contactpersoon van de volkskundige musea".¹⁷⁰ Meertens bleef voorzitter, zoals mevrouw Faber de secretaresse van het Beraad bleef. Daarnaast bleven de Limburger J. Hansen en natuurlijk Tjaard de Haan deel uitmaken van het bestuur. Namens het ministerie werden de vergaderingen bijgewoond door mejuffrouw M.A.C. Taminiau. Een jong nieuw bestuurslid was, op afspraak van de Limburger Hansen, Coen Eggen uit Ulestraten. Eggen was lid van de commissie volkskunde van de Limburgse culturele raad.

Een nieuwe ontwikkeling was dat het Volkskundebureau niet langer in het Beraad vertegenwoordigd wilde zijn. Onder het nieuwe bewind van J.J. Voskuil trok men zich terug in het isolement. In een brief aan mevrouw Faber van 1 oktober 1974 liet Meertens weten dat het Bureau voor zichzelf slechts "een zuiver wetenschappelijke taak" zag en "geen bemoeiingen met de volkscultuur" heeft. Het nieuwe hoofd van de afdeling volkskunde wilde niets te maken hebben met het veld. Dit bleek ook

uit de manier waarop hij het correspondentennet-
werk van het Beraad de nek omdraaide.

AFGEDANKT

Nu hij met pensioen was zocht Meertens naar alternatieve mogelijkheden voor de correspondentendagen, die oorspronkelijk waren opgezet om de voeling met het veld te garanderen en om nieuwe ontwikkelingen in de volksgebruiken te signaleren. Het middel dat daarvoor gebruikt werd waren de correspondentendagen, waar aan de hand van actuele volkskundige onderwerpen de laatste ontwikkelingen in de Nederlandse volksgebruiken werden besproken. Zelf had Meertens er geen puf meer in en omdat het materiaal dat de correspondenten over de Nederlandse volkscultuur verzamelden toch al bij het Volkskundebureau terecht kwam dacht hij het klusje op Voskuil af te kunnen schuiven. In een brief aan mevrouw Faber schreef hij Voskuil hierover gepolst te

J.J. Voskuil

Foto uit: *Volkskundig bulletin* 14 (1988) nr. 1

hebben en dat "het volkskundebureau (Voskuil) is bereid een en ander over te nemen en voort te zetten".¹⁷¹ In werkelijkheid had Voskuil er helemaal geen zin in, en Meertens moet dit geweten hebben. Het eerste dat Voskuil deed na de overdracht van het correspondentennetwerk aan het Volkskundebureau, was een brief schrijven aan de correspondenten waarin ze bedankt werden voor hun goede zorgen en dat werd nagedacht over een nieuwe vorm. Ondertussen vroeg hij hen "voorlopig te willen terugtreden in de rijen van de andere medewerkers van ons bureau".

Voskuil voelde niets voor het continueren van de correspondentendagen in Huize Randenbroek. Bijeenkomsten waar de communicatief zeer vaardige Meertens zich in zijn element had gevoeld, maar waarvan Voskuil zelf alleen maar hoofdpijn kreeg. Zoals Voskuil het stelde in zijn brief: "Onder zijn [Meertens] voorzitterschap hadden ze het karakter van een familiefeest gekregen en dat kan alleen wanneer er aan het hoofd van de kring iemand zit met zijn gezag en zijn vermogen het gesprek ongedwongen te doen verlopen".¹⁷² Voskuil was er de persoon niet naar om zo'n gesprek in een 'ongedwongen' sfeer te doen plaatsvinden.

WRIJVING

Voskuils persoonlijkheid en manier van optreden zou nog op een andere manier negatieve gevolgen hebben voor de verhoudingen binnen het Beraad. Voskuil was zich steeds meer gaan storen aan de naar zijn mening verouderde opvattingen over volkskunde van de generatie Van der Molen en De Haan, waarin het continuïteitsdenken nog zo'n belangrijke plaats innam. In een reeks hyperkritische recensies voor het tijdschrift *Volkskunde* verweet hij deze heren, met wie Meertens in één bestuur zat!, dat zij de volkskunde hadden neergezet als een rariteitenkabinet van 'olde gebruke'.¹⁷³ Met name Van der Molens *Vrijdag de dertiende* en De Haans *Folklore der Lage Landen*,

waaraan Meertens nota bene had meegewerkt, fungeerden als Voskuils kop van jut. Bij De Haan en Van der Molen schoot dit in het verkeerde keelgat. Zij ergerden zich eraan dat Voskuil vanuit de zijlijn voortdurend met kritiek kwam en zelf ondertussen niets publiceerde aan substantieel eigen werk. Ze voelden hun wetenschappelijke integriteit in twijfel getrokken.

Omgekeerd wilden zij Voskuil en de zijnen ook weleens terugpakken en zij grepen hun kans met de verschijning van het boekwerk *Sprookjes van de Lage Landen*, verschenen in 1972 en samengesteld door Eelke de Jong en Hans Sleutelaar. In dit boek werd gekozen voor een nieuwe en moderne manier van uitgeven van volksverhalen, een manier die niet de instemming had van de meer traditioneel ingestelde volkskundigen als Tjaard de Haan en Van der Molen. Omdat het Volkskundebureau blijkens de inleiding had meegewerkt aan de totstandkoming van het boek van De Jong en Sleutelaar richtte Van der Molens kritiek zich met name op het Volkskundebureau. Meertens voelde zich gedwongen om in de bres te springen voor zijn oude bureau, daarbij *en passant* een steek onder water uitdelend naar De Haan en Van der Molen, die wel jaloers zouden zijn op het commerciële succes van de *Sprookjes van de Lage Landen*. "Ik kan me indenken dat oudere sprookjesbewerker als De Haan en jij dat met lede ogen aanzien, maar ik dacht zo dat jullie je bij de feiten moeten neerleggen."¹⁷⁴ Aan De Haan schreef Meertens dat hij "zeer gegriefd" was dat hij de kwestie De Jong/Sleutelaar had aangegrepen om een onterechte aanval op het Volkskundebureau te doen.¹⁷⁵

Ironisch was dat het Volkskundebureau helemaal niet zo blij was met het boek van Sleutelaar en De Jong. Voskuil was bepaald geen voorstander van het op een dergelijke moderne manier uitgeven van oude sprookjes – met afbeeldingen van de bekende *Vrij Nederland* tekenaar Peter Vos. Maar een verzoek van De Jong en Sleutelaar om op het Bureau wat materiaal in te mogen zien kon hij met goed fatsoen niet weigeren. Zoals hij ook de indirecte aanval van Van der Molen en De Haan op zijn bureau niet zomaar kon laten passeren. Meertens' brieven aan Van der Molen en De Haan waren zeer waarschijnlijk ingegeven door Voskuil. Op het Bureau was het gebruikelijk dat alle uitgaan-

de brieven democratisch besproken werden. Meertens was weliswaar met pensioen maar had nog steeds zijn werkplek in het Bureau. Meertens kon geen weerstand bieden aan de druk die Voskuil om hem uitoefende, hoezeer het ook zijn positie binnen het Beraad op het spel zou zetten. Voskuil lag daar niet wakker van: hij had toch nooit veel opgehad met de activiteiten van het Beraad. Het zal allemaal hebben bijgedragen aan de toegenomen gespannenheid en geprikkeldheid van Meertens, die steeds ouder werd en steeds meer onder de spanningen begon te leiden. Een andere oorzaak van spanning was in die tijd de druk vanuit de overheid. In een brief aan

Tj. de Haan legde hij zelf een direct verband tussen zijn toegenomen heftigheid en de nieuwe culturele plannen van het ministerie van CRM.¹⁷⁶ Begin 1975 zou Meertens door een beroerte worden getroffen.¹⁷⁷

HERSTRUCTURERING VAN DE CULTURELE SECTOR

Het ministerie streefde naar een herstructurering van de culturele sector, die niet zonder gevolgen kon blijven voor het Beraad voor het Nederlands Volksleven. De discussies zouden heel wat energie vergen van met name de bestuursleden Meertens en Faber. Zij moesten her en der (commissie-) vergaderingen bijwonen. De discussies over de herstructurering liepen uiterst moeizaam. Er waren dan ook grote belangen mee gemoeid.

Tot op dat moment was het Nederlands Cultureel Contact de grote overkoepelende organisatie, van waaruit de subsidiegelden van de overheid verdeeld werden. Het NCC huisde overigens op dezelfde plek als waar de correspondentendagen werden gehouden: Huize Randenbroek bij Amersfoort. Het NCC was in die tijd een onhandelbaar orgaan geworden, waarbij meer dan tachtig culturele organisaties waren aangesloten. Door Jan Blokker werd het NCC ooit omschreven als "een soort kolen- en staalgemeenschap van de Nederlandse trekpiano-, blokfluit- en mandolinecultuur", negatief geformuleerd: een reeks van nauwelijks efficiënte hobbyclubs.¹⁷⁸ Bij het NCC waren alle organisaties uit de sfeer van de amateuristische kunstbe-

oefening aangesloten. Met zo'n log en heterogeen orgaan als het NCC was het voor de overheid moeilijk overleggen. Het veld diende beter gestructureerd te worden en de centrale beraden, die immers het veld vertegenwoordigden, zouden daarin een rol kunnen spelen.

Aanleiding voor de discussie was de komst van twee nieuwe beraden op het terrein van de amateuristische kunstbeoefening: het Centraal Filmberaad en het Centraal Beraad Dramatische Vorming.¹⁷⁹ Het ministerie van CRM zag er een aanleiding in om begin 1971 de Raad voor de Kunst te vragen om een advies over functie en samenstelling van de Beraden in het algemeen.¹⁸⁰

EEN VREEMDE EEND

Volgens het advies van de Raad voor de Kunst was de kunstzinnige vorming de gemeenschappelijke noemer van alle beraden. Alle beraden zouden zich hiermee bezighouden. Een tweede gemeenschappelijke punt was dat het ging om activiteiten die een zuiver recreatief karakter dragen. In het discussiestuk dat de Raad voor de Kunst voorlegde aan de beraden werden drie mogelijke functies opgesomd: representatie, overleg en advies.¹⁸¹ De beraden zouden het werkveld dienen te representeren en tegelijk ook van advies dienen. Dat kon alleen via een gestructureerd overleg. De belangrijkste organisaties uit het veld zouden daarom in de beraden vertegenwoordigd moeten zijn. Interessant is dat de Raad voor de Kunst vond dat de Beraden zich niet zouden moeten bezighouden met uitvoerende taken. Daarvoor zouden nieuwe 'service-instituten' moeten worden ingesteld.

De gemeenschappelijke nadruk op de kunstzinnige vorming maakte het Beraad voor het Nederlands Volksleven tot een enigszins vreemde eend in de bijt. Dit Beraad deed namelijk weinig aan kunstzinnige vorming. Mevrouw Faber had dit haarfijn in de gaten en zij schreef dit ook aan de overige leden van haar Beraad. "Het is wel duidelijk dat wij bij de Beraden een buitenbeentje zijn, omdat de andere Beraden (drama, dans, muziek, film, beeldende vorming) in hoofdzaak te maken hebben met de amateuristische kunstbeoefening

en de kunstzinnige vorming, en dan voor een zeer groot deel gericht op de kadervorming in de verschillende sectoren en alle zaken die daarmee annex zijn." Een vertegenwoordiger van het ministerie had haar echter duidelijk gemaakt "dat hij ons Beraad ziet als een verwant Beraad met de anderen".¹⁸²

MET ÉÉN MOND

De discussie over de Beraden zou heel wat tijd in beslag nemen. Het was om te beginnen al moeilijk om de Beraden met één mond te doen praten. Het ministerie wilde één gezamenlijk aanspreekpunt creëren voor de hele culturele sector en streefde daarom naar een Landelijke Raad voor Cultureel Werk. Het overkoepelende doel van dit alles was, in ambtelijke taal, de harmonisatie en de rationalisatie van het subsidiebeleid. De oude beraden zouden in het Landelijk Beraad vertegenwoordigd zijn met enkele andere organisaties, maar ze kregen niet elk een zetel. En daar wrong hem nu precies de schoen. Bij enkele beraden bestond "de vrees dat het overleg de afzonderlijke beraden zal gaan overrulen."¹⁸³ Om de beraden wat meer op één lijn te krijgen werd begonnen met een Overleg der Centrale Beraden, waarin mevrouw Faber en P.J. Meertens namens het Beraad voor het Nederlands Volksleven zitting namen. Dit Overleg der Overleggen benoemde uit eigen kring een voorzitter, secretaris en penningmeester en werd ondersteund door een bureau met een administratieve staf en een staffunctionaris musische vorming. Het bureau werd gesubsidieerd door de overheid met een bedrag van f 125.000.

Daarnaast, of liever gezegd daarboven, werd de veelbesproken Voorlopige Raad voor Cultureel Werk ingesteld, waarin ook de gezamenlijke beraden waren vertegenwoordigd. Deze Landelijke Raad zou uiteindelijk de taken van het Nederlands Cultureel Contact overnemen. De herstructureringsoperatie was daarmee voorlopig afgerond. In het uitvoeringsbesluit van het ministerie werd gestipuleerd dat de ontwikkeling van de kunstzinnige vorming voortaan gestimuleerd kan worden door de beraden, die ieder voor zich een deelterrein van het werkveld representeren en een coördinatiepunt van de diverse sectoren vervullen. Daarbij werden ook de "uitingen van volkscultuur"

betrokken, "omdat deze een nauwe verwantschap met de kunstzinnige vorming vertonen en omdat deze uitingen en de kunstzinnige vorming wederzijds bevruchtend op elkaar kunnen werken". Het 'Centraal Beraad op het terrein van de volkscultuur', werd voorgesteld als één van de centrale beraden die "voor de subsidiëring in aanmerking komen".¹⁸⁴ De taken van dit beraad lagen in de sfeer van overleg en samenwerking tussen de deelnemende organisaties in het veld, advisering van deze organisaties en, tenslotte, beleidsontwikkeling op inhoudelijk en organisatorisch terrein, zoals het "stimuleren, coördineren, initiëren, bevorderen en begeleiden". In aanleg stond het Informatiecentrum Volkscultuur daarmee in de stijgers.

WEEMOED

Het jaar 1974 zou eindigen met een forse dosis weemoed. Van een bevriende relatie kreeg mevrouw Faber bericht dat Henk Rooswinkel, vanuit het ministerie in 1955 de initiatiefnemer achter de bijeenroeping van een Beraad voor het Nederlands Volksleven, ondertussen heel oud was geworden en dat zijn krachten zich begonnen te begeven.¹⁸⁵ Tragisch was dat hij, toen hij terugkeek op zijn leven, niets dan mislukkingen zag en dacht weinig tot stand te hebben gebracht van blijvende waarde. De initiatiefnemers achter het Beraad begonnen op leeftijd te komen. Mevrouw Faber zelf was ook al weer 63. Niet lang daarna zou die andere reus in de geschiedenis van het Beraad, P.J. Meertens, door een beroerte geveld worden.

Mevrouw Faber zette zich achter haar bureau om de oude Rooswinkel moed in te spreken. "Toevallig hoorde ik dezer dagen dat Uw krachten afnemen en U in Uw levensavond bent gekomen. Datzelfde is ook met mij het geval – ik ben in mijn 75ste jaar – maar ik schijn nog aktiever bezig te zijn dan U dat is."¹⁸⁶ Merkwaardig is overigens de rekenfout die mevrouw Faber hier maakt: in 1974 was de in 1911 geboren mevrouw Faber bezig aan haar 63ste levensjaar. Mevrouw Faber schreef aan Rooswinkel dat ze nog dikwijls aan hem dacht "als de man die van zoveel de grondslag heeft gelegd (...) U was een man met visie

en U bezat het enthousiasme dat op ons oversloeg en ook ons wist te bezielen." Zonder Rooswinkel was er nooit een Beraad voor het Nederlands Volksleven geweest.

De evenzeer in haar 'levensavond' gekomen mevrouw Faber dacht echter nog lang niet aan afscheid nemen. Toen begin jaren tachtig het Beraad werd omgevormd tot Informatiecentrum Volkscultuur werd ze van dit nieuwe instituut de eerste bestuursvoorzitster. Pas in 1998 zou ze afscheid nemen, op zeven-en-tachtigjarige leeftijd.¹⁸⁷

X. DE GENERATIE VAN DE 'BLUE JEANS' (1974-1980)

In de geschiedschrijving zijn de jaren zestig inmiddels geboekstaafd als een begrip.¹⁸⁸ Het zijn de jaren van de protestgeneratie, die heel wat discussie opwekte in de samenleving. Afzetten tegen het establishment, *flower power*, popmuziek, vrije seks en nog heel veel meer zijn de steekwoorden. De jaren zestig staan te boek als progressief maar herbergde ook enkele romantisch-traditionalistische trekjes in zich, zoals de hang naar kleinschaligheid en de verheerlijking van het pure en het onge Kunstelde. In de folkbeweging zou het zijn ontlading krijgen.¹⁸⁹ De werkelijke *uitwerking* van de jaren zestig vond overigens pas plaats in de jaren zeventig. Zo ook in de wereld van de volkscultuur. Via Tjaard de Haan werd de nieuwe folkgeneratie het Beraad binnengeloofd. De ramen werden opengezet om een nieuwe, frisse wind binnen te laten.

OPTROMMELAAR VAN ACTIVITEITEN

In een voordracht voor de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland, 5 april 1975 te Amersfoort, benadrukte Tjaard de Haan dat het tijd werd om te vernieuwen. Jarenlang hadden Genootschap en Beraad volkskundedagen georganiseerd die slechts bezocht werden door "een handjevol mensen van gevorderde jaren". Het was nu zaak om de steven naar de jongeren te wenden, naar de generatie van de 'blue jeans' zoals hij het noemde. Zijn advies aan het oude en bedaagde gezelschap van folkloristen was: "zoek naarstig naar bevruchtende contacten met voortvarende jongeren die iets kunnen of zullen kunnen. De ervaring leert dat zij best mee willen doen, ook met onze soms wat "truttig" aandoende folklore, mits wij hen meer dan halverwege komen."¹⁹⁰ Zelf had hij zo iemand al ontdekt: de "twe" Rob Smaling, "een chemisch doctorandus, die samen met zijn vrienden, merendeels studenten, te Utrecht vorig jaar april een druk bezocht volksmuziekfestival organiseerde". Samen met B. Veurman had De Haan dit volksliederen-weekend bezocht en er enthousiast verslag van gedaan in *Neerlands Volksleven*.¹⁹¹ Tjaard de Haan had Smaling leren kennen als "een groot optrommelaar van activiteiten" en hem onmiddellijk in het Beraad binnengehaald.

Het festival dat Smaling in Utrecht met zijn vrienden had georganiseerd was er één uit een reeks. De folkbeweging was uit Amerika komen overwaaien.

De folkgroep Wargaren. Met baard: Rob Smaling

Een belangrijk centrum was aanvankelijk café-theater De Waag, in Haarlem, waar Cobi Schreijer sinds 1962 muziekavonden organiseerde met optredens van ook Nederlandse liedzangers, waaronder zichzelf.¹⁹² In Utrecht vonden de folkiefhebbers elkaar in Vormingscentrum de Kargadoor. Van daaruit werden enkele festivals georganiseerd. Zoals bijvoorbeeld in 1967 in de Utrechtse studentensociëteit Veritas, waaraan ook Cobi Schreijer meewerkte.

Het folkrepertoire was aanvankelijk meestal engeltalig, maar begin jaren zeventig begon daar verandering in te komen. Mensen als Rob Smaling ontdekten dat ook Nederland op een rijke volksliedtraditie kon bogen. Voor Smaling hing zijn interesse voor de oude Nederlandse liedcultuur samen met een streven naar kleinschaligheid mede ook in verband met de milieuproblematiek in die tijd.¹⁹³ Het zijn de jaren waarin de Club van Rome een reeks van geruchtmakende rapporten over het milieu publiceerde. Terug naar de basis werd de nieuwe leus. Kleinschaligheid bood daarnaast een antwoord op de dreigende vervlakking. Iets van die kleinschaligheid herkende Smaling in de volksmuziek en in de traditionele dorpsgemeenschappen. Binnen de folkmuziek maakten een aantal groepen in die jaren een draai naar het traditionele Nederlandse repertoire. De reden waarom aanvankelijk steeds weer over de grens was gekeken was omdat men dacht dat het in Nederland ontbrak aan oorspronkelijk materiaal. Smaling en de zijnen verdiepten zich in de oude Nederlandse liedcultuur en ontdekten dat er wel degelijk veel te vinden was. Het bracht hem in aanraking met de oude generatie liedverzamelaars, waarvan Ate Doornbosch met zijn radioprogramma *Onder de Groene Linde* de bekendste was.

Smaling was een man van de praktijk. Als muzikant speelde hij onder andere in de folkgroep *Wargaren*. Daarnaast was hij één van de mensen achter de Stichting *Volksmuziek Utrecht*. Bij deze stichting lag de nadruk op de levende muziek, het waren jonge musici, mensen uit de praktijk, die zich de traditie van de Nederlandse volksmuziek eigen wilden maken. De stichting organiseerde behalve festivals ook workshops. Begin 1977 werd een soort studium generale georganiseerd waarin werd ingegaan op diverse aspecten van de Nederlandse volksmuziek.¹⁹⁴ Smaling zelf behandelde het thema 'Vier eeuwen volksliederen in schriftelijke en mondelinge overlevering'. In 1974 organiseerde hij het folklorefestival dat geheel in het teken stond van de Nederlandstalige folkmuziek, het was het festival dat door De Haan bezocht was. Er waren optredens van (Smalings eigen groep) *Wargaren*, *Tail Toddle*, *Fungus*, *De Eendracht* en *Volkoren*.¹⁹⁵ Ate Doornbosch liet hij praten over zijn

veldwerk, oude opnames afdraaien en zelfs enkele van zijn oude zegslieden opdraven.

EEN BETAALDE KRACHT

Zijn authentieke interesse voor Nederlandse volksliederen bracht Smaling in het bestuur van het Beraad. Binnen het Beraad was hij de man van de volksmuziek, als vertegenwoordiger van de Stichting *Volksmuziek Utrecht*. Binnen het Beraad zou Smaling heel wat werk verzetten, vooral in verband met de organisatie van de volkskundedagen. Begin 1976 maakte mevrouw Taminiau bekend dat er vanuit het ministerie geld beschikbaar kwam voor de aanstelling van een gehonoreerde functionaris voor één dag per week.¹⁹⁶ Het paste in het streven van het ministerie om de werkzaamheden van de beraden te professionaliseren. Op de vergadering van 13 oktober 1976 deelde voorzitter De Haan mee "dat de heer Smaling bereid is gevonden om toegevoegd secretaris te worden". Over de taken die hij zou moeten gaan vervullen was al eerder gesproken tijdens een bestuursvergadering. Als belangrijkste taak werd toen aangegeven een inventarisatie van "wat er zoal in Nederland op het gebied van het volksleven gebeurt". Op deze wijze wilde het Beraad een stimulans geven aan verschillende ontwikkelingen in het veld. Een andere belangrijke taak zou in de sfeer van de cultuureducatie liggen. Binnen de kunstzinnige vorming in en buiten schoolverband zou de volkskunde een zinvolle plaats moeten krijgen.¹⁹⁷ Het was een oude, steeds terugkerende wens van het Beraad geweest, die nog steeds niet vervuld was. In de functieomschrijving werd opgenomen dat de nieuwe stafmedewerker zowel een beleidsvoorbereidende als een beleidsuitvoerende taak had.¹⁹⁸ Adviseren, de contacten met het veld bevorderen, inventariserend onderzoek doen en zo nodig documenteren hoorde tot de belangrijkste praktische taken. Smaling deed zijn werk overigens gewoon thuis, in Utrecht en later in Wormer. Over een kantoor kon men toen nog niet beschikken.

In datzelfde jaar 1976 namen in het Volkskundig Genootschap zowel voorzitter H.L. Cox, als secretaris U. Vroom afscheid. Cox en Vroom hadden niet lang in het bestuur gezeten. Voor Cox waren zijn bestuursacti-

viteiten niet meer te combineren met zijn werk. Hij was hoogleraar geworden in Bonn. Ook U. Vroom, de adjunct-directeur van het Zuiderzeemuseum, had het te druk met zijn werk. Als secretaris van het Volkskundig Genootschap werd hij, op voorspraak van Tjaard de Haan, opgevolgd door Rob Smaling. De activiteiten van Genootschap en Beraad zouden hierdoor nog meer verknoopt raken dan ze al waren. Een nieuwe fase was ingetreden waarin Tjaard de Haan als hoofdredacteur van *Neerlands Volksleven* de inhoudelijke lijnen van zowel Beraad als Genootschap uitzette en Rob Smaling, als betaald functionaris, veel van het praktische werk opknapte. Op de achtergrond was er verder nog mevrouw Faber, als secretaresse van het Beraad. Zij vervulde een belangrijke intermediaire functie naar het ministerie.

UITGEBREID EN VERJEUGDIGD

Het Beraad bleef ondertussen nadrukkelijk een *overlegorgaan*. Het gezelschap werd sterk uitgebreid met allerlei mensen uit het veld. Zoals onder andere radiomedewerker Jaap Brand, de jonge wetenschapper Jurjen van der Kooi (die later zou promoveren op een studie over Friese volksverhalen), de Brabander Willy Knippenberg, de Limburger Coen Eggen en uit Groningen de taalkundige prof.

H. Entjes. Het gezelschap was hierdoor "sterk (...) uitgebreid en verjeugdigd".¹⁹⁹ De Limburger

J. Hansen, lid vrijwel sinds de oprichting, was een tijd afwezig vanwege een ernstige ziekte. De grote volkskundige instellingen lieten echter verstek gaan. Het Volkskundebureau onder Voskuil wilde nog steeds niets te maken hebben met het veld. Maar ook Zuiderzeemuseum en Nederlands Openluchtmuseum verkozen buiten het Beraad te blijven. Het Beraad zou later nog diverse pogingen doen om deze instellingen toch vertegenwoordigd te krijgen.²⁰⁰ De bedoeling was immers dat het gehele werkveld, van liefhebbers tot wetenschap, in het Beraad vertegenwoordigd was.

Tijdens de vergaderingen werd over uiteenlopende zaken gesproken. Aan bod kwamen onder andere adviesaanvragen en subsidieverzoeken die via het ministerie waren binnengekomen. Het Beraad functioneerde nadrukkelijk binnen de brede adviesstructuur van het ministerie. In een overzicht over de verschil-

lende beraden werden als activiteiten van het Beraad voor het Nederlands Volksleven genoemd het organiseren van de jaarlijkse volkskundedag en het "brengen van de eigen folkloristica in het onderwijs en de media". De publiciteit en het onderwijs werden steeds belangrijker. Over de kwestie van het onderwijs werd overigens vooral veel gediscussieerd, en slechts weinig echt in de praktijk gebracht. Naar het ministerie werd meermalen de wens uitgesproken dat de volkskunde in het onderwijs geïntegreerd diende te worden. Zoals het bestuur aan het ministerie schreef: "Het wordt in het Beraad (...) als een gemis gevoeld, dat de mogelijkheid tot studie en vorming op dit gebied nog maar zo weinig in Nederland aanwezig is, noch op de Universiteiten, noch op de Pedagogische en Sociale Academie's wordt in voldoende mate aandacht aan volkskunde en volkscultuur geschonken."²⁰¹ Terwijl het toch om de "basiscultuur" ging "waaruit men leeft en denkt". Nadrukkelijk werd nog gesteld dat volkscultuur dynamisch is, "onderhevig aan invloeden van de tijd". Binnen het Beraad zocht men aansluiting bij de nieuwste ontwikkelingen in "het werkelijke leven van vandaag en morgen". Traditionele thema's dienden in dit licht te worden behandeld.²⁰² Dat het vizier was gericht op vernieuwing bleek ook uit de onderwerpskeuze voor de eerste volkskundedag.

EEN NIEUW PUBLIEK

Voor de eerste jaren probeerde Smaling met de volkskundedagen aansluiting te vinden bij een nieuw en jonger publiek. De volkskundedag van 1975 werd bijvoorbeeld gehouden in het sfeervolle Waagtheater in Delft, op zaterdag 25 oktober. Als "inrichter van het programma en toelichter" noemde De Haan in zijn vooraankondiging "Rob Schmaling [sic!] te Utrecht".²⁰³ Het programma van de dag was in feite een kopie van het festival in Utrecht. In het ochtendprogramma ging Ate Doornbosch, "ditmaal in een meer wetenschappelijke sfeer", aan de hand van geluidsfragmenten in op zijn veldwerk. De rest van de dag stond in het teken van optredens van moderne folkgroepen, die zich hadden laten inspireren door oude Nederlandse volksliedjes: de groep Crackerhash, Peter Koene en zijn groep Hutspot, Arie Faas met liedjes in Terneuzens dialect en, net als in Utrecht, de jonge groep Volkoren. De voorloopster van de folkbeweging in Nederland,

Rob Smaling (links) en zijn band

Cobi Schreijer, bracht tenslotte een ruime keuze uit haar repertoire ten gehore.

In Smalings congresverslag lezen we dat de dag goed bezocht werd, "vooral met leden van de jonge generatie". Maar de dag was er niet alleen voor de jongeren, volgens Smaling was het duidelijk "dat de ouderen zich ook bijzonder vermaakten".²⁰⁴

Opvallend is dat het accent van de volkskundedag was verschoven van een strikt wetenschappelijk programma met louter lezingen, zoals onder Bernet Kempers regel was geworden, naar een veel lichtvoetiger presentatie waarin de muziek zelf een belangrijke rol speelde. Het tekent de invalshoek van Rob Smaling, die vooral een man uit de praktijk was met zijn achtergrond in de folkmuziek. Tweede opmerkelijke punt is de vernieuwende vorm waarin de traditionele liedjes werden gegoten. Jonge folkgroepen van baarddragen- de en langharige jongeren brachten, al dan niet elektronisch versterkt, moderne bewerkingen van oude volksliedjes ten gehore. De jaren zestig werden in de volkscultuur ingebracht. Het was het 'eigentijdse jasje' waarvoor Tjaard de Haan altijd zo geijverd had. De vraag was echter of het allemaal zou beklijven en of Smaling de oude generatie traditionele folkloristen niet van zich zou vervreemden. De poging tot vernieuwing doet sterk denken aan het verschijnsel 'beatmis' dat in diezelfde tijd binnen de katholieke eredienst geïntroduceerd werd, ook al om jongeren te winnen.

Een poging die uiteindelijk op een mislukking zou uitlopen, getuige de latere leegloop van de katholieke kerk.

DE SPEELMAN

Voorlopig ging Smaling onverdroten verder met zijn streven om meer jongeren te interesseren voor de traditionele Nederlandse volkscultuur. De volkskundedag van 1976 werd binnen het bestuur van het Beraad nadrukkelijk gepresenteerd als een voortzetting van de dag van 1975.²⁰⁵ Het onderwerp werd nu in de sfeer van de muzikale begeleiding van de dans gezocht: 'de speelman in het volksleven'. De dag werd gehouden in Utrecht, in cultureel centrum 't Hoogt. In vergelijking met de dag in Delft was er ditmaal meer ruimte ingebouwd voor het studieuze deel, onderzoek en praktijk waren meer in evenwicht. De Utrechtse hoogleraar J.E. Spruit hield een referaat over 'De speelman in de middeleeuwen' terwijl de jonge etnomusicoloog Jos Koning sprak over 'De speelman op Terschelling, verleden en heden'.²⁰⁶

Met zijn verwijzing naar het 'heden' doelde Koning op de hernieuwde belangstelling voor het oude Terschellinger lied- en muziekrepertoire. Koning bracht dit in verband met de veranderingen in de jaren zestig, onder andere de toenemende immigratie naar het eiland. De blijvers én de nieuwkomers identificeerden de Terschellingse muziekpraktijk met de culturele identiteit van het eiland. Maar de muziek werd ook commercieel geëxploiteerd. Tijdens de zomermaanden voerden demonstratiegroepen dansen en muziek uit voor een toeristisch publiek. In de bespreking na afloop van Konings lezing werd uitgebreid stilgestaan bij een actuele discussie: hoe zat het eigenlijk met het auteursrecht op de muziek? Bij wie berustte dat? Zijn de dansen eigendom van de speelman of zijn ze ruimer gezien te kwalificeren als plaatselijk bezit? En hoe zit het als anderen buiten Terschelling de muziek willen uitvoeren? Koning maakte in dit verband melding van de televisieserie *Sil, de strandjutter*, waarin men Terschellinger speelmansmuziek wilde gebruiken.

VOLKSEIGEN

De kwestie van het auteursrecht raakt natuurlijk nauw aan die van de culturele identiteit. Er waren er die het zogenaamde volkseigen nadrukkelijk wilden bewaren in zijn authentieke, 'organische' context. Wat dat betreft zat men op Terschelling niet te wachten om een moderne elektronisch versterkte folkgroup van het vaste land. De folkloristen beschouwden de volksmuziek als onvervreemdbaar Terschellings erfgoed. Hoe ver kan je gaan met het dragen van Zeeuwse fantasie kostuums, zoals de muziekgroep Pieremagoggel deed in het middagprogramma? En hoe authentiek waren de oude volksliedjes wanneer ze uitgevoerd werden in een gemoderniseerde vorm met elektronische instrumenten? Wat dat betreft hadden de autochtone folkloristen soms het gevoel dat hun een deel van hun volkseigen erfgoed ontstolen werd. Vandaar ook de aandacht voor de kwestie van het auteursrecht, het intellectuele eigendom. Een pasklaar antwoord kwam er echter niet uit.

In het middagprogramma was de microfoon voor de muziek. Er waren optredens van Pieremagoggel, met elektronisch versterkte muziek en, zoals gezegd, gestoken in "Zeeuwse (Walcherse) fantasiekostuums", en van Hubert Boone uit Vlaanderen met zijn reconstructies van oude dansmuziek op gereconstrueerde oude muziekinstrumenten als doedelzak, vlier, viool en doedelzak. Het optreden zelf schijnt niet veel te hebben voorgesteld, als we tenminste Rob Smaling mogen geloven die in *Neerlands Volksleven* schreef: "Jammer dat de rest van het optreden meer een muzikale thee-visite leek dan een instructief concert. In de presentatie werd geen enkele rekening gehouden met het toch wel degelijk in de zaal aanwezige publiek."²⁰⁷

TROUWEN IN TWENTE

De traditionele folkloristen mochten niet teveel vervreemd raken van de vernieuwende activiteiten van het Beraad. De Haan en Smaling realiseerden zich dat zij zich niet bij uitsluiting konden richten op de nieuwe groep van jongeren met hun elektronisch versterkte folkmuziek. Tijdens de volgende volkskundedagen werd daarom gekozen voor thema's met een meer traditionele invalshoek: Vrijen en trouwen (in

1977), Kermis in Nederland (in 1978) en Volksdans in Nederland (in 1979). Het is ook een ander soort onderwerpen. Bij deze onderwerpen, met uitzondering van het laatstgenoemde, is er geen relatie met hedendaagse muziek- of dansuitvoeringen, al dan niet in een modern jasje. Ze zijn meer geschikt voor een sociaal-historische benadering.

Een tweede nieuwigheid was dat ook de banden met de Vlamingen weer werden aangehaald. De behoefte hieraan was groot bij de Belgen. Kort daarvoor had J.J. Voskuil, van het Amsterdamse Volkskundebureau, een breuk geforceerd met de Belgen. Hij zag niets in de populariserende benaderingswijze van de Vlamingen en dwong Meertens om samen met hem uit de redactie van het gezamenlijk Nederlands-Vlaamse tijdschrift *Volkskunde* te treden. In de bestuursvergadering van 6 november 1975 deed De Haan verslag van een bespreking met enkele Vlamingen.²⁰⁸ De Vlamingen zouden graag vergaderingen van het Beraad willen bijwonen en een gezamenlijke volkskundedag willen organiseren. Ook wilde men weer een Nederlandse redacteur in het tijdschrift *Volkskunde*.

Op de studiedag 'Trouwen in Twente', op 15 oktober 1977 te Markelo, kon weer een Belgische spreker verwelkomd worden: de redactiesecretaris van *Volkskunde* J. Theuwissen. Ook W. van Nespen, de conservator van het Antwerpse Volkskundemuseum, was oorspronkelijk als inleider gepland, maar hij was door ziekte verhinderd. Later zou hij wel in de redactie van *Neerlands Volksleven* komen. Aanvankelijk was het de bedoeling geweest om de studiedag in Noord-Brabant te houden, wat gezien de Belgische inbreng meer voor de hand zou hebben gelegen. Omdat de dag echter teveel overeenkomsten had met de Brabantse dag, die toevallig aan hetzelfde onderwerp gewijd was, zag men er toch maar van af om in Brabant bijeen te komen. In plaats daarvan werd gekozen voor de Gelderse Achterhoek, "aangezien daar "folkloristische groepen" zijn, die op verantwoorde wijze in de eigen vertrouwde omgeving, waar zo iets het best tot zijn recht komt, een authentieke boerenbruiloft kunnen vertonen".²⁰⁹ In het themanummer 'Trouwen in Twente' werd onder andere een foto-reportage van deze opvoering afgedrukt. Het tekent de meer traditionele invalshoek van deze volkskundedag.

LEERSTOEL VOLKSKUNDE

Een verrassende deelnemer was nog J.J. Voskuil, die, blijkens het congresverslag, een grote inbreng had in de discussie. Oorspronkelijk was hij zelfs gevraagd als lezinghouder,²¹⁰ maar dat ging hem blijkbaar toch te ver. Voskuil had net een artikel gepubliceerd over de geschiedenis van de trouwring en in het verlengde daarvan werden hem verscheidene vragen voorgelegd.²¹¹ Dat wil overigens niet zeggen dat de band met de wetenschappers van het Volkskundebureau nu hersteld was. Integendeel. Voskuil wilde nog steeds zo weinig mogelijk te maken hebben met de actieve folklorebeoefening.

Voskuils verregaande autisme daar waar het ging om samenwerking tussen amateurs en wetenschappers bleek eens te meer toen het Beraad initiatieven ontplooidde om de volkskundigen met enkele andere sociale wetenschappers rond de tafel te krijgen. Aanleiding was het emeritaat van Bernet Kempers als bijzonder hoogleraar volkskunde, in 1978. Er was nu geen enkele plek meer in Nederland waar de volkskunde als afzonderlijke discipline gedoceerd werd.

De kwestie werd besproken tijdens verschillende vergaderingen van het Beraad.²¹² Een leerstoel volkskunde was niet zonder belang voor de erkenning van de volkskunde als volwaardige wetenschap en vanwege de uitstraling die van een dergelijke leerstoel zou uitgaan. Smaling sprak erover met de antropoloog Jojada Verrips en met Voskuil zelf. Maar Voskuil koos ervoor om de leerstoel een zachte dood te laten sterven. Toen Bernet Kempers met emeritaat ging, werd vanzelfsprekend gekeken naar Voskuil als potentiële opvolger. We lezen er over in Voskuils roman *Het Bureau*.²¹³ Voskuil had er helemaal geen zin in, maar hij was nog meer beducht voor de gedachte dat *iemand anders* het zou worden, laat staan iemand van zijn afdeling. Daarom torpedeerde hij liever de volkskundeleerstoel in zijn totaliteit. Ook het initiatief van Smaling en het Beraad om te komen tot een rondetafelgesprek met de andere sociale wetenschappen zou stranden op een keihard 'njet' van Voskuil.

STUDIEMIDDAG

Nu steeds meer antropologen, zoals Verrips, zich met de Nederlandse volkscultuur gingen bezighouden vonden velen het een aantrekkelijk idee om een gedachtenwisseling te arrangeren tussen de volkskundigen, de antropologen en de historici. Doel was te komen tot een nauwere (wetenschappelijke) samenwerking tussen de verschillende disciplines die zich met de volkskunde bezighielden. Smaling en Verrips stelden samen een brief op waarin ze een vijftigtal sociale wetenschappers uitnodigden voor een studiedag 'Volkskunde in Nederland'.²¹⁴ Het Volkskundebureau had al iets dergelijks georganiseerd bij de start van het *Volkskundig bulletin* in 1975. Jojada Verrips was toen één van de sprekers geweest.²¹⁵ Maar dat het Beraad nu iets vergelijkbaars van plan was schoot Voskuil in het verkeerde keelgat.

De meeste aangeschreven wetenschappers reageerden positief. Alleen Voskuil stuurde in zijn onnavolgbaar proza een negatief antwoord.²¹⁶ De verantwoordelijkheid voor het wetenschappelijk onderzoek berustte bij de Volkskundecommissie en nergens anders, zo schreef hij streng. Het Bureau weigerde elke medewerking, vergaderen stond hem sowieso al niet aan. Het wekte alleen maar misverstanden als uitgerend het Beraad een dergelijke bijeenkomst organiseerde. Voskuil wilde niets te maken hebben met de folklorebeoefening waar het Beraad zich zo voor inzet. Vanwege die folklore kregen de andere wetenschappen juist een verkeerd beeld van de volkskunde.

FACTIESTRIJD

Toen Verrips van de negatieve opvatting van Voskuil hoorde, besloot hij zich terug te trekken uit de organisatie van de studiedag. Hij had er geen zin in "om met wat voor partij dan ook in oorlogstoestand te raken", zo schreef hij aan Rob Smaling. Hij had "er geen lust in om in een factiestrijd betrokken te raken, temeer omdat de voorgeschiedenis daarvan me niet alleen grotendeels onbekend is maar eigenlijk ook niet zo verschrikkelijk veel interesseert." De verhoudingen waren nog steeds gespannen. Voskuil had nog steeds weinig zin om zich op welke wijze dan ook

HEER HALEWIJN

git.: capo 1.

F C Gm Em F
1. Heer Ha - le - wijn zong een lie - de - kij, al die dat
C F Bes F C F
hoor-de wou bij hem zijn, al die dat hoor-de wou bij hem zijn.

1. Heer Halewijn zong een liedekijn;
al die dat hoorde wou bij hem zijn.] bis

2. En dat vernam een koningskind;
die was zo schoon en zo bemind.] bis

3. Zij ging al voor haar vader staan:
'Och vader, mag ik naar Halewijn gaan?'] bis

4. 'Och neen, gij dochter, neen gij niet:
die derwaart gaan en keren niet.'] bis

5. Zij ging al voor haar moeder staan:
'Och moeder, mag ik naar Halewijn gaan?'] bis

6. 'Och neen, gij dochter, neen gij niet:
die derwaart gaan en keren niet.'] bis

7. Zij ging al voor haar zuster staan:
'Och zuster, mag ik naar Halewijn gaan?'] bis

korslijf: keurslijf; keerle: overkleed; mits: omdat.
Dit lied over de toverzangen van Heer Halewijn stamt in zijn oorspronkelijke vorm uit de 14e of 15e eeuw. Toch kan het ook nu nog uit de mondelinge over-

8. 'Och neen, gij zuster, neen gij niet:
die derwaart gaan en keren niet.'] bis

9. Zij ging al voor haar broeder staan:
'Och broeder, mag ik naar Halewijn gaan?'] bis

10. 't Is mij al eens waar dat gij gaat,
als gij uw eer maar wel bewaart
en gij uw kroon naar rechten draagt.'

11. Toen is zij op haar kamer gegaan
en deed haar beste kleren aan.] bis

levering worden opgetekend. De hoofdpersoon heet dan ook wel Rollewijn of Jan Alberts. Als wiegelië hoorde Emanuel de Bom (*Heldere gezichten*, Amsterdam 1920) het gezongen door een vissersvrouw in de duinen bij Oost-Duinkerke: 'Ser Halewijn zong een liedekijn, al die dat hoorde wou der bij zijn...'
Bron: Duyse p. 1
Lit.: Duyse p. 11 en recent Dr. Tj.W.R. de Haan in *Nederlandse Volksverhalen, Herkomst en geschiedenis*, Den Haag 1976, p. 91.

Heer Halewijn,
vrijmoedige tekening
uit 'Nederlandse
Volksliederen oud en
nieuw'

in te laten met het veld. Dit bleek ook uit zijn negatieve reactie op de volksliederen bundel die Rob Smaling in datzelfde jaar bij Het Spectrum uitbracht: *Nederlandse volksliederen oud en nieuw*.²¹⁷ Het was een bundeling traditionele liedjes. Smaling had graag ook liederen uit het hedendaagse populaire repertoire opgenomen maar dat was niet gelukt in verband met de kwestie van het copyright. Modern was vooral de vormgeving van het boek, met afbeeldingen van ondermeer Diet van Beek, Annemieke Bos en René Nijhof die soms vrijmoedig te noemen zijn. In een brief aan Smaling liet Voskuil zijn afkeuring blijken. Het stak hem vooral dat Smaling in zijn voorwoord het Volksliedarchief bedankte voor de medewerking. Smaling had namelijk een deel van zijn materiaal ontleend aan enkele bezoeken aan het P.J. Meertens Instituut. Voskuil wilde op geen enkele wijze geïdentificeerd worden met een populaire bundel zoals Smaling die had uitgegeven.

Verrips wilde zich, zoals gezegd, verre houden van al deze verwickelingen. Maar hij zou wel tot de redactie van *Neerlands Volksleven* toetreden. Wat die taak precies inhield is hem nooit echt duidelijk geworden: Tjaard de Haan bleef de neiging vertonen om het tijdschrift geheel en al in zijn eentje in elkaar te zetten. Zelfs de vorming van een kernredactie, in 1978, kon dit niet doorbreken. Deze kernredactie werd bemand door Tjaard de Haan, Coen Eggen en Bert Slingers.²¹⁸

KERMIS

De episode rondom de leerstoel volkskunde in Amsterdam was een vervelend intermezzo waardoor Rob Smaling zich niet al te zeer wilde laten afleiden. 'Als Voskuil niet wil, dan maar niet' zal hij gedacht hebben. Dan was het beter om de energie op een meer positieve manier aan te wenden, bijvoorbeeld door het organiseren van een nieuwe volkskunde-

Volksdans in Nederland

JAARGANG 30 — 1980 — NUMMER 1/2

Omslag themanummer 'Volksdans in Nederland'

wilde het Beraad zowel de meer traditioneel ingestelde groepen aan bod laten komen als ook de vernieuwers. In zijn inleiding onderscheidde Rob Smaling drie mogelijke invalshoeken, die allen aan bod kwamen op de volkskundedag: de op reconstructie gerichte folkloristische benadering, de op dans gerichte benadering uitgaande van bekende vormen en, tot slot, de op choreografie gerichte groepen.²²⁰ Op de omslag van de betreffende aflevering van *Neerlands Volksleven* werden de drie benaderingen op een herkenbare manier in beeld gebracht met prentjes van traditionele dansers, wat meer vrije dansers en een hippiepaar in spijkerbroek met bijpassende lange haren. De moraal was duidelijk: binnen de volkskundedagen van het Beraad was er ruimte voor iedereen, van jong tot oud, van traditioneel tot modern. Volkscultuur is van iedereen.

dag. De volkskundedag voor 1978 was gewijd aan het thema 'Kermis in Nederland'. Het thema lag in dezelfde sociaal-historische sfeer als die van de vorige studiedag over vrijen en trouwen. De inhoud van de studiedag in 1978 had een duidelijk sociaal-historisch karakter, met sprekers als Marja Keijser en C.J. Quick. Keijser sprak over kermis in Nederland tot het eind van de negentiende eeuw, terwijl penningmeester Quick van de Nederlandse Kermis Bond de ontwikkelingen van na 1900 voor zijn rekening nam. Wederom werd een gevarieerd programma geboden, voor elck wat wils, met optredens van een schimmentheater en van enkele jonge acrobaten.²¹⁹ Ook werd een film vertoond over de hedendaagse kermis.

VOLKSDANS

De sociaal-historische benaderingswijze zorgde voor meer evenwicht in de activiteiten van het Beraad. Alleen maar het accent op vernieuwing leggen zou een belangrijk deel van de achterban van het Beraad vervreemd hebben en dat was niet de bedoeling. Ook waar het ging om de actieve volkskunstbeoefening werd gezocht naar een nieuw evenwicht. Zoals bijvoorbeeld tijdens de volkskundedag van 1979, over *Volksdans in Nederland*. Op deze studiedag

XI. NAAR EEN BUREAU VOOR VOLKSCULTUUR (1980-1984)

De jaren 1980-1984 stonden in het teken van de discussie over een grootscheepse reorganisatie, die uiteindelijk zou leiden tot de opheffing van het Volkskundig Genootschap en het Beraad voor het Nederlands Volksleven. In plaats daarvan werd het Informatiecentrum Volkscultuur opgericht. Aanleiding was een nieuwe algemene reorganisatie van de culturele sector, waarbij de beraden een minder belangrijke rol kregen toebedeeld en in feite overbodig werden.

AMATEURISTISCHE KUNSTBEOEFENING

In formele zin waren de 'uitingen van volkscultuur' ondergebracht in de sector van de amateuristische kunstbeoefening. Dat was al vanaf 1955, toen het Beraad ontstond. Dit had verschillende achtergronden, waarvan de belangrijkste was dat volksdancers, vendelzwaaiers en de gildenbroeders hun activiteiten

in de vrije tijd uitoefenden. In die zin waren ze heel goed vergelijkbaar met andere vormen van amateuristische kunstbeoefening. Binnen het veld hadden de verschillende beraden een belangrijke coördinerende functie. Via de Beraden werd het overleg met de overheid gestructureerd. Rond 1980 ging de overheid zich bezinnen op de vraag in hoeverre de overlegstructuur met de Beraden nog functioneerde. Hadden zij zich niet ontwikkeld tot een extra praat- en overlegorgaan waaruit in de praktijk niet meer kwam dan veel papier en bureaucratie? Was het niet beter om rechtstreeks te onderhandelen met de (koepel-) organisaties uit het veld? Het ministerie neigde tot dit laatste standpunt. Op termijn zou dit leiden tot een opheffing van de Beraden.

EEN NIEUWE STRUCTUUR

In het najaar van 1981 kwam de overheid met het voorstel om te komen tot een Overleg Kunstzinnige Vorming / Amateuristische Kunstbeoefening (OKA). Vertegenwoordigd waren slechts de gesubsidieerde instellingen uit het werkveld. Voor de beraden was geen plaats meer. Er was slechts één uitzondering: het Beraad voor het Nederlands Volksleven, dat Rob Smaling aanwees als haar officiële vertegenwoordiger.²²¹

Binnen het ministerie was het Beraad voor het Nederlands Volksleven tot nu toe buiten de discussie gelaten. Zoals Rins Hartman het op de bestuursvergadering van het Beraad toelichtte: "het Beraad [wordt] buiten de plannen met de andere Beraden gehouden

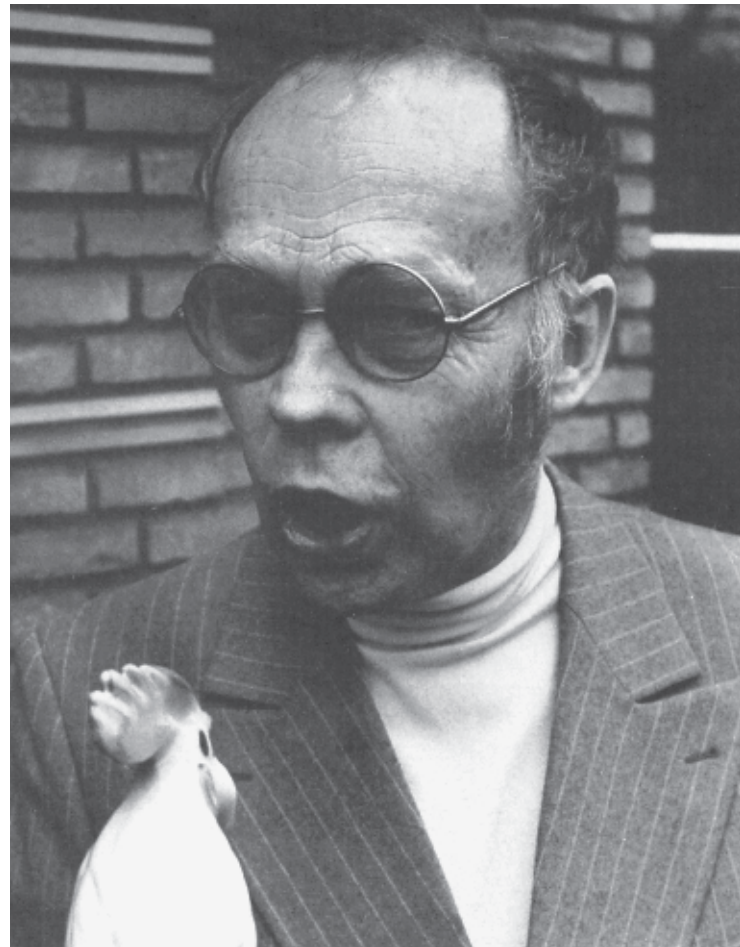
Cultuurambtenaar R. Hartman

(...) omdat het zich met heel andere zaken bezighoudt en er geen andere organisatie is die zich landelijk met volkscultuur in het algemeen bezighoudt".²²² Hartman was de nieuwe vertegenwoordiger van het ministerie geworden, als opvolger van mevrouw Taminiau die begin 1981 voor het ministerie van Binnenlandse Zaken was gaan werken. Al sinds eind jaren zeventig woonde Hartman overigens de beraadsvergaderingen bij, eerst samen met Taminiau, later alleen. Hartman gaf nog wel een schot voor de boeg. Tot nu toe subsidieerde de overheid drie instellingen op het terrein van de volkscultuur: het Beraad, het Genootschap en het tijdschrift *Neerlands Volksleven*. Aangezien het Genootschap nauwelijks meer functioneerde was het bijna niet meer te verantwoorden dat daar nog subsidiegelden naar toegingen. Subsidietechnisch zou volgens Hartman één organisatie met meerdere taken sterker staan.

HET GENOOTSCHAP OPGEHEVEN

Hartmans opvatting over het Genootschap sloot aan bij opvattingen zoals die binnen het Beraad al langer besproken werden. Na het aantreden van Rob Smaling als nieuwe secretaris was het Genootschap feitelijk in een comateuze toestand beland. Voor Smaling was het Beraad zijn belangrijkste thuisbasis, het is logisch dat hij de meeste van zijn activiteiten onder die noemer presenteerde, de instelling waardoor hij ook betaald werd. Het Volkskundig Genootschap was mede daardoor overbodig geworden. Het werd tijd om de stekker uit het stopcontact te trekken.

Het eerste dat Smaling deed was een brief sturen aan zijn mede-bestuursleden van het Genootschap, voor zover hij de namen tenminste nog achterhalen kon: H. Entjes, A.J. Dekker, A. Doornbosch, Th. Kokke, P.J. Meertens en Tj. de Haan.²²³ Van dit gezelschap waren de laatste twee inmiddels door ziekte geveld. Doornbosch en Dekker (zij waren beiden verbonden aan het Meertens Instituut) reageerden met een lachend briefje dat ze al vele jaren geen bestuurslid meer

waren "en derhalve niet in de positie (...) om aan de oplossing van de problemen rond het Genootschap mee te werken". Kokke vond het allemaal erg jammer maar stemde desondanks in met Smalings voorstel, dat op termijn een opheffing van het Genootschap inhield.

In zijn brief had Smaling geconstateerd dat het tijdschrift door ziekte van De Haan wat 'verwaterd' was en dat de recente volkskundedagen nauwelijks de belangstelling van de leden hadden getrokken. Het was naar zijn mening tijd voor een herstructurering, mede gezien de opvatting van de overheid, zoals die hierboven door Hartman verwoord was. Zijn conclusie was dat het Genootschap moest worden opgeheven of anders op een of andere manier aangehaakt bij het Beraad.

BEZWAREN

Binnen het Beraad was iedereen ervan doordrongen dat het zo niet verder kon. Belangrijke achtergrond was nog het uitvallen van Tjaard de Haan over wie mevrouw Faber op de vergadering van 5 juni 1980 meldde dat zijn taken hem "steeds zwaarder" vielen. In de praktijk had dit vooral gevolgen voor het tijdschrift *Neerlands Volksleven*. Na aflevering 1 van jaargang 31 (1981) zou dit voorlopig niet meer verschijnen. De Haan zou niet meer herstellen van zijn ziekte en uiteindelijk overlijden op 22 november 1983.

Binnen het bestuur van het Beraad waren het vooral de wetenschapper Jurjen van der Kooi en de vertegenwoordiger van de Federatie van Folkloristische Groepen F. Crommelin die bezwaar maakten tegen een eventuele opheffing van het Genootschap.²²⁴ Volgens Van der Kooi waren Genootschap en Beraad "wezenlijk verschillende instanties". Het Beraad zag hij als een "semi-overheidsinstantie". Beide clubs zouden elkaar wel goed aanvullen. Crommelin stelde dat opheffing van het Genootschap "een vreemde zaak" zou zijn in een tijd dat de belangstelling voor de volkscultuur zo sterk aan het toenemen was.

Smaling verdedigde zich door te stellen dat hij juist een brede structuur wilde creëren om de toekomst van de volkscultuurbevordering veilig te stellen. Hij vond het jammer dat zijn brief door sommigen als "ondermijnd" werd ervaren. Zo had hij het niet bedoeld. Overigens kon een eventuele opheffing van het Genootschap in formele zin slechts door de leden zelf gebeuren. Op dat moment telde het Genootschap nog ruim vierhonderd leden.

De notulen van de opheffingsvergadering van het Genootschap zijn niet bewaard gebleven. Op de Beraadsvergadering van 23 februari 1983 bracht Smaling verslag uit. De opheffingsvergadering van het Genootschap was naast Smaling, Krosenbrink en het jonge bestuurslid van het Beraad Willem de Blécourt slechts door twee andere leden bezocht. En zoals dat gaat waren het enkel tegenstanders van de opheffing die waren komen opdagen. Met drie stemmen voor en twee stemmen tegen werd besloten tot opheffing "en wel in de loop van het jaar om de overgang naar de

nieuwe samenwerking met het Beraad soepel te laten verlopen".²²⁵

EEN NIEUWE INJECTIE

De problemen van het Beraad waren daarmee nog niet opgelost. Sinds het afhaken van De Haan stagneerde de uitgave van *Neerlands Volksleven*. Om hem te vervangen werd een nieuwe kernredactie aangewezen om de zaken weer op de rails te zetten. In de nieuwe redactie werden benoemd A. Buter, H. Krosenbrink en de jonge antropologiestudent Willem de Blécourt.²²⁶ Laatstgenoemde zou de eindredactie doen. De Blécourt maakte al enige tijd deel uit van het dagelijks bestuur van het Beraad. Onder het motto grote slagen snel thuis besloot men om jaargang 32 in zijn geheel te wijden aan een fotografische herdruk van de monografie *Liederen en dansen uit West-Friesland*, verschenen in het oorlogsjaar 1944 en samengesteld door B. Veurman en D. Bax. Het ook voor de folkbeweging nuttige compilatiewerk was nog slechts antiquarisch verkrijgbaar geweest.

Met de organisatie van de volkskundedagen wilde het ondertussen ook al niet vlotten. Een nieuwe injectie was hoognodig. In feite zat de oplossing al opgesloten in een brief die Rob Smaling op 28 april 1981 schreef aan het (toen nog) Overleg der Centrale Beraden. Daarin had hij geconstateerd dat informatieve ondersteuning en kadervorming in de toekomst extra aandacht moesten krijgen.²²⁷

In feite borduurde mevrouw Faber hierop verder toen ze in de Beraadsvergadering van 14 december 1982 een balletje opwierp. Ze meende "dat de wensen van het veld meer gaan in de richting van een informatiepunt waar geïnteresseerden snel en goed doorverwezen kunnen worden. Het Beraad krijgt dan meer de vorm van een klein informatiecentrum, met een bestuur/beheerskommissie als begeleidende instantie."²²⁸

Het ministerie had, zo zei mevrouw Faber, welwillend op het idee gereageerd. Zo zou het dan ook gebeuren.

BERAAD NIEUWE STIJL

Het idee voor een landelijk steunpunt sloot aan bij de gedachten zoals die in de jaren zeventig al waren ontvouwd door de commissie Doorman, bij de opheffing van het Nederlands Cultureel Contact. Doorman had toen gesteld dat de beraden bedoeld waren voor een gestructureerd overleg met het veld, maar dat je ze vooral geen uitvoerende taken moest toevertrouwen. Hij had feilloos in de gaten dat de beraden organisaties van vrijwilligers waren waar slechts vrijblijvend gepraat werd. Daar kwam nog bij dat het aantal overleggen waarin Smaling moest functioneren sinds de jaren zeventig hand over hand was toegenomen: het Overleg Kunstzinnige Vorming / Amateuristische Kunstbeoefening (OKA), het Overleg van de Centrale Beraden en diverse commissievergaderingen van de Raad voor het Cultureel Werk. Voor zijn feitelijke werk voor de volkscultuur hadden deze overleggen, die heel wat van zijn tijd vroegen, praktisch geen betekenis.²²⁹

Doorman besepte al dat je het uitvoerende werk veel beter kon overlaten aan professionele 'service-punten', zoals hij dat noemde. In die lijn lag dan ook het voorstel dat het Beraad bij het ministerie indiende. In plaats van de weinig effectieve huidige overlegfunctie stelde men voor het zwaartepunt te verleggen naar een landelijk bureau "waar organisaties en individuen terecht kunnen met vragen en initiatieven op het gebied van volkscultuur".²³⁰ Dit was belangrijk in een tijd dat steeds meer mensen zich voor de (traditionele) volkscultuur begonnen te interesseren, zo werd gesteld. Pas met een Beraad nieuwe stijl, met een professioneel bureau, konden de activiteiten in een minder vrijblijvende vorm worden opgezet en uitgevoerd. Tot de taken van de nieuw op te richten stichting zouden moeten behoren het organisatorisch begeleiden van allerlei initiatieven uit het veld, de organisatie van studiedagen, de uitgave van een tijdschrift en van een nieuwsbrief. Wat betreft de persoonlijke invulling werd naast de reeds ingevulde 2/5 weektaak van de administratieve staffunctionaris (in casu Rob Smaling) en de 1/5 weektaak administratief werk (Hans Peters) gevraagd om een tijdelijke aanvulling van 1/5 weektaak voor een staffunctionaris. De "specifieke deskundigheid voor dit werk is waarschijnlijk

binnen het Beraad te vinden", zo werd gesteld, waarbij hoogstwaarschijnlijk werd gedacht aan de persoon van Willem de Blécourt.

MINISTERIE AKKOORD

Het 'Voorstel tot herstructurering van het Beraad voor het Nederlands Volksleven' werd op 11 mei 1983 besproken op het ministerie met het hoofd en het waarnemend hoofd van de afdeling Amateuristische Kunstbeoefening / Kunstzinnige Vorming S. van Heusden, respectievelijk C. Post. Namens het Beraad werd het gesprek gevoerd door mevrouw Faber en de heren De Blécourt, Krosenbrink en Smaling. Ook de heer Hartman was aanwezig.

De conclusie was helder en simpel en werd kort samengevat in het gespreksverslag: "Het ministerie is overtuigd van de noodzaak van een contactpunt op het terrein van de volkscultuur en kan in grote lijnen akkoord gaan met de in de nota 'Voorstel tot herstructurering van het Beraad voor het Nederlands Volksleven' ontvouwde plannen."²³¹ Op basis hiervan werd een 'Werkplan Beraad nieuwe stijl' opgesteld dat besproken werd op de vergadering van 7 juni 1983. Het officiële besluit om de Stichting Informatiecentrum Volkscultuur op te richten viel op de beraadsvergadering van 20 december 1983. De officiële stichtingsakte werd op 10 april 1984 voor de notaris gepasseerd.

XII. HET INFORMATIECENTRUM VOLKSCULTUUR (1984-1992)

Met het passeren van de stichtingsacte, op 10 april 1984, was de oprichting van het Informatiecentrum Volkscultuur een feit. Vanuit het ministerie speelde ambtenaar Rins Hartman een belangrijke rol bij de overgang. Mevrouw Faber werd de eerste bestuursvoorzitter van de nieuw stichting. De kersverse directeur Rob Smaling koos zijn domicilie in een pand aan Drift 23 in Utrecht, samen met enkele andere door het ministerie van WVC gesubsidieerde organisaties. Hans Peters en Willem de Blécourt werden zijn eerste (part-time) medewerkers. In de activiteiten van het Informatiecentrum Volkscultuur lag het zwaartepunt op het geven van informatie aan het veld.

DOELSTELLING

In de statuten werd de doelstelling van het Informatiecentrum Volkscultuur als volgt omschreven:

“Het doel van de stichting is kennis van Volkscultuur uit heden en verleden te verspreiden en de bestudering ervan te bevorderen.

De stichting tracht dit doel te bereiken door middel van:

- a. het verstrekken en verspreiden van informatie
- b. het uitgeven van publikaties waaronder een tijdschrift en een nieuwsbrief
- c. het gevraagd en ongevraagd adviseren van het Ministerie WVC
- d. het organiseren of mede-organiseren van studiebijeenkomsten
- e. alle andere wettige middelen die het doel van de Stichting kunnen bevorderen”.

IMPASSE

De meeste energie ging aanvankelijk zitten in het opzetten van een nieuwe tijdschrift, als voortzetting van *Neerlands Volksleven: Volkscultuur; tijdschrift over tradities en tijdsverschijnselen*. Voor deze taak was Willem de Blécourt binnen het centrum verantwoordelijk.

Uit het laatste nummer van *Neerlands Volksleven*, dat verscheen onder de titel *De vormgeving van ons dagelijks leven*, blijkt in welke richting De Blécourt de vernieuwing zocht. Hij wilde een *wetenschappelijk*

tijdschrift, dat vooral aandacht besteedde aan de volkscultuur van nu, opgevat als de cultuur van het dagelijks leven. In het brede volksculturele veld, dat het Informatiecentrum toch geacht werd te bedienen, voelde De Blécourt zich minder op zijn gemak. Dit was de achtergrond van een conflict tussen De Blécourt en het bestuur en redactie. Een conflict dat verlamdend uit zou werken: het leidde tot een impasse in de activiteiten van het Informatiecentrum Volkscultuur. Zo lukte het bijvoorbeeld niet om de eerste jaargang van het nieuw geplande tijdschrift *Volkscultuur* te doen verschijnen, die gewijd zou zijn aan een bibliografie van de geschriften van Tjaard de Haan. De situatie werd onhoudbaar. Al snel zou De Blécourt zijn conclusies trekken en afscheid nemen van het Informatiecentrum. Hij koos voor de wetenschap en zou later promoveren op een proefschrift over toverij in Drenthe.

Als zijn opvolger werd Ineke Strouken benoemd, zoals Rob Smaling in een brief aan het bestuur van 23 april 1985 kon laten weten “als meest geschikte van de III kandidaten. Zij heeft te kennen gegeven haar taak op korte termijn met enthousiasme op te willen nemen.”²³² In haar persoon hoopte het bestuur van het Informatiecentrum Volkscultuur de kloof tussen

VOLKSCULTUUR

is meer dan alleen klompendansen

Volkscultuur is meer dan alleen klompendansen: een succesvolle publiciteits-campagne

wetenschap en veld te kunnen overbruggen. Twee jaar later zou ze Rob Smaling opvolgen als directeur, een functie die ze nog steeds vervult. Wat Rob Smaling had voorbereid zou zij uiteindelijk invulling geven. In 1992 werd dit proces afgesloten met de omvorming van Informatiecentrum naar Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

NETWERKVORMING

Tot de eerste activiteiten van het Informatiecentrum Volkscultuur behoorden het in kaart brengen van het veld, het beantwoorden van informatievragen en een eerste poging om een Nieuwsbrief op te zetten.

In het veld werden diverse contacten gelegd en ook netwerkoeverleggen opgericht. Het Landelijk Overleg Regionale Geschiedbeoefening is hiervan een vroeg voorbeeld. Het initiatief werd geboren binnen het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur, het landelijk overlegorgaan van de provinciale culturele raden. Begin jaren tachtig kwam de cultuurhistorie steeds nadrukkelijker op de agenda te staan.

Achtergrond was de sterke groei van het aantal lokaal-historische verenigingen, die bevolkt werden door een brede schare aan amateurhistorici. Binnen de Culturele

Wat is volkscultuur?

Zijn het de klompendansen, de dedendraden die oude verhaaltjes die publiek bij publieke feesten, in de buurt of in het dorp, en de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd? Dit zijn de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd. Dit zijn de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd. Dit zijn de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd.

Volkscultuur in Nederland

De Nederlandse volkscultuur is een rijk en divers veld. Het omvat een breed scala aan tradities, gebruiken en kunstvormen die over de hele land verspreid zijn. Dit zijn de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd. Dit zijn de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd.

De Nederlandse volkscultuur is een rijk en divers veld. Het omvat een breed scala aan tradities, gebruiken en kunstvormen die over de hele land verspreid zijn. Dit zijn de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd. Dit zijn de klompendansen die in de buurt of in het dorp worden uitgevoerd.

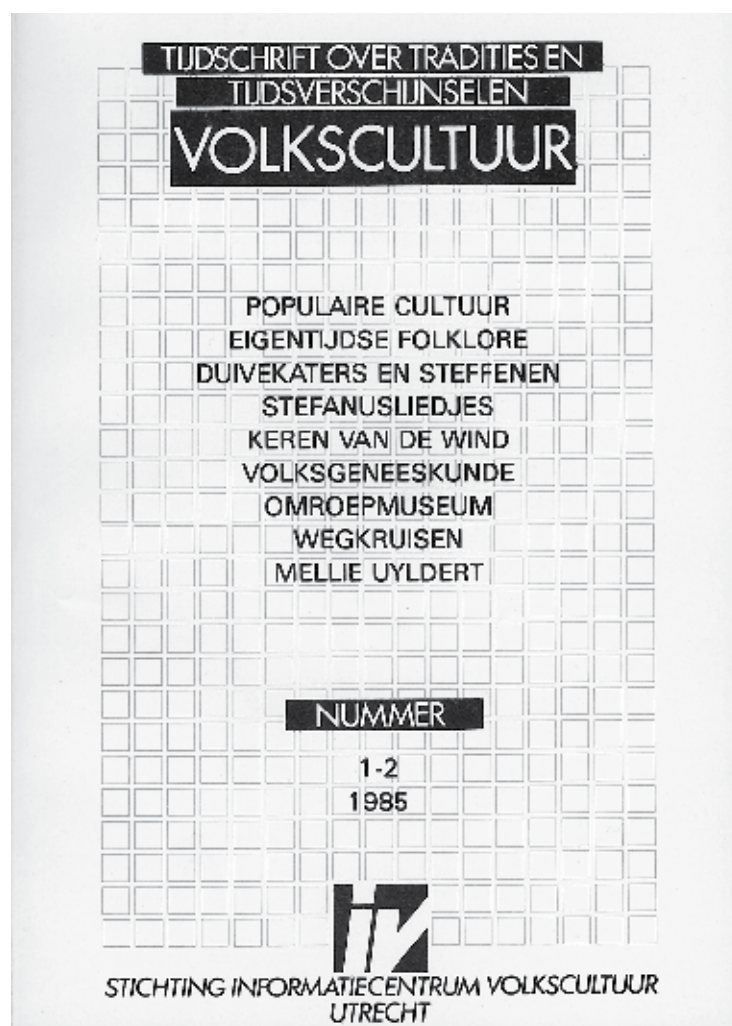
Het eerste nummer van 'Volkscultuur, tijdschrift over tradities en tijdsverschijnselen'

Raden was de geschiedenis altijd sterk verwaarloosd. Door enkele enthousiastemensen, waaronder Ton Bos, Frits Zeiler en Ineke Strouken, werd gezocht naar een modus waarbinnen de ondersteuning van lokale en regionale geschiedenis vorm kon krijgen. In de jaren daarna zou deze ondersteuning langzaam van de grond komen, in de meeste provincies zouden uiteindelijk consultants regionale geschiedenis benoemd worden, die op landelijk niveau in het LORG plaatsnamen, waarvan het Informatiecentrum Volkscultuur het secretariaat voerde en de voorzitter leverde.

INZICHT GEVEN

Populariseren, in de zin van enthousiasmeren om zo de belangstelling voor volkscultuur te bevorderen, heeft altijd een belangrijke plaats gehad in de activiteiten van het Informatiecentrum. Tussen 1988 en 1992 werden enkele spraakmakende projecten georganiseerd waarvan *Kermis: een volksvermaak in de schijnwerpers* (1988) en *De geschiedenis van de kamerplant* (1991) de belangrijkste waren. Wat deze projecten gemeen hebben is de cultuurhistorische invalshoek waarvoor gekozen werd. Een aansprekend en herkenbaar onderwerp uit de sfeer van het dagelijks leven vormde steeds het beginpunt. Deze onderwerpen werden vervolgens in hun historische context geplaatst, zodat inzicht gegeven wordt in cultuurhistorische processen in het dagelijks leven. Het doel van het Informatiecentrum Volkscultuur was niet zozeer het instandhouden van oude gewoonten en gebruiken als wel het inzicht geven in hoe zaken gegroeid zijn en steeds weer veranderen in de loop van de geschiedenis.

Een tweede omstandigheid die genoemde projecten gemeen hebben is de manier waarop ze zijn aangepakt, in de vorm van een drietrapsrakket. Een studiedag, een themanummer van het tijdschrift *Volkscultuur* en een tentoonstelling vormden steeds de vaste bestanddelen. Het onderwerp werd op een gevarieerde manier voor het voetlicht gebracht. Het

aangeleverde materiaal was steeds gebaseerd op gedegen historisch onderzoek. In de wetenschap verwaarloosde aspecten van het dagelijks leven werden zo op een aantrekkelijke en verantwoorde manier onder de aandacht gebracht. Daarbij vormde de publiciteit steeds een belangrijk onderdeel. In deze jaren werd een begin gemaakt met de opbouw van de intensieve contacten met radio, televisie en schrijvende pers.

XIII. EPILOOG: VIJFTIG JAAR VOLKSCULTUURBEVORDERING IN NEDERLAND (1949-1992-1999)

Vorig jaar, in 1999, was het precies vijftig jaar geleden dat het Nederlands Volkskundig Genootschap werd opgericht. Zes jaar later, in 1955, kwam op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven tot stand. De komst van deze beide organisaties luidde een geheel nieuwe fase in. In het snel groeiende veld van organisaties en instellingen die zich op een of andere manier met volkscultuur bezighielden namen Beraaden Genootschappen een centrale en coördinerende positie in. Naar buiten toe waren de volkskundedagen en de uitgave van het tijdschrift *Neerlands Volksleven* de gezichtsbepalende activiteiten. Beraaden Genootschappen traden op als pleitbezorger van de volkscultuurbeoefening in Nederland en wilden tegelijkertijd discussie opwekken. Beide organisaties zijn inmiddels geschiedenis geworden. In 1984 gingen Beraad en Genootschap op in het Informatiecentrum Volkscultuur. In 1992 werd een nieuwe start gemaakt met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Wat is de balans van vijftig jaar volkscultuurbevordering in Nederland?

IDEALISME

Het begon allemaal met een forse brok idealisme. De oorlogsjaren hadden, zoals we gezien hebben, diepe wonden geslagen, niet alleen in materieel maar ook in geestelijk opzicht. Hoe had het zo ver kunnen komen? En, wat belangrijker was, hoe kon zoiets in de toekomst voorkomen worden? De oude (politieke) tegenstellingen moesten overwonnen worden. De geest van de wederopbouw was er één van samen de schouders eronder zetten, gedragen door een nieuw saamhorigheidsbesef. Het was de opvatting van mensen als Piet Tiggers en Jop Pollmann dat de volkscultuur een belangrijke bijdrage kon leveren aan de geestelijke vernieuwing van de Nederlandse samenleving. Zij presenteerden de volkscultuur als "een der machtigste middelen tegen culturele vervlakking en nationale zelfontkenning". In de oude Nederlandse volkscultuur lag immers een reservoir aan traditionele morele waarden opgesloten. Een moreel reveil, daar ging het om in de eerste na-oorlogse jaren. De oude waarden van vroeger moesten weer hervonden worden.

Het was nog maar kort geleden dat de verschillende naties elkaar naar de keel waren gevlogen. In heel Europa was er een behoefte aan een nieuw begin, waarbij oude tegenstellingen overwonnen konden

worden. In deze sfeer ontstond in 1949 het Nederlands Volkskundig Genootschap. In Parijs kwam in 1947 voor het eerst weer de Commission International des Arts et Traditions Populaires bijeen, onder auspiciën van de Unesco. De directeur van het Amsterdamse Volkskundebureau P.J. Meertens was aanwezig en nam het initiatief tot de oprichting van het Volkskundig Genootschap. Het was heel symbolisch dat de oprichtingsvergadering werd voorgezeten door de theoloog G. van der Leeuw, die zich in het eerste na-oorlogse kabinet als minister van cultuur had ontpopt als één van de grote propagandisten voor geestelijke vernieuwing.

VRIJE TIJD

Voor de overheid had de bevordering van de volkscultuur alles te maken met een zinvolle invulling van de vrije tijd. Steeds meer groepen en individuen gingen zich met volkscultuur bezighouden: met volksdans, sport en spel, amateurtoneel en met vormen van kunstnijverheid. Geheel in de sfeer van de wederopbouw na de tweede wereldoorlog zag de overheid een taak in het planmatig begeleiden van al deze activiteiten om zo de volkscultuur op een hoger plan te trekken. Zoals het in een notitie uit die tijd geformuleerd werd: "Zo is "volkscultuur nu" een zaak van volksopvoeding, van

planmatige opbouw van het volkswelzijn, nu niet naar de kant van betere arbeidsvoorwaarden, huisvesting, maar van ontspanning en vermaak op beter peil, in smaakvoller vormen." Daarbij kon de volkscultuur ook een bijdrage leveren aan één van de prangende problemen in die tijd: de toenemende zorg over de 'verwildering' van de jeugd. De moderne massa-samenleving zou geleid hebben tot onverschilligheid en een materialistische levenshouding. De volkscultuur bood hier een medicijn tegen. Door de oude gemeenschapswaarden weer voorop te plaatsen zou de jeugd normen en waarden worden bijgebracht. De volkscultuur kreeg daarmee een belangrijke rol bij de welzijnsbevordering en de cultuureducatie.

Het snel groeiend aantal organisaties en instellingen had het veld ondertussen breed geschakkeerd en tamelijk onoverzichtelijk gemaakt. De oprichting van het Beraad voor het Nederlands Volksleven, in 1955, was een poging van het ministerie om een gezamenlijk aanspreekpunt te creëren, waarin alle instellingen uit het veld tezamen kwamen.

LEVEND ERFGOED

Wanneer we de beginjaren van zowel Genootschap als Beraad overzien dan valt met name op dat er veel zorg was voor het bewaren en conserveren van oude gewoonten en gebruiken die, zo dacht men, met verdwijning bedreigd werden. Het was met zoveel woorden opgenomen in de doelstelling van beide organisaties. Het was ook de motivatie van heel veel mensen die actief werden binnen een folkloristische groep. Zij wilden oude Nederlandse volksdansen bewaren en behoeden voor toekomstige generaties. Oude koekprenten en boerenwagens, traditionele gebruiken rondom Kerstmis en Pasen, oude volksliederen en volksdansen van vroeger, ze verdienden het allemaal om bewaard te worden voor het nageslacht. De Nederlandse samenleving was aan het moderniseren. Maar met het verdwijnen van de oude volkscultuur verdween ook veel dat van waarde is. Dit moest in stand worden gehouden, desnoods op kunstmatige wijze. In het tijdschrift *Neerlands Volksleven* verschenen met enige regelmaat zorgelijke artikelen over gemeentebesturen die bijvoorbeeld traditionele paas-

vuren wilden verbieden of die het liederlijk gedrag op kermissen aan banden wilden leggen. In dat licht moet ook het correspondentennetwerk van het Beraad gezien worden, dat aanvankelijk was opgezet als de ogen en oren in het veld. De correspondenten moesten de vinger aan de pols houden en er alles aan doen om de oude tradities voor verdwijning te behoeden en desnoods in hun oude glorie herstellen.

Volkscultuur was iets van vroeger geworden maar had wel degelijk ook grote actualiteitswaarde. Volkscultuur hing samen met de tradities van het platteland en kon zo iets leren over onze culturele wortels. Het maakt duidelijk waar wij vandaan komen en geeft ons een thuisbasis in een steeds sneller veranderende wereld. Volkscultuur had kortom te maken met identiteit: met wie wij zijn en waar wij naar toe gaan. Niet alleen symboliseerde de volkscultuur onze culturele wortels, het bood ook een reservoir van morele waarden, zoals die in het verleden lagen opgeslagen. Zoals één van de kleurrijke voorzitters van het Volkskundig Genootschap, A.J. Bernet Kempers, het ooit op een volkskundedag formuleerde: "volkscultuur maakt je weerbaar". Volkscultuurbeoefening was volgens hem een manier om oude gemeenschapswaarden levend te houden, zonder welke geen enkele samenleving verder kan. In die zin bood de volkscultuur een onmisbare aanvulling en correctie op de moderne samenleving.

SNIJVLAK

De activiteiten van Beraad en Genootschap bewogen zich op het snijvlak van populariseren en cultiveren. De cultuureducatie werd zo breed mogelijk aangepakt. Niet alleen werd al vroeg nagedacht over de mogelijkheden en onmogelijkheden van omgevingsonderwijs, ook het cultuurtoerisme werd in de discussie betrokken. Dit bood namelijk interessante handvaten om op een prettige en toegankelijke wijze veel mensen in aanraking te brengen met dit belangrijke onderdeel van het Nederlandse culturele erfgoed.

Het cultiveren van oude gewoonten en gebruiken, het derde aandachtspunt, is altijd een heet hangijzer geweest in de geschiedenis van het Beraad en het Genootschap. Zin en onzin van folkloristische optoch-

ten en het heropvoeren voor een hedendaagse publiek van oude volksdansen werd al vroeg bediscussieerd. Dat de volkscultuur per definitie iets van 'vroeger' was, samenhangend met de oude plattelandssamenleving die door het voortschrijdend industrialisatieproces steeds meer verdrongen werd, was iets waarin wetenschappers en folkloristen lange tijd overeenstemden. In dit verband is het illustratief dat wetenschappers als P.J. Meertens en A.J. Bernet Kempers de volkskunde karakteriseerden als een 'historische' wetenschap. Het was pas later dat de wetenschappers oog kregen voor de hedendaagse volkscultuur van de moderne massa-samenleving.

Waar de wetenschappers echter al vroeg afstand van namen was het kunstmatig heropvoeren van oude tradities voor een modern publiek. De 'echte' volkscultuur was naar hun mening een onvervreemdbaar en organisch onderdeel van het werkelijke 'actuele' volksleven. Oude gewoonten en gebruiken konden niet zomaar uit hun historische context worden gelicht. Toen de directeur van het Openluchtmuseum Bernet Kempers in 1959 voorzitter van het Genootschap werd, zorgde hij ervoor dat de frase "te waken voor de instandhouding van bepaalde zeden en gewoonten en andere volkskundige verschijnselen" uit de doelstelling van het Genootschap verwijderd werd. Wat resteerde was het inzicht geven in hoe de traditionele volkscultuur tot stand was gekomen. Het Genootschap ging zich concentreren op de wetenschappelijke studie van de volkscultuur.

VERNIEUWING

Binnen het Beraad kon men niet zo eenvoudig de folklore overboord zetten. De folkloristische groepen vormden immers een belangrijk deel van de achterban van het Beraad. En wat is er ook mis mee? Er zijn vele manieren om met het verleden om te gaan, de wetenschap is er slechts één van. Dat er mensen zijn die het verleden willen naspelen in de vorm van folklore is hun goed recht. Het is een levendige en aanschouwelijke manier die, als het goed gebeurt, een breed publiek kan aanspreken.

De nadruk op het verleden, op een tijdloos vroeger, heeft lange tijd zowel de volkskunde als wetenschap als ook de folklorebeoefening sterk gekenmerkt. Toch waren er al vroeg bekende folkloristen die zich inzetten voor een vernieuwing van de folklorebeoefening. Tjaard de Haan is van hen het bekendste geworden. De Haan moest daarbij heel wat weerstanden overwinnen. Volkscultuur was toch iets van vroeger, waarom dan toch zijn aandacht voor hedendaagse vormen van volkscultuur zoals de schlager en de het moderne volksverhaal? Tjaard de Haan betoogde keer op keer dat tradities niet alleen van vroeger waren maar zich wel degelijk ook ontwikkelden in een moderne richting. Daarbij sloot hij zich aan bij nieuwe inzichten in de wetenschap.

DISCUSSIE LOSMAKEN

Een belangrijke functie van zowel Beraad als Genootschap was altijd het losmaken van discussie. In de doelstelling van het Beraad werd daarbij een grote plaats voor de wetenschap ingeruimd. Door "de toepassing van de gegevens en inzichten der volkskundewetenschap" probeerde men het veld steeds weer op nieuwe sporen te zetten. Vergelijkbaar hiermee was de visie van Bernet Kempers dat het Genootschap zou moeten fungeren als 'keurmeester' voor de kooplustigen op de wetenschappelijke markt.

Begin jaren zestig werden enkele spraakmakende volkskundedagen georganiseerd over 'Volksgebruiken in deze tijd' en over 'Kunstenaar en volksleven'. De vernieuwende inzichten die daar vanuit de wetenschap werden gepresenteerd raakten aan de essentie van de volkscultuur- en volkskunstbeoefening in Nederland. Deze nieuwe inzichten boden in potentie goede uitgangspunten voor een vernieuwing van het veld. Er werden vraagtekens gezet bij de essentialistische benaderingswijze van volkscultuur en volkskunst. Dat de volkscultuur per definitie iets van vroeger was, werd ontmaskerd als een tijdgebonden politieke constructie die niet langer houdbaar was. In plaats daarvan kwam nu een meer sociologische definitie van volkscultuur: volkscultuur en volkskunst was datgene in een samenleving dat in een bepaalde periode *populair* was.

Deze sociologische benaderingswijze maakte nodig dat de volkscultuur voortaan in zijn historische context werd behandeld. In potentie leidde dit tot een dynamisering van het volkscultuur- en volkskunstbegrip. Een praktische consequentie van dit alles was de notie dat de volkscultuur zich steeds weer vernieuwde, en niet iets statisch was van 'vroeger'. Ook het cultiveren van tradities is in die visie bij uitstek een dynamisch proces. In de tradities weerspiegelt zich onze steeds weer veranderende band met het verleden.

KLOOF

Enigszins tragisch was dat het steeds moeilijker werd om de vernieuwende inzichten binnen de wetenschap over te brengen op een breed publiek. De volkskunde ontwikkelde zich in die tijd onmiskenbaar tot een volwassen wetenschap, onder invloed van discussies in met name de Duitse volkskunde. Oude vooroordelen over volkscultuur werden overboord gezet en dat was hoog nodig. Tegelijkertijd leidde de verwetenschappelijking van de volkskunde, die haar op gelijke voet bracht met zusterwetenschappen als de antropologie en de geschiedwetenschap, tot een groeiende kloof tussen wetenschappers en liefhebbers. De liefhebbers hadden niet zoveel boodschap aan de constructivistische redeneringen van de wetenschappers. Het was een discussie op meta-niveau die ze nauwelijks konden volgen en die voor hun dagelijkse praktijk nauwelijks leek uit te maken. Daar kwam nog bij dat de wetenschappers eigenlijk niets meer te maken wilden hebben met de folkloristen in het veld: die bezorgden de volkskunde alleen maar een slecht imago.

EEN PRAATCLUB

Wat verder nog opvalt wanneer we op de geschiedenis van Beraad en Genootschap terugkijken is dat er vooral veel *gepraat* werd. Het Beraad was nadrukkelijk bedoeld als overlegorgaan maar ook het Volkskundig Genootschap kwam niet veel verder dan dat. Het waren praatclubs, waar niet al teveel uit handen kwam aan praktijkgerichte ondersteuning. Illustratief zijn binnen het Beraad de discussies die altijd weer

gevoerd werden over het belang van volkskunde en omgevingsgeschiedenis in het onderwijs. Steeds weer werden pleidooien gehouden voor het grote belang ervan. Maar had het ook invloed in de praktijk? Bij tijd en wijle werden wel degelijk aanzetten gedaan. Zoals bijvoorbeeld door K. ter Laan, die meteen al in de beginperiode een cursus volkskunde in elkaar probeerde te knutselen. Een periode later was het P.J. Meertens die een praktische handleiding voor de volkskunde wilde samenstellen. Beide projecten zouden echter nooit tot volle wasdom komen. De praktische handleiding van Meertens zou uiteindelijk leiden tot niet meer dan een literatuurlijstje in brochure-vorm.

Hier wreekte zich dat het Beraad slechts bestond uit goedwillende amateurs, zonder enige band met het onderwijs. Het opzetje van Ter Laan oogt dan ook tamelijk amateuristisch. Verder had men nauwelijks contacten binnen het onderwijs om een dergelijk pakket op de juiste plek te droppen. Het Beraad was iets dat de mensen er in hun vrije tijd bijdeden. De meeste van hen hadden een drukke werkkring en hadden niet de tijd om een onderwijspakket op professionele wijze uit te werken.

Wat verder nog negatief uitwerkte was iets dat onder het hoofdje bureaucrativering van de overlegstructuur verrat kan worden. In de pogingen van de overheid om enige structuur in het werkveld aan te brengen kwam er overleg op overleg bij. Iemand als Rob Smaling zat op een bepaald moment alleen nog maar te vergaderen: binnen het Genootschap en binnen het Beraad maar ook in het Overleg der Centrale Beraden, in commissies van de Landelijke Raad voor Cultureel Werk, in het Overleg voor Kunstzinnige Vorming en Amateuristische Kunstbeoefening. De wens tot structurering van het werkveld had geleid tot een onafzienbaar woud van overlegstructuren, die weliswaar veel papier produceerden maar waar in de praktijk verder weinig uitkwam. Dat kon zo niet doorgaan.

INDIVIDUELE INZET

Dat er zo nu en dan toch nog iets uitkwam is toe te schrijven aan de inzet en het enthousiasme van individuele personen. Zoals bijvoorbeeld Bernet Kempers, die in zijn eentje tien jaar lang de volkskundedagen structuur, richting en vorm gaf. Daarbij wel de aantekening dat hij dit alleen kon doen doordat hij professioneel ondersteund werd door zijn instelling, het Nederlands Openluchtmuseum. Zonder de secretariële ondersteuning van mensen als mevrouw Plettenburg had hij het nooit gered. Daarnaast dient vooral de ongebreidelde werklust van Tjaard de Haan genoemd te worden, zonder wie er nooit een tijdschrift *Neerlands Volksleven* geweest zou zijn. Meer dan dertig jaar lang was hij de onvermoeibare steunpilaar onder het tijdschrift, dat hij in feite in zijn eentje in elkaar zette. De Haan deed het allemaal in zijn vrije tijd, in het dagelijks leven was hij leraar aan een lyceum. Dat de combinatie hem soms zwaar viel kunnen we meermalen lezen in de correspondentie die in het archief van het Beraad bewaard is gebleven.

Dankzij De Haan kon *Neerlands Volksleven* zich ontplooiën tot het ideale contactorgaan voor het veld. Het was het platform waarin het hele veld samenkam en waarin informatie werd uitgewisseld. Natuurlijk maakte hij zich er ook weleens makkelijk van af. Bijvoorbeeld als hij weer eens een monografie als dubbelnummer presenteerde. En natuurlijk kon hij al snel de laatste ontwikkelingen van een zich vernieuwende volkskundewetenschap niet meer bijbenen. Maar De Haans inzet en bedoelingen waren authentiek. Dankzij hem kon het tijdschrift een tamelijk constant niveau handhaven. Het is tekenend dat toen hij begin jaren tachtig wegviel het tijdschrift meteen ook ten dode leek opgeschreven. Wie kon hem vervangen?

MISSIE

De Haan kon dit alleen maar opbrengen omdat hij een missie had. Als jongeling tussen de ouderen was hij in 1949 één van de oprichters van het Nederlands Volkskundig Genootschap. De Haan heeft zich altijd ingezet voor de vernieuwing en de popularisering van

de volkscultuur. Hij probeerde steeds weer nieuwe generaties voor de volkscultuur te winnen. Zonder nieuw bloed zou de volkskunde volgens hem ten dode zijn opgeschreven. Aan het eind van zijn leven wist hij nog, in de persoon van Rob Smaling, de nieuwe generatie van de 'blue jeans' in het Beraad en het Genootschap binnen te halen om zo de toekomst veilig te stellen.

Een laatste figuur die nog genoemd moet worden is de *éminence-grise* op de achtergrond mevrouw G. Faber-Hornstra. Als secretaresse van het Beraad vervulde zij van begin tot eind een cruciale rol. Zonder haar had het Beraad nooit kunnen functioneren zoals het gedaan heeft. Dankzij haar uitstekende contacten in de culturele wereld en vanwege haar alom gerespecteerde persoonlijkheid heeft zij borg gestaan voor de continuïteit van het Beraad en later het Informatiecentrum Volkscultuur. Op het laatst, toen gezocht werd naar nieuwe vormen die het Beraad zouden moeten vervangen, begeleidde ze op energieke wijze de overgang naar het Informatiecentrum Volkscultuur. Ook in dit nieuwe centrum bleef ze zich tot op hoge leeftijd inzetten, ditmaal als bestuursvoorzitter.

INFORMATIECENTRUM VOLKSCULTUUR

Het grote verschil tussen Beraad en Informatiecentrum Volkscultuur is natuurlijk dat laatstgenoemde instelling kon beschikken over een bureau met betaalde medewerkers en daardoor op professionele wijze uiteenlopende projecten op de rails kon zetten. Met de komst van het Informatiecentrum Volkscultuur zou de ondersteuning dan ook een nieuw momentum krijgen.

In de activiteiten van het Informatiecentrum Volkscultuur lag de nadruk op informatie verstrekken aan het veld. Het instituut diende zich binnen het veld een plaats te verwerven. Een bekende publiciteitscampagne uit de beginperiode was gegroepeerd rondom de slogan: 'Volkscultuur is meer dan alleen klompendansen'. Via folders en affiches profileerde het centrum zich als een informatiecentrum dat zich bewoog op alle terreinen van de volkscultuur: van traditionele

folklore tot moderne vormen van massacultuur. Op de folder was naast een traditionele boerenbruiloft ook een punkmeisje te zien en een haringetende man. Het Informatiecentrum stond voor een moderne en dynamische volkscultuur, zonder daarbij het oude en het traditionele van zich te vervreemden.

NEDERLANDS CENTRUM VOOR VOLKSCULTUUR

In 1992 werd het Informatiecentrum: Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Het NCV werd het ondersteuningsinstituut voor het veld. Er kwamen andere statuten die op de nieuwe functie werden toegesneden. Zowel intern als extern werd de organisatie gereorganiseerd. Het NCV kreeg ook een ander bestuur. De bestuursleden vertegenwoordigen niet langer een onderdeel van het volksculturele veld maar worden aangesteld op grond van hun bestuurlijke kwaliteiten. Extern betekende de reorganisatie dat het veld werd opgedeeld in vier werkgebieden: volkscultuur, regionale geschiedenis, folklore en volkskunst. De eerste twee groepen organisaties en individuen – volkscultuur en regionale geschiedenis – doen vooral *onderzoek* naar het dagelijks leven, de laatste twee – folklore en volkskunst – *beoefenen* volkscultuur. Eigenlijk is nu pas een goed evenwicht gevonden tussen onderzoek doen naar volkscultuur en het beoefenen van volkscultuur.

Ook in de financiering door de overheid werd een nieuw evenwicht gevonden. Net als in de tijd van het Beraad was de ondersteuning van volkscultuur bij de overheid aangehaakt bij de sectie Amateurstische Kunstbeoefening en Kunstzinnige Vorming. In het verleden is er regelmatig discussie geweest of het Nederlands Centrum voor Volkscultuur hier wel op zijn plaats was. Haar takenpakket is immers breder dan alleen het ondersteunen en bevorderen van volkskunst en folklore. Tegenwoordig is er een compromis bereikt: het centrum wordt partieel gesubsidieerd uit de kunstenpot en partieel uit de erfgoedpot. Zo wordt recht gedaan aan het brede scala aan activiteiten dat door het NCV ondersteund wordt. Volkscultuur is kunst én erfgoed.

NOTEN

1. Zie bijvoorbeeld de publicatie *Antiquaren, liefhebbers en professoren*, themanummer *Volkskundig Bulletin* 30 (1994) nr. 3 en Willem Frijhoff, *Volkskunde en cultuurwetenschap: de ups en downs van een dialoog* (Amsterdam 1997).
2. Rick van der Ploeg, 'Oude en nieuwe cultuur van ons allemaal', in: *Alledaagse dingen* (februari 1999) nr. 1, 1-2.
3. Ton Wagemakers, 'Het Vaderlandsch Historisch Volksfeest. Over D.J. van der Ven, massatoerisme en moderne folklore', in: *Jaarboek van het Nederlands Openluchtmuseum* 2 (1996) 170-187.
4. J.L.M. Vos, *De Spiegel der Volksziel. Volksliedbegrip en cultuurpolitiek engagement in het bijzonder in het socialistische en katholieke jeugdidealisme tijdens het interbellum* (Nijmegen 1993).
5. Jozef Vos, *Democratisering van de schoonheid. Twee eeuwen scholing in de kunsten* (Nijmegen 1999).
6. Rob van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid. Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland* (Den Haag 1999).
7. Dit archief omvat vijf archiefdozen, genummerd Dir 24 t/m 28, Meertens, Nederlands Volkskundig Genootschap en Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven.
8. Samenvattend over de geschiedenis van *Eigen Volk* zie L. De Bleyser-Anné, *Eigen Volk – Ons Eigen Volk (1929-1944)* (Antwerpen 1971, deel XII van de *Nederlandse Volkskundige Bibliografie*) iii-xxii. Voor een terugblik van één van de oprichters zie J. Rasch, 'Vijftien jaar Volkskunde-studie in Nederland, gezien in verband met ons tijdschrift', in: *Ons Eigen Volk* 3 (1943) 3-6.
9. J. Rasch, *Onze geboortegrond. Vragenboek voor het verzamelen van Nederlandsche Folklore* (Scheveningen z.j.).
10. Vergelijk mededelingen hierover in *Ons Eigen Volk* 1 (1940) 52-53.
11. Het 'Reglement van het Nederlandsch Volkskundig Genootschap' werd afgedrukt in *Ons Eigen Volk* 1 (1940) 139-140.
12. P.J. Meertens, 'De Volkskunde-Commissie der Kon. Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Haar werkzaamheden tijdens en na de oorlog', in: *Volkskunde* 48 (1947) 81-83, citaat op 82.
13. Vergelijk Van Ginkel, 'Illusies van het eeuwig onveranderlijke. Volkskunde en cultuurpolitiek in Nederland, 1914-1945', in: *Volkskundig Bulletin* 24 (1998) 345-384.' en Ton Dekker, 'Het Rijksinstituut voor Nederlandsche Taal en Volkscultuur. Een mislukt initiatief tijdens de Tweede Wereldoorlog', in: *Volkskundig bulletin* 20 (1994) 343-374.
14. Hans Knippenberg & Willem van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg. 75 jaar ministerie van Onderwijs [Kunsten] en Wetenschappen 1918-1993* (Assen 1993) 285-299.
15. Knippenberg & Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 213-215.
16. Samenvattend over de na-oorlogse wederopbouw, de speurtocht naar een nieuwe zedelijke orde en de rol van de volkscultuur daarbij: Rob van Ginkel, 'Culturele herkolonisering: moralisme en nationalisme', in: Rob van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid*, 177-205.
17. Van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid*, 218.
18. Knippenberg & Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 343-346 en Van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid*, 184.
19. J. Verheul, 'Om de ordening van de Nederlandse identiteit. Het Nationaal Instituut en de mislukte culturele doorbraak, 1945-1946', in: E. Jonker & M. van Rossem (redactie), *Geschiedenis en cultuur. Achttien opstellen* ('s-Gravenhage 1990) 225-239, over het belang van de revitalisatie van de volkscultuur zie 232-233. Over het Nationaal Instituut zie ook Van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid*, 192-203.
20. Over de ontstaansgeschiedenis van de stichting Ons Eigen Volk zie de archiefmap van haar eerste voorzitter J. Pront, die deze in 1984 aan het Informatiecentrum Volkscultuur in bewaring gaf en nog steeds bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur berust. Zie verder Vos, *De Spiegel der Volksziel*, 359-373.
21. Brief P.J. Meertens 17 januari 1949 in Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963.
22. Tj.W.R. de Haan, 'Nederlands Volkskundig Genootschap', in: *Volkskunde* 52 (1951) 179.
23. Over de activiteiten van de Federatie zie: Paula Bonekamp en Anja Roubos, 'Geschiedenis van de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland', in: *Volkscultuur* 7 (1990) nr. 1, 7-28. Deze aflevering van *Volkscultuur* is het themanummer *Voeten van de vloer*, verschenen ter gelegenheid van 40-jarig bestaan van de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland.

24. P.J. Meertens, 'Kornelis ter Laan (Slochteren, 8 juli 1871 - Utrecht, 6 maart 1963)', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden* (1964-1965) 85-95.
25. Zie de Statuten en het Huishoudelijk Reglement in Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1849-1963. Zie ook De Haan, 'Nederlands Volkskundig Genootschap', 179.
26. W. Roukens aan P. Meertens, 12 mei 1954, Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963.
27. Voor het naamlijstje zie brief P.J. Meertens aan W. Roukens, 13 mei 1954, Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963.
28. Brief van Ter Laan en Meertens, juni 1949, Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963.
29. De Haan, 'Nederlands Volkskundig Genootschap', 179.
30. Over de Haan zie de levensbeschrijving van Willem de Blécourt, 'Tjaard Wiebo Renzo de Haan: 's-Gravenhage 25 augustus 1919-Oegstgeest 22 november 1983', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1983-1984* (Leiden 1985) 122-128.
31. J.J. Voskuil, *Het Bureau. Deel 4: Het A.P. Beerta-Instituut* (Amsterdam 1998) 17-18. Vergelijk Albert van der Zeijden, 'Het Bureau: Allemaal fascistien', in: *Historisch Nieuwsblad* 7 (1998) nr. 3, 69.
32. K. ter Laan, 'Ten geleide', in: *Neerlands Volksleven* (april 1951) nr. 1, 1.
33. Zie de opgave van Drukkerij-Uitgeverij Spiering, 21 augustus 1952, Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963.
34. Het was niet de eerste conferentie die door het Genootschap werd georganiseerd. Op 21 en 22 september 1951 werd op initiatief van en in samenwerking met het Instituut voor Volkenpsychologie de conferentie Volkskunde en Volkenpsychologie georganiseerd. Door samenwerking met het Institut Havrais de Psychologie des Peuples had deze conferentie een duidelijk Frans accent en daarmee ook een heel ander karakter dan de latere volkskundedagen. Zie de convocatie in Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963 en het verslag 'Conferentie "Volkskunde en Volkenpsychologie"', in: *Neerlands Volksleven* 1 (1951) nr. 3, 2-3.
35. Over de "eerste na-oorlogse Nederlandse Volkskundedag" zie *Neerlands Volksleven* 1 (januari 1952) nr. 4, 1 en 2 (april 1952) nr. 1, 1-2. Voor het precieze programma zie *Neerlands Volksleven* 2 (juni 1952) nr. 2, in de omslag.
36. Zie bijvoorbeeld het bericht 'Nieuws van het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem', in: *Neerlands Volksleven* (October 1951) nr. 3, 3-4.
37. Jaap Kunst, 'Liederenjacht', in: *Neerlands Volksleven* 1 (1951) nr. 3, 9-11.
38. R.C. Hekker, 'De studie van het boerenhuis', in: *Neerlands Volksleven* 3 (1953) 5-8. R.C. Hekker, 'De voortgang van het boerenhuisonderzoek', in: *Neerlands Volksleven* 5 (1954-1955) nr. 1, 10-13.
39. Tj.W.R. de Haan, 'Volkskunde in Munsterland, Oost-Friesland en Oldenburg', in: *Neerlands Volksleven* 2 (1952) 54-58; R.C. Hekker, 'Volkskunde in Oost-Duitsland', in: *Neerlands Volksleven* 4 (1953-54) 14-18. Hekker trok wel vaker over de oostgrens. In *Neerlands Volksleven* 9 (1958-1959) 65-68 berichtte hij over 'Volkskunde achter het gordijn. Reisnotities uit Tsjecho-Slowakije en Polen'.
40. Tj.W.R. de Haan, 'Kunnen radio en volkskunde elkaar ten dienste staan?', in: *Neerlands Volksleven* 3 (1953) 12-14.
41. Tjaard de Haan, boekbespreking van J.H. Kruizinga, *Levende folklore in Nederland en Vlaanderen*, in: *Neerlands Volksleven* 3 (1953) 98-99.
42. Tj.W.R. de Haan, 'Traditie en vernieuwing. Kongressen volkszang en volksdans', in: *Neerlands Volksleven* 6 (1955-1956) 39-40.
43. Vos, *De spiegel der Volksziel*, 369-370.
44. A. van Hageland, 'Moderne opvattingen over "tradities" in het volksleven', in: *Neerlands Volksleven* 8 (1957-1958) 68-70.
45. Tj.W.R. de Haan, 'Nederlanden devolkszang', in: *Neerlands Volksleven* 10 (zomer 1960) nr. 3, 178-183, citaat op 180. Over een begripsbepaling van het volkslied in 'onze tijd' zie ook A.W. Herckenrath, 'Volksliedverbreding in onze tijd', in: *Neerlands Volksleven* 11 (8 juli 1961) nr. 3, 35-39.
46. Knippenberg & Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 421-423.
47. Jozef Vos, *Democratisering van de schoonheid. Twee eeuwen scholing in de kunsten* (Nijmegen 1999) 226-227.
48. L.J. van Holk, 'Volkscultuur nu', syllabustengebruik voor de vergadering van 23 februari 1956. Archief Meertens, Dir 24, Omslag Beraad 1955-1956. Vergelijk ook: H.Th. Rooswinkel, 'Amateuristische kunstbeoefening en uitingen van volkscultuur', in: O.K.W. mededelingen. *Weekblad van het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen* 21 (1957) nr. 7, 70-72.

49. Vos, *Democratisering van de schoonheid*, 100-120. Vergelijk M.G. Westen (redactie), *Met den tooverstaf van ware kunst. Cultuurspreiding en cultuuroverdracht in historisch perspectief* (Leiden 1990).
50. Brief H.Th. Rooswinkel, 21 september 1955. Archief Meertens, Dir 24, Omslag Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1955-1956.
51. *Neerlands Volksleven* 6 (1956) 109-110.
52. Notulen bestuursvergadering Nederlands Volkskundig Genootschap, 3 April 1954, Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963.
53. Uit de oprichtingsakte van 29 oktober 1962 (toen alles officieel voor de notaris gepasseerd werd) die in het archief van het Beraad bewaard wordt bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
54. Vergelijk het subsidieverzoek van het Beraad aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 11 November 1955. Het subsidieverzoek werd overigens geweigerd, zie de brief van het ministerie aan het Centraal Beraad van 20 December 1955. De weigering had vooral een technische achtergrond: de begroting voor 1956 was reeds verdeeld. Het Beraad werd erop gewezen dat er voor een volgend jaar misschien wel ruimte was, wat inderdaad het geval bleek te zijn. De subsidies, die gemiddeld rond de f 3000 per jaar bedroegen, werden aanvankelijk rechtstreeks uitgekeerd en vanaf 1959 via het Nederlands Cultureel Contact, een orgaan waarbij de Beraden in formele zin werden ondergebracht. Hierover zie verschillende stukken in het Archief Meertens, Dir 25, Beraad, Omslag 1958-1959.
55. Vergadering 3 mei 1956. Over de activiteiten van het Beraad in 1956, en de besproken onderwerpen tijdens de bestuursvergaderingen, vergelijk ook het Jaarverslag over 1956, in Archief Meertens, Dir 25, Beraad, Omslag 1957.
56. Zie bijvoorbeeld de notulen van de eerste bijeenkomst, 30 September 1955, Archief Meertens, Dir 24, Omslag Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1955-1956.
57. Ter Laans concept en de bespreking ervan is te vinden in het Archief Meertens, Dir 24, Centraal Beraad Nederlands Volksleven, Omslag Centraal Beraad, 1955-1956.
58. Het punt zou overigens wel op de agenda blijven staan als desideratum. Zie bijvoorbeeld een brief van Mevrouw Faber aan de bureaussecretaris van het Nederlands Cultureel Contact A.W.M. van Poelje, 2 maart 1959. In die tijd was het plan om het vak volkskunde op de kweekschool in te voeren afgevoerd als zijnde niet haalbaar. Als nieuwe mogelijkheid werd geopperd elementen van het vak in andere schoolvakken, zoals geschiedenis, te integreren. Archief Meertens, Dir 25, Beraad, Omslag 1958-1959.
59. Vergadering 4 juli 1956.
60. Dit getal wordt genoemd in de notulen bestuursvergadering Beraad, 16 januari 1957.
61. Knippenberg & Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 344, 421-423 en Vos, *Democratisering van de schoonheid*, 104-108. Vergelijk Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam/Antwerpen 1997²) 136-144 en James C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam/Meppel 1997²) 42-45.
62. W.R. Heere, 'Het Nederlandse element in de cultuur', in: *Neerlands Volksleven* 7 (1956-1957) 3-11, citaat op 9.
63. Van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid*, 188-192.
64. Knippenberg & Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 421-423.
65. *Neerlands Volksleven* 7 (1956-1957) 1-22
66. Over Van der Ven zie: E. van der Ven-ten Bensel, *Dirk Jan van der Ven: 1891-1973* (Lunteren 1978). Over Van der Ven als 'moderne' volkskundige zie: Ton Wagemakers, 'Het Vaderlandsch Historisch Volksfeest. Over D.J. van der Ven, massatoerisme en moderne folklore', in: *Jaarboek van het Nederlands Openluchtmuseum* 2 (1996) 170-187.
67. D.J. van der Ven, *Met den goastok door Twente en Salland* (Bergen 1968). De Tubbergse boerenbruiloft speelde zich af in 1923.
68. Vergelijk D.J. van der Ven, *Ken ons land en heb het lief* (Amsterdam z.j. [1918]).
69. *De Kampioen; orgaan van de toeristenbond voor Nederland* ANWB 25 (1908) 609.
70. *De Kampioen* 25 (1908) 736.
71. De lezingen werden afgedrukt in *Neerlands Volksleven* 8 (1957-1958) nr. 2.

72. Vergelijk A. Brunsting e.a., *Typisch Hollands. Zuiderzeetradities op verschillende manieren bekeken* (Zutphen 1993).
73. *Neerlands Volksleven* 8 (1957-1958) 57.
74. Bestuursvergadering Beraad, 8 januari 1958. Archief Meertens.
75. Het Nationaal Overleg organiseerde elk jaar een congres over een aansprekend onderwerp in de sfeer van het provinciale cultuurbeleid. Deze verslagen geven een goed beeld van de verschuivingen in het beleid in de loop der jaren. Over haar eigen rol zie het verslag van de conferentie in 1964: Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur, *De plaats van de provinciale culturele raden in het openbare leven in Nederland* (Amersfoort 1964).
76. Vergelijk Jozef Vos, *Democratisering van de schoonheid. Twee eeuwen scholing in de kunsten* (Nijmegen 1999) 146.
77. Vergelijk Gerard Rooijackers, 'De ideologie van het heem', in: Carlo van der Borgt e.a. (redactie), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland* (Amsterdam 1996) 5-25. Ook de overige artikelen in deze bundel zijn pertinent voor het thema van deze alinea. Specifiek voor Drenthe zie Albert van der Zeijden, "Een verlaten land met talloze wonderlijke gebruiken". *Volkskunde en de constructie van een Drentse regionale identiteit*, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak* (1999) 68-91.
78. Het jaarverslag is opgenomen in het Archief van het Nederlands Volkskundig Genootschap Map Jaarverslagen N.V.G., bewaard in het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Het is afgedrukt in *Neerlands Volksleven* 11 (1961) 142-143.
79. 'Nieuws dat u niet mag overslaan', in: *Neerlands Volksleven* 10 (1959) 3. Dat er meer aan de hand was blijkt uit het minder omfloerste jaarverslag van secretaris H. de Visser, 'Het Nederlands Volkskundig Genootschap in 1959', in: *Neerlands Volksleven* 11 (1961) 142-143.
80. In de bestuursvergadering van 20 mei 1959, toen het oude bestuur nog functioneerde, werd nog op tamelijk onschuldige wijze over 'de verjonging' gesproken, als het hoofdpunt dat het bestuur bezighield. Archief N.V.G., map Notulen bestuursvergaderingen N.V.G. 1959-.
81. Ze werden in *Neerlands Volksleven* herdacht. R.C. Hekker, 'Herinnering aan S.J. Bouma 1899-1959', in: *Neerlands Volksleven* 10 (1960) 59-61 en Will D. Scheepers, 'Jaap Kunst +', in: *Neerlands Volksleven* 11 (1960-1961) 5-6.
82. Brief van H. de Visser aan A.J. Bernet Kempers, 6 maart 1961. Map Correspondentie N.V.G., in archief NCV.
83. Notulen van de bestuursvergadering van woensdag 4 november 1959. Archief N.V.G., Map Notulen bestuursvergaderingen N.V.G. 1959-.
84. Jurjen van der Kooi, 'De volkskunde aan de Nederlandse universiteiten. Een historisch overzicht', in: *Volkkundig bulletin* 20 (1994) 323-339, aldaar 336. Zie ook Ton Dekker, 'August Johan Bernet Kempers (1906-1992)', in: *Oesterreichische Zeitschrift für Volkskunde* 47 (1993) nr. 2, 187-189.
85. Brief van De Haan aan Kempers, Driekoningen 1960 en van Kempers aan De Haan, 11 december 1959. Archief N.V.G., Map Correspondentie N.V.G.
86. Doelstelling en statuten werden besproken op de bestuursvergaderingen van 9 maart, 4 mei, 12 juli, 17 augustus en 6 oktober. Het bestuursvoorstel werd besproken op de Algemene Ledenvergadering van 26 november 1960. Zie het Archief van het N.V.G. Map Notulen bestuursvergaderingen N.V.G. Over de schriftelijke meningspeiling vooraf zie de Map Doelstelling, oprichting, statuten en huishoudelijk reglement, met daarin de schriftelijke reacties van De Haan, Meertens en Bicker Caarten.
87. Notulen bestuursvergadering 9 maart 1960.
88. Zie de ledenlijst in het Archief Meertens, Dir 24, Omslag N.V.G. 1949-1963.
89. 'Pelgrimage naar het noorden. Openluchtmusea in Skandinavië', in: *Neerlands Volksleven* 10 (1960) 62-70; 'Volkskunde-Atlassen', in: *Neerlands Volksleven* 10 (1960) 133-151; 'Mens, cultuur en werktuig', in: *Neerlands Volksleven* 11 (1961) 67-78.
90. Notulen bestuursvergadering Nederlands Volkskundig Genootschap, 6 oktober 1960. Archief NVG in het NCV: Map Notulen Bestuursvergaderingen N.V.G. 1959-.
91. Het vragenlijstje van het NCC en de antwoorden van mevrouw Faber berusten in: Archief Meertens, Dir 25, Omslag Beraad 1958-1959.
92. Over de discussies binnen het bestuur zie Archief Meertens, Dir 26, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1960-1965.
93. Brief Bernet Kempers aan P.J. Meertens, december 1960, Archief Meertens, Dir 26, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1960-1965.
94. Brief Mevrouw Faber aan P.J. Meertens, 20 december 1960. In: archief Meertens, Dir 26, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1960-1965.

95. Brief A.J. Bernet Kempers aan P.J. Meertens, in Archief Meertens, Dir 26, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1960-1965.
96. Deze en de volgende brieven waar in deze paragraaf sprake van is zijn te vinden in Archief Meertens, Dir 28, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1974, omslag Randenbroek.
97. Deze vragenlijsten zijn afgedrukt in *De Volkskundevragenlijsten 1-58 (1934-1988) van het P.J. Meertens-Instituut* (Amsterdam 1989), vergezeld van een uitgebreide inleiding door A.J. Dekker over de achtergronden van deze methode.
98. Brief van P.J. Meertens en mevrouw G. Faber-Hornstra, namens het Beraad voor het Nederlands Volksleven, aan de correspondenten, 20 maart 1961. In Archief Meertens, Dir 28, Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven, doos 1974, omslag correspondenten.
99. Brief P.J. Meertens aan de correspondenten, 26 februari 1963.
100. Vergadering 17 augustus 1960. Zie de Map Notulen Bestuursvergaderingen N.V.G., 1959-.
101. In de bestuursvergadering van 9 maart 1960 werd het onderwerp vendelzwaaien gesuggereerd. Op de vergadering van 12 juli 1960 werd het onderwerp uiteindelijk ingeperkt tot de "nieuwere volksgebruiken in Noord-Brabant".
102. Notulen bestuursvergadering N.V.G. 12 juli 1960.
103. Over de lezingen op de studiedag zie de Map Volkskundedagen 1960 t/m 1965, in het NVG archief dat berust bij het NCV. Hierin is een lijst van deelnemers aan de conferentie opgenomen. Voor een samenvatting van de dag zie het verslag van secretaris H. de Visser, 'Over "volksgebruiken in deze tijd" in een museum', in: *Neerlands Volksleven* 10 (herfst 1960) nr. 4, 215-217. De lezingen werden afgedrukt in ditzelfde nummer van *Neerlands Volksleven*, 218-251.
104. De Visser, 'Over "volksgebruiken in deze tijd" in een museum', 217.
105. H. Mandos, 'Problemen rondom Brabantse volksgebruiken', in: *Neerlands Volksleven* 10 (herfst 1960) nr. 4, 235-240.
106. A.J. Bernet Kempers, 'Volkskunde en volkskundegebruiken in deze tijd', in: *Neerlands Volksleven* 10 (herfst 1960) nr.4, 215-234, citaat op 230.
107. De Visser, 'Over "volksgebruiken in deze tijd" in een museum', 215.
108. A.J. Bernet Kempers, 'Volkskundige beeldvorming door het Openluchtmuseum', in: *Neerlands Volksleven* 11 (1961) nr. 3, 66-75, citaat op 75.
109. Bernet Kempers, 'Volkskunde en volksgebruiken in deze tijd', 233.
110. De Visser, 'Over "volksgebruiken in deze tijd" in een museum', 216.
111. S.J. van der Molen, 'Een stem uit het noorden', in: *Neerlands Volksleven* 10 (herfst 1960) nr. 4, 241-248, citaat op 246.
112. Johan Frieswijk, 'Op zoek naar S.J. van der Molen, volkskundige en historicus', in: *Fryslân. Kwartaalblad van het Fries Genootschap* 1 (december 1995) nr. 2, 15-18. Over Van der Molens *Werdegang* tijdens de oorlog zie: Johan Frieswijk, 'Over boerenhuizen, ûleboerden en kippentrappetjes. Volkskundige activiteiten in Friesland in de periode 1918-1945', in: *Volkskundig bulletin* 25 (1999) 1-35. Ten tijde van het congres was Van der Molen al bezig met het schrijven van een overzichtswerk over 'eigentijdse' volkskunde: S.J. van der Molen, *Levend volksleven. Een eigentijdse volkskunde van Nederland* (Assen 1961). Het is een verdienstelijk, nog steeds lezenswaardig werk.
113. De Visser, 'Over "volksgebruiken in deze tijd" in een museum', 217.
114. Notulen bestuursvergadering 9 maart 1960.
115. Briefje Tjaard de Haan aan A.J. Bernet Kempers, 19 november 1963. Map Correspondentie N.V.G., bewaard in archief NCV.
116. Over de beraadslagingen in het bestuur over de totstandkoming van dit onderwerp zie de notulen van 1 februari, 1 maart, 15 april en 29 juni 1961. Hieronder zijn een aantal gezamenlijke vergaderingen van Genootschap en Beraad, het congres was weer een gezamenlijk project. Over de locatie werd in het bestuur gezegd dat een Zeeuwse plaats niet in aanmerking kwam vanwege de a-centrale ligging van de provincie. Daarom werd toch maar weer gekozen voor het "gastvrije Openluchtmuseum". Voor het precieze programma van de dag en ook een lijst van de 47 deelnemers zie de Map Volkskundedagen 1960 t/m 1965 uit het archief van het Genootschap in het NCV.
117. E.M.Ch.F. Klijn, 'Volksleven en Deltaplan, gedachtenwisseling', in: *Neerlands Volksleven* 11 (1961) nr. 4, 184-187.
118. Tj. de Haan, 'Rumoer om de kerstboom in Sint-Philipsland', in: *Neerlands Volksleven* 11 (1960-1961) 28-30. De Haan had het berichtje ontleend uit "een pitig artikel in *Het Parool*". De Haan: "wij hebben dit stuk grotendeels opgenomen, omdat het op duidelijke wijze een reële spanningsverhouding weergeeft".

119. 'Tumult om paasvuur', in: *Neerlands Volksleven* 9 (1958-1959) 216-217.
120. J. Vader, 'Het "rolle-sluiten" op Walcheren', in: *Neerlands Volksleven* 11 (1961) nr. 2, 86-89, citaat op 86.
121. S.J. van der Molen, 'Palmpasen en pasen in de pers van Noordoost-Nederland', in: *Neerlands Volksleven* 10 (1960) 188-190.
122. W.F. Schweizer, 'Bedrijfsfolklore', in: *Neerlands Volksleven* 12 (1962) 119-121, citaat op 119.
123. *Neerlands Volksleven* 10 (1959-1960) 41, 124-125, 206-209, 272-273.
124. Zie de financiële stukken in het Archief N.V.G., dat berust in het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Map Jaarverslagen N.V.G. Balansen, begrotingen N.V.G.
125. Brief A.J. Bernet Kempers, 3 augustus 1964. Het staatje van de individuele leden luidt als volgt: Groningen: 11, Friesland: 11, Drenthe: 6, Overijssel: 9, Gelderland: 40, Utrecht: 30, Zuid-Holland: 47, Noord-Holland: 66, Zeeland: 9, Noord-Brabant: 7, Limburg: 5, Buitenland: 20. De cijfers zouden later enigszins gecorrigeerd worden. Het bestand was wat vervuild. "De heer de Haan schijnt niet zo'n vreselijk zorgvuldige penningmeester te zijn". Brief van H.W.M. Plettenburg (secretaresse van het NOM) aan A.J. Bernet Kempers, 27 oktober 1964.
126. Vergelijk Utz Jeggle, 'Volkskunde im 20. Jahrhundert', in: Rolf W. Brednich, *Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie* (Berlijn 1988) 51-71, aldaar 57-58.
127. Piet Tiggers berichtte erover in het themanummer van *Neerlands Volksleven*: 'Bartók en het volkslied', in: *Neerlands Volksleven* 13 (1962-1963) 32-34.
128. De discussies over de themakeuze voor de volkskundedag strekte zich uit over verschillende bestuursvergaderingen: 6 december 1961, 31 januari 1962, 11 mei 1962. Traditiegetrouw waren enkele van deze vergaderingen weer gecombineerde vergaderingen van Beraad en Genootschap. Op 17 oktober werd de conferentie nabeschouwd. Map Notulen bestuursvergaderingen N.V.G. 1959-, in archief NCV.
129. Gerard Rooijackers, "'De tot vorm gekomen persoonlijkheid van het volk". Volkskunst als cultuurdiagnose', in: *Volkskundig bulletin. Tijdschrift voor Nederlandse cultuurwetenschap* 23 (1997) 89-105.
130. Illustratief is een boek dat nog in de late jaren zeventig onder redactie van Tjaard de Haan verscheen: *Onze volkskunst* (Amsterdam/Brussel 1979).
131. Hil Bottema, 'Najaarsbloei van Nederlandse volkskunst', in: *Neerlands Volksleven* 9 (1958-1959) 51-64, citaat op 53.
132. A.J. Bernet Kempers, 'Eerste poging tot formulering voor mijzelf van het onderwerp: Kunstenaar en volks-cultuur', notitie van 25 februari 1962, in: Archief N.V.G., Map Volkskundedagen 1960 t/m 1965, bewaard bij het NCV. In deze map ook weer een lijst van alle deelnemers aan de studiedag. Het is niet helemaal zeker of de notitie geschreven is door Bernet Kempers, al is hij wel met zijn naam en een datum ondertekend. In een begeleidende brief aan mede-bestuurslid P.J. Meertens heeft hij het over "de afschriften van de notities van De Visser". Wat het onderwerp betreft vond Bernet Kempers "de zaak nog tamelijk duister".
133. Vos, *De spiegel der volksziel*, 367-373.
134. Brief W. Roukens aan P.J. Meertens, 6 maart 1964. Map Correspondentie N.V.G., in het NCV archief. Roukens' brief werd besproken op de bestuursvergadering 11 mei 1962.
135. Hun beider lezingen zijn opgenomen in *Neerlands Volksleven* 13 (1962-1963) 5-7 en 8-29.
136. H. Wagenaar-Nolthenius, 'De wisselwerking tussen volks- en vakmuziek', in: *Neerlands Volksleven* 13 (1962-1963) 5-7, aldaar 6.
137. Van de Waal, 'De doorwerking van de volkscultuur in de hogere kunst', 11.
138. Wagenaar, 'De wisselwerking tussen volks- en vakmuziek', 5.
139. Goffe Jensma, *Het rode tasje van Salverda. Burgerlijk bewustzijn en Friese identiteit in de negentiende eeuw* (Leeuwarden 1998) passim. Het is een variant op de 'invention of tradition' theorie van de Engelse historici Hobsbawm en Ranger.
140. Bestuursvergadering N.V.G., 17 oktober 1962.
141. E.M.Ch.F. Klijn, 'De Nederlandse volkskundedag van 1962: "Kunstenaar en volksleven"', in: *Neerlands volksleven* 13 (1962-1963) 30-31. Klijn had De Visser opgevolgd als de nieuwe secretaris in het bestuur van het Genootschap.
142. De Haan, "Dichters en komponisten", 47.
143. Tj.W.R. de Haan, "'Dichters en komponisten". Konferentiethema van de volkszangweek 1962', in: *Neerlands Volksleven* 13 (1962-1963) 41-49.

144. De Haan, "Dichters en komponisten", 43.
145. Zie het verslag van W. van Nespen, 'Vertogen over volkskunst', in: *Neerlands Volksleven* 13 (1962-1963) 255-256. De lezingen werden, zonder die van Van de Waal, in dezelfde aflevering van *Neerlands Volksleven* afgedrukt.
146. Het aantal leden werd trouw elk jaar in het jaarverslag vermeld. De precieze getallen die genoemd worden zijn: 334 (in 1963), 395 (1964), 436 (1965), 498 (1966), 520 (1967), 519 (1968), 535 (1969), 539 (1970), 491 (1971). Het aantal leden dat de jaarvergadering bezocht is af te leiden uit de presentielijsten bij de notulen van deze vergaderingen. Map Jaarverslagen N.V.G. Balansen, begrotingen, Notulen Alg. ledenvergaderingen, bewaard in het NCV. De werkzaamheden van mevrouw Buskop voor de ledenadministratie werden in het jaarverslag regelmatig met ere vermeld.
147. Over haar zie: F.H. Matter, 'In memoriam Marie Veldhuyzen', in: *Volkkundig bulletin* 16 (1990) 49-52.
148. Over de studiedagen, de programma's, de voordrachten en de deelnemerslijsten zie de twee mappen Volkskundedagen N.V.G., bewaard in het NCV.
149. Zie het 'Verslag bespreking Volkskunedag, gehouden op 9 september 1966 met de heren Barndsen [sic!], Spil en Broekhuijzen', in: Map Volkskunedagen 1966 t/m 1971, bewaard in het NCV.
150. Notulen bestuursvergadering 14 december 1971, in: Archief Meertens, Dir 28, Centraal Beraad Nederlands Volksleven, Omslag 1974.
151. G.H. Jansen, *De eeuwige kroeg: hoofdstukken uit de geschiedenis van het openbaar lokaal* (Meppel/Amsterdam 1976) en G.H. Jansen, *Een roes van vrijheid. Kermis in Nederland* (Meppel/Amsterdam 1987).
152. Brief A.J. Bernet Kempers aan Tjaard de Haan, 9 oktober 1963. Map Volkskunedagen 1960 t/m 1965, bewaard in het NCV.
153. Notulen bestuursvergadering van het Beraad van 14 december 1962, Archief Meertens, Dir 26, Centraal Beraad 1960-1965, omslag 1960-1962. Voorhoeve zou zijn oordeel nog eens herhalen op de bestuursvergadering van 16 mei 1963: "Een tijdschrift met vele onderdelen wordt gauw rommelig."
154. Notulen algemene ledenvergadering 15 maart 1967, in Map Jaarverslagen, balansen, begrotingen en Notulen Alg. ledenvergaderingen, bewaard in het N.V.G. archief van het NCV.
155. Brief S.J. van der Molen aan het bestuur van het Volkskundig Genootschap, 3 april 1967. Map Correspondentie N.V.G., bewaard in het NCV.
156. 'Verslag van de bestuursvergadering van het Nederlands Volkskundig Genootschap, gecombineerd met een vergadering van de redactiecommissie van Neerlands Volksleven, gehouden op 27 april 1968, 2.30 uur', in: Map Notulen Bestuursvergaderingen N.V.G., bewaard in het NCV.
157. Notulen bestuursvergadering 6 september 1967.
158. Jurjen van der Kooi, 'De volkskunde aan de Nederlandse universiteiten', in: *Volkkundig bulletin* 20 (1994) 323-342, aldaar 332-333. Cox zou overigens al snel naar het buitenland vertrekken en hoogleraar volkskunde worden aan de Universiteit van Bonn.
159. "Voor de zittingen zal ik een aantal nummers van Nederlands [sic!] volksleven doornemen om te zien op welke punten veranderingen en/of een ander beleid bij de redactie noodzakelijk zouden kunnen zijn." Brief H.L. Cox aan A.J. Bernet Kempers, 3 april 1968. Map Correspondentie N.V.G., bewaard in het NCV.
160. Notulen Algemene Ledenvergadering 22 maart 1969. Map Jaarverslagen, Balansen, begrotingen, Notulen Alg. Ledenvergaderingen, Archief N.V.G. in NCV.
161. Brief A.J. Bernet Kempers aan H.L. Cox, 2 april 1968. Map Correspondentie N.V.G., bewaard in het NCV.
162. Brief P.J. Meertens aan G. Faber-Hornstra, 4 april 1967, Archief Meertens, Dir 27, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1965-1973, omslag 1966-1968.
163. Notulen bestuursvergadering Nederlands Volkskundig Genootschap, 6 september 1967. In Map Notulen Bestuursvergaderingen N.V.G., bewaard in NCV.
164. Notulen bestuursvergadering Beraad, 16 mei 1963. In: Archief Meertens, Dir 26, Centraal Beraad Nederlands Volksleven, doos 1960-1965, omslag 1963.
165. Brief mevrouw Faber aan P.J. Meertens, 12 april 1967, Archief Meertens, Dir 27, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1965-1973.
166. Brief A.J. Bernet Kempers aan mevrouw G. Faber-Hornstra, 3 april 1968. Archief Meertens, Dir 27, omslag 1966-1968.
167. Brief P.J. Meertens aan mevrouw Faber, 19 augustus 1969. In Archief Meertens, Dir 27, omslag 1966-1968.
168. Notulen bestuursvergadering Beraad, 22 februari 1972. In Archief Meertens, Dir 28, Centraal Beraad voor het Nederlands Volksleven 1974, omslag 1974 (2).
169. Notulen bestuursvergadering Beraad, 14 december 1971, archief Meertens, Dir 28, omslag 1974 (2).
170. Notulen bestuursvergadering Beraad, 26 april 1972. Archief Meertens, Dir 28, omslag 1974 (2).

171. Brief P.J. Meertens en G. Faber-Hornstra, 19 augustus 1969. Archief Meertens, Dir 27, omslag 1966-1968.
172. Brief J.J. Voskuil aan de correspondenten van het Beraad, Archief Meertens, Dir 27, omslag 1966-1968.
173. Over Voskuils moeizame verhouding met de generatie Van der Molen en De Haan zie A.J. Dekker, "Een oefening in zindelijk denken". Bij het afscheid van J.J. Voskuil', in: *Volkkundig bulletin* 14 (1988) 4-24, aldaar 12-13.
174. Brief P.J. Meertens aan S.J. van der Molen, 27 november 1973, archief Meertens, Dir 27, omslag 1972-1973.
175. Brief P.J. Meertens aan Tj. de Haan, 2 juli 1973, archief Meertens, Dir 27, omslag 1972-1973.
176. Brief P.J. Meertens aan Tj. de Haan, 27 december 1973, archief Meertens, Dir 28, omslag 1974 (2).
177. Uit Voskuils megaroman *Het Bureau* blijkt hoe Voskuil steeds zijn eigen mening weet door te drukken. Zo wist hij bijvoorbeeld ook een breuk in het Vlaams-Nederlandse tijdschrift *Volkkunde* te forceren, waarbij hij Meertens dwong zijn kant te kiezen. In *Het Bureau. Deel 3: Plankton* (Amsterdam 1997) 803-816 wordt de passage over de bespreking van de brief waarin Voskuil aanstuurt op een breuk met de Belgen direct gevolgd door het nieuws van de beroerte van Beerta/Meertens, enkele dagen later.
178. Jan Blokker in *Vrij Nederland* van 14 september 1968.
179. De andere, oudere beraden waren: het Centraal Dans Beraad, het Centraal Beraad Amateuristische Muziekbeoefening, het Centraal Beraad Beeldende Vorming en natuurlijk, maar deze naam wordt tekenend genoeg weleens vergeten in de overheidsstukken, het Beraad voor het Nederlands Volksleven.
180. Brief van de secretaris van de Raad voor de Kunst S. Sakko aan de beraden, 8 juli 1971.
181. Het discussiestuk is te vinden in: Archief Meertens, Dir 27, omslag 1972-1973.
182. Brief mevrouw Faber aan de overige leden van het Beraad, 26 oktober 1973, archief Meertens, Dir 27.
183. Verslag vooroverleg der Centrale Beraden, 11 december 1973, in: archief Meertens, Dir 28, Centraal Beraad Nederlands Volksleven 1974, omslag 1974 (1).
184. Het stuk is te vinden in het archief Meertens, dir 28, omslag 1974 (2).
185. Brief J.H. Rensen aan mevrouw Faber, 21 juni 1974, archief Meertens, Dir 28, omslag 1974 (2).
186. Brief G. Faber-Hornstra aan H. Rooswinkel, 23 juli 1974.
187. Ineke Strouken, 'Afscheid van een unieke voorzitter: mevrouw G. Faber-Hornstra. Van het documenteren van verdwenen plattelandsgebruiken naar het geven van inzicht in tradities', in: *Alledaagse dingen. Nieuwsblad voor volkscultuur, regionale geschiedenis, folklore en volkskunde in Nederland en Vlaanderen* (september 1998) nr. 3, 10-11.
188. Vergelijk James C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam/Meppel 1997²) en Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam/Antwerpen 1997²)
189. Jos Koning, *De folkbeweging in Nederland: analyse van een hedendaagse muziek-subcultuur* (Amsterdam 1983).
190. Tjaard W.R. de Haan, 'Verantwoorde folklore', in: *Neerlands Volksleven* 24 (1974/75) 232-238.
191. Tjaard W.R. de Haan, 'Wending naar het eigene', in: *Neerlands Volksleven* 24 (1974/75) 161.
192. Koning, *De folkbeweging in Nederland*, 32.
193. Telefonische mededeling 9 juli 1999.
194. Stichting Volksmuziek Utrecht, *Nederlandse volksmuziek. Syllabus van een cyclus, februari-april 1977* (Utrecht 1977).
195. Koning, *De folkbeweging in Nederland*, 41.
196. Beraadsvergadering van 28 april 1976. De notulen zijn bewaard in het archief van het Beraad in het NCV.
197. Notulen vergadering Beraad voor het Nederlands Volksleven 23 juni 1976, in archief Beraad van het NCV.
198. Zie het arbeidscontract en de functiebeschrijving van Rob Smaling in het archief van het Beraad. Het arbeidscontract werd ondertekend op 1 januari 1977.
199. De nieuwe leden werden voorgesteld op de vergadering van het Beraad van 21 april 1975. Zie de notulen in het archief van het Beraad in het NCV.
200. Zie bijvoorbeeld het concept werkplan voor 1982, opgesteld door Rob Smaling, november 1981. In het archief van het Beraad in het NCV.
201. Brief van het bestuur van het Beraad aan mevrouw M.A.C. Taminiau, ongedateerd. In archief Beraad, NCV.
202. Het stuk is bewaard gebleven in het archief van het Beraad in het NCV.
203. Tjaard W.R. de Haan, 'Volkskundedag 1975 in Delft: de ballade', in: *Neerlands Volksleven* 24 (1974/75) 243-244.

204. Rob Smaling, 'Volkskundedag 1975: onderzoek en uitvoeringspraktijk van het verhalende lied in de Waagschaal', in: *Neerlands Volksleven* 26 (1976/77) 5-6.
205. Notulen vergadering van het Beraad van 22 januari 1976.
206. De lezingen werden afgedrukt in een themanummer van *Neerlands Volksleven* 26 (1977) 111-136. Voor een verslag van de dag zie Rob Smaling, '30 oktober 1976, volkskunde en speelman', in: *Neerlands Volksleven* 26 (1977) 107-110.
207. Smaling, '30 oktober 1976, volkskunde en speelman', 109.
208. Notulen vergadering Beraad 6 november 1975. De Haan had gesproken met prof.dr. J. van Haver, drs. W. van Nespén en drs. R. van der Linden.
209. Tjaard W.R. de Haan, 'Ter inleiding', in: *Neerlands Volksleven* 26 (1977) 105-106.
210. Brief Tjaard de Haan aan J.J. Voskuil, 28 november 1976, in archief Beraad in het NCV.
211. Rob Smaling, 'Gedachtenwisseling tijdens de volkskundedag 1977', in het themanummer 'Trouwen in Twente' van *Neerlands Volksleven* 28 (1978) 14-15.
212. Zie de notulen van de vergaderingen van 2 februari 1978 en 12 april 1978. Archief Beraad in het NCV.
213. J.J. Voskuil, *Het Bureau. Deel IV: Het A.P. Beerta-Instituut* (Amsterdam 1998) 244-250.
214. De correspondentie is bijeengebracht in een map in het archief van het Beraad in het NCV.
215. De lezingen zijn afgedrukt in het *Volkskundig bulletin* 1 (1975) nr. 2.
216. Brief J.J. Voskuil aan R. Smaling, 1 december 1978. Archief Beraad in het NCV.
217. *Nederlandse volksliederen oud en nieuw, tekst en muziek bijeengebracht door Rob Smaling en van talrijke oorspronkelijke prenten voorzien* (Utrecht 1978).
218. Zie het verslag van, één van de zeldzame!, redactievergaderingen, 24 april 1987. In het archief van het Beraad, in het NCV.
219. De lezingen werden, met een verslag van de volkskundedag, afgedrukt in het themanummer 'Kermis in Nederland', in: *Neerlands Volksleven* 28 (1978) 161-216.
220. Rob Smaling, 'Twee tellen vooraf', in: *Neerlands Volksleven* 30 (1980) 5-7, in het dubbelnummer 'Volksdans in Nederland'.
221. Notulen vergadering Beraad voor het Nederlands Volksleven, 30 november 1981, in archief Beraad in het NCV.
222. Notulen vergadering Beraad voor het Nederlands Volksleven, 23 augustus 1982, in archief Beraad in het NCV.
223. Brief Rob Smaling aan H. Entjes, A.J. Dekker, A. Doornbosch, Th. Kokke, P. Meertensen Tj. de Haan, 26 mei 1982. In archief Beraad in het NCV.
224. Notulen vergadering Beraad voor het Nederlands Volksleven 14 juni 1982, in archief Beraad in het NCV.
225. Notulen vergadering Beraad, 23 februari 1983. In archief Beraad in het NCV.
226. Notulen vergadering Beraad voor het Nederlands Volksleven, 23 augustus 1982, archief Beraad in het NCV
227. Brief Rob Smaling aan het Overleg der Centrale Beraden, 28 april 1981, in het archief van het Beraad in het NCV.
228. Notulen vergadering Beraad voor het Nederlands Volksleven, 14 december 1982, in het archief van het Beraad in het NCV.
229. Zie het Voorstel herstructurering Beraad voor het Nederlands volksleven, in archief Beraad, in NCV.
230. Voorstel herstructurering Beraad voor het Nederlands Volksleven.
231. Gesprek van DB Beraad Nederlands Volksleven met vertegenwoordigers van het Ministerie WVC op 11 mei 1983 te Rijswijk. Notitie van R. Smaling, 27 mei 1983.
232. Brief Rob Smaling aan het bestuur en leden van de redactie van 'Volkskultuur', 23 april 1985, in archief NCV.

Rondom kerstmis

iconografie en symboliek in de beeldende kunst rondom de geboorte van Christus

Dit boek gaat over het kerstverhaal uit de bijbel en over de legenden die daarna in de periode van het vroege christendom en in de middeleeuwen omheen gewoven zijn. (prijs f 34,50)

Streekgebonden kleding

onderzoek in Nederland en Vlaanderen

Boek over de bronnen die gebruikt kunnen worden in het onderzoek naar streekdrachten: niet alleen bewaard gebleven kleding, mondelinge verhalen en schilderijen, maar ook signalementen zijn een schatkamer aan informatie. (prijs f 27,50)

Driekoningenzingen

een lange en levende traditie

Driekoningen was vroeger een heel populair winterfeest. Op die dag gingen arme mensen en kinderen langs de deur om Driekoningenliedjes te zingen, werd er binnenshuis het koningsspel gespeeld en hielden kinderen zich bezig met het kaarsjesspringen. (prijs f 27,50)

Het ijzersterke prentenboek

schetsen uit negentiende-eeuwse kinderboeken
Rond 1800 ontdekten uitgeverij dat kinderen gek waren op boeken met platenerin. Dit nieuwe genre maakte voor kinderen in de vorige eeuw de wereld aanschouwelijk. (prijs f 34,50)

Rondom Pasen

iconografie en symboliek in de beeldende kunst rondom de opstanding van Christus

Pasen is het belangrijkste feest van de christelijke liturgische kalender. Voor middeleeuwse kunstenaars was deze belangrijke gebeurtenis in de bijbel een onderwerp dat zij graag uitbeeldden, met een symbolentaal die voor ons niet altijd eenvoudig te begrijpen is. (prijs f 34,50)

De dood onder ogen zien

veranderende opvattingen over sterven en dood

Met de ingrijpende veranderingen in onze uitvaartcultuur is ook de belangstelling voor het verleden enorm toegenomen. In dit boek wordt de Nederlandse cultuur betreffende sterven en dood onder de loep genomen. (prijs f 34,50)

Wat de pot schaft

de geschiedenis van de dagelijkse maaltijd

De traditionele keuken wordt verdrongen door de internationale restaurantcultuur, de snelle hap en door groenten van over de grens. De traditionele Nederlandse keuken, die van moeder op dochter was doorgegeven, dreigt verloren te gaan.

In dit boek wordt een tour d'horizon gegeven van tien eeuwen eetcultuur in de lage landen, van de Vikingen tot nu. (prijs f 34,50)

Volks cultuur reeks

Moordlied in Drenthe

in het spoor van herinneringen

Ooms en tantes kennen ze nog. Desgevraagd zingen ze hele coupletten elkaar. Over de in Koekange, de moord van de moord in Emmercompasuum. Vaak gaat het om liefde, lust en hebzucht. Trieste gebeurtenissen, in rauwe bewoordingen op papier en muziek gezet. Deze moordliederen vertellen een stukje geschiedenis van de streek waar ze werden gezongen. Neven en nichten kennen de liederen al niet meer. Het is geschiedenis die verdwijnt. (prijs f 34,50)

Leven in het jaar 1000

Het begin van het derde millennium van de christelijke jaartelling geeft over de hele wereld aanleiding tot festiviteiten en overdenking. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur doet daaraan mee door het uitgeven van dit boek en het samenstellen van een tentoonstelling over het leven rond het jaar 1000.

De aandacht voor de eerste millenniumwisseling gaat meestal uit naar de verwachtingen die de mensen toen hebben gehad. Daar zijn al heel wat geschriften aan gewijd. In deze publicatie wordt iets verteld over het leven toentertijd in het gebied dat nu Nederland heet. (prijs f 34,50)

Te bestellen door het bedrag over te maken op giro nummer 810806 t.n.v. Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht. Vergeet niet de titel te vermelden.

Volkscultuur gaat over de cultuur van het dagelijks leven.

Heel veel mensen zijn geïnteresseerd in volkscultuur, omdat het gaat om hún eigen leven en dat van hun omgeving. Het gaat over gewoonten en gebruiken, tradities, rituelen, roots en identiteit.

Volkscultuur is voor iedereen herkenbaar.

Missie

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is hét centrum voor de cultuur en de kunst van het dagelijks leven in Nederland.

Doelstelling

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is het landelijk steunpunt voor organisaties en geïnteresseerden in volkscultuur. Het centrum stimuleert, adviseert, coördineert en professionaliseert organisaties op het vakgebied en geeft voorlichting over de culturele processen en de achtergronden van de verschillende cultuuruitingen in Nederland aan een breed publiek.

Het ncv heeft het vakgebied onderverdeeld in vier disciplines:

- volkscultuur (de geschiedenis van de cultuur van het dagelijks leven)
- regionale geschiedenis (de geschiedenis van de eigen leefomgeving)
- folklore (aspecten van het dagelijks leven vroeger die worden opgevoerd voor een publiek)
- volkskunst (kunstzinnige uitingen waarin voortgebouwd wordt op tradities uit het verleden, maar vanuit het perspectief van het heden).

Cultureel veld: erfgoed en kunsten

Volkscultuur heeft te maken met cultureel erfgoed en kunsten.

Het erfgoed veld kan opgedeeld worden in drie soorten organisaties.

De eerste groep, waartoe onder andere de Rijksdiensten voor Monumentenzorg en het Oudheidkundig Bodemonderzoek behoren, zet zich in voor het behoud van de fysieke omgeving: de monumenten en het landschap.

De tweede groep, de musea en de archieven, zijn de hoeders van het materiële en het papieren erfgoed.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur richt zich op de derde vorm van erfgoed: het immateriële erfgoed. Het gaat om levend erfgoed: de gewoonten, gebruiken en tradities uit het verleden die voor mensen een levende betekenis hebben omdat zij samenhangen met wie zij zijn, met identiteit.

De volkscultuur disciplines folklore en volkskunst behoren tevens tot de kunsten. Daarom heeft het Nederlands Centrum voor Volkscultuur een plaats gekregen binnen het Platform voor Amateurkunst (PAK). De meeste PAK instellingen richten zich op een specifieke kunstvorm. Het ncv richt zich op alle kunst disciplines, mits deze kunsten vanuit een traditie beleefd worden. Het gaat het ncv om de kunst van het dagelijks leven, om de cultuur van de kunst.

Landelijke taakafbakening

Er zijn vier instellingen die zich op landelijk niveau met volkscultuur in Nederland bezighouden.

De taakverdeling tussen deze instellingen

is ongeveer als volgt: het Meertens Instituut houdt zich bezig met wetenschappelijk onderzoek en documentatie, het Nederlands Openluchtmuseum en het Zuiderzeemuseum zijn de musea van het dagelijks leven in Nederland en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur ondersteunt het veld. In Vlaanderen werkt het ncv nauw samen met het Vlaams Centrum voor Volkscultuur en in Duitsland met het Amt für Rheinische Landeskunde.

Verder bestaat het veld uit ruim 6000 landelijke, regionale en lokale organisaties, met naarschatting tussen de 600.000 en 900.000 leden. In dit veld functioneert het Nederlands Centrum voor Volkscultuur als een 'spin in 't web'.

Activiteiten

De huidige activiteiten van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur zijn ondergebracht in een zestal taken – diensten – producten.

1 Advies

Het ncv geeft advies en informatie. Om deze taak op een adequate wijze te kunnen invullen, documenteert het ncv adressen, boeken en andere relevante informatie.

2 Kadervorming

Het ncv werkt door middel van kadervorming aan een landelijke kaderstructuur. Deze kaderstructuur bestaat uit kaderwerkgroepen voor de vier volkscultuur-

disciplines. Deze kaderwerkgroepen vormen de infrastructuur waardoor het ncv communiceert met het veld. Ze worden tevens gebruikt als denktank en ze voeden de know-how van het bureau.

Door middel van het tijdschrift *Alledaagse Dingen*, dat gratis verspreid wordt, houdt het ncv het veld op de hoogte van ontwikkelingen.

3 Vakverdieping

Door het organiseren van congressen, cursussen en manifestaties, het geven van colleges en het uitbrengen van de tijdschriften *Volksculturen* en *Cahiers* werkt het ncv aan de professionalisering van het veld.

4 Pilotprojecten

Door middel van pilotprojecten (innovatieprojecten) zet het ncv het veld aan tot groei en vernieuwing.

5 Voorlichting

Het ncv verspreidt informatie over volkscultuur onder een breed publiek door middel van het tijdschrift *Traditie* en door meetewerken aan radio- en televisieprogramma's en aan kranten- en tijdschriftartikelen.

6 Educatie

Het ncv geeft lezingen en ontwikkelt lesmateriaal en tentoonstellingen voor het onderwijs, musea, bibliotheken, verzorgingshuizen, kloosters, penitentiaire inrichtingen en asielzoekerscentra.

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Lucasbolwerk 11, 3512 EH Utrecht

tel: 00-31-(0)30-2319997

fax: 00-31-(0)30-2334047

Traditie

is een tijdschrift over tradities en trends. Dit tijdschrift is gericht op een breed publiek, verschijnt in full-colour en staat vol met aantrekkelijke artikelen. 'Traditie' verschijnt vier keer per jaar en een jaarabonnement kost f 35,- of Bfrs 700.

Alledaagse Dingen

is bedoeld voor iedereen die zich op de hoogte wil houden van wat er gebeurt in het veld van de volkscultuur, regionale geschiedenis, folklore en volkskunst. 'Alledaagse Dingen' verschijnt vier keer per jaar en een jaarabonnement kost f 30,- of Bfrs 600.

Volkscultuur

is een boekenreeks waarin lezingen van belangrijke studiedagen en onderzoeken op het gebied van volkscultuur worden gepubliceerd. 'Volkscultuur' verschijnt tweemaal per jaar en een jaarabonnement kost f 40,- of Bfrs 800.

Cahiers

voor regionale geschiedenis en volkscultuur zijn handwijzers voor historisch onderzoek. Themagewijs wordt steeds, geïllustreerd met vele voorbeelden, een overzicht gegeven van nieuwe benaderingswijzen en ontwikkelingen in een bepaald studievel. 'Cahier' verschijnt eenmaal per jaar en een jaarabonnement kost f 25,- of Bfrs 500.

Opgave bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur,

Lucasbolwerk 11, 3512 EH Utrecht, tel. 030-2319997, fax: 030-2334047.